

Yhteiskuntaluokka ja työttömyys

Palkansaajaryhmien välisen työttömyysriskin vertailu Suomessa vuosien 1987 ja 2007 välillä

Hannu Antero Lahtinen

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Yleinen sosiologia

Pro gradu -tutkielma

Helmikuu 2014

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos	
Tekijä – Författare – Author Lahtinen, Hannu Antero			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Yhteiskuntaluokka ja työttömyys. Palkansaajaryhmien välisen työttömyysriskin vertailu Suomessa vuosien 1987 ja 2007 välillä.			
Oppiaine – Läroämne – Subject Yleinen sosiologia			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu		Aika – Datum – Month and year Helmikuu 2014	
		Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 85 sivua ja 6 liitesivua	
Tiivistelmä – Referat – Abstract <i>Johdanto:</i> Tutkielmassa tarkastellaan yhteiskuntaluokan ja työttömyysriskin välistä yhteyttä, ja sen muutoksia Suomessa vuosien 1987–2007 välillä palkansaajien keskuudessa. Tutkimuksen luokkajaottelu pohjautuu Eriksonin–Goldthorpen malliin (EG-malli), jossa luokat määritellään ammattiaseman perusteella. EG-luokituksen keskeinen jakolinja palkansaajien keskuudessa on palvelussuhteessa toimivien professioammattien ja työsuhteessa toimivien työntekijäammattien harjoittajien välillä. Aiempi kansainvälinen tutkimus antaa vahvaa näyttöä siitä, että yhteiskuntaluokka on merkittävä tekijä yksilön kohtaaman työttömyysriskin selittämisessä. Yhteiskuntaluokkien välisen työttömyysriskin vertailua ei ole kuitenkaan Suomessa tiittävästi tehty aiemmin. <i>Aineisto ja menetelmät:</i> Tutkimuksessa käytetään Tilastokeskuksen Elinolot ja kuolinsyyt (EKSY) -rekisteriaineistoa, joka sisältää 11 prosentin satunnaisotoksen Suomen väestöstä. Pääasiallisena analyysimenetelmänä on Poisson-regressio. Yhteiskuntaluokat on operationalisoitu Tilastokeskuksen sosioekonomisen aseman luokituksen kautta, jota voidaan pitää kohtuullisen analogisena EG-mallille. Analyysinä esitetään absoluuttisia työttömyysosuuksia sekä vuosittaisia luokittaisia riskisuhteita työttömyyskuukausien ilmaantumiselle vuosien 1987 ja 2007 välillä, ja ne tehdään sukupuolittain erikseen. Lisäksi asetelmaa vakioidaan iällä, siviilisäädellä, äidinkielellä, asuinpaikan kaupunkimaisuudella sekä asuinläännillä kahdessa seurantajaksossa, joita ovat 1988–1989 ja 2006–2007. Tällöin malliin lisätään myös koulutustaso toiseksi selittäjäksi. <i>Tulokset:</i> Vaikka talouden suhdanteissa on suurta vaihtelua ja työmarkkinoiden rakenne myös muuttuu merkittävästi vuosien 1987 ja 2007 välillä, niin luokittaiset riskisuhteet muuttuvat vain vähän. Poikkeuksena suhdanteissa on 1990-luvun lama, joka kaventaa riskisuhteiden eroja jonkin verran. Suuria luokittaisia eroja kaiken työttömyyden ja pitkittyneen työttömyyden välillä ei havaita. Miehillä yleisenä linjana ainakin 1990-luvulta lähtien on se, että alemmilla toimihenkilöillä on noin kaksinkertainen, erikoistuneilla työntekijöillä kolminkertainen ja erikoistumattomilla nelinkertainen työttömyysriski ylempiin toimihenkilöihin verrattuna. Naisilla tilanne on muuten samankaltainen sillä erotuksella, ettei erikoistuneiden ja erikoistumattomien työntekijöiden välillä ole eroja, vaan molempien riski kohdata työttömyyttä on noin 3,5–4 -kertainen verrattuna ylempiin toimihenkilöihin. Vuosien 1987–2007 aikana miesten väliset erot hiukan kapenevat ja naisten kasvavat. Koulutus selittää työttömyyttä kutakuinkin yhtä paljon kuin luokka. Luokan itsenäinen, koulutuksesta riippumaton, selitysvoima kuitenkin kasvaa tutkimusjakson aikana. <i>Pohdinta:</i> Suomessa luokkaerot työttömyysriskissä ovat laadultaan melko tyypillisiä, kun niitä suhteuttaa kansainväliseen tutkimustietoon. Riskisuhteiden erot vaikuttaisivat olevan myös suuruusluokaltaan – sikäli kun niitä pystytään luotettavasti vertailemaan – suurin piirtein samansuuruisia kuin esimerkiksi Isossa-Britanniassa. Miesten ja naisten välinen ”eriarvoisuuden tasa-arvo” on puolestaan lisääntynyt: luokittaiset työttömyysriskierot ovat alkaneet muistuttaa yhä enemmän toisiaan eri sukupuolilla. Lisätutkimus yhteiskuntaluokan ja työttömyyden välisestä yhteydestä olisikin paikallaan, jotta eriarvoisuutta työttömyyden edessä voitaisiin ymmärtää paremmin. Havainto ammattiaseman koulutuksesta riippumattoman merkityksen kasvamisesta lisää osaltaan myös relevanssia yhteiskuntaluokan operationalisoinnille nimenomaan ammattiaseman kautta.			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Yhteiskuntaluokat, Työttömyys, Eriksonin-Golthorpen malli, Sosioekonominen asema, Sosiaalinen segregatio, 1990-luvun lama, Poisson-regressio, Rekisteriaineisto			

SISÄLLYS

1 Johdanto	1
2 Luokkateoria ja Eriksonin-Goldthorpen malli	4
2.1 Yhteiskuntaluokka sosiologisessa teoriaperinteessä	4
2.2 Eriksonin-Goldthorpen malli	7
3 Monitulkintainen yhteiskuntaluokan käsite	13
3.1 Keskustelu luokista Suomessa	13
3.2 Tutkimuskäsitteen valinta: yhteiskuntaluokka, sosioekonominen asema, ammattiasema vai palkansaajaryhmä?	16
4 Yhteiskuntaluokan ja työttömyyden välinen yhteys tähänastisen kansainvälisen tutkimustiedon valossa	19
5 Työmarkkinatilanne Suomessa 1987–2007 ja työttömyyteen vaikuttavia tekijöitä	27
5.1 Rakennetyöttömyyden synty Suomen työmarkkinoille	28
5.2 Yhteiskuntaluokan ja työttömyyden teemoja sivuavia kotimaisia tutkimuksia ja keskusteluja	29
5.3 Koulutus ja työttömyys Suomessa	31
5.4 Sukupuolittuneet työmarkkinat	33
5.5 Muita tekijöitä	36
6 Tutkimusasetelma ja -kysymys	39
6.1 Tutkimuskysymykset ja -hypoteesit	39
6.2 Tutkimusasetelma	40
7 Aineisto ja menetelmät	45
7.1 Aineisto	45
7.2 Käytetyt muuttujat	45
7.3 Menetelmät	52
7.4 Mallinnusstrategia	55
8 Tulokset	58
8.1 Kuvailevat tulokset	58
8.2 Regressiomallit	63
9 Pohdinta	69
9.1 Tutkimushypoteesien toteutuminen	69
9.2 Tulosten pohdinta	71
9.3 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi	75
9.4 Tulosten merkitys ja jatkotutkimusaiheita	76
Lähteet	79
Liitteet	86

1 JOHDANTO¹

Onko yksilön yhteiskuntaluokalla yhteyttä hänen kohtaamaansa työttömyysriskiin? Tuoko korkea yhteiskuntaluokka työhön paitsi vapauden myös vakauden; vai onko asetelma jopa päinvastoin, esimerkiksi mahdollisen suuren akateemisen pätkätyöläisyyden tai ylempien toimihenkilöiden työhön liittyvien epävarmuustekijöiden kasvun johdosta? Entä miten asetelma on muuttunut 1980-luvun lopulta 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulle tultaessa? Tällä hetkellä näyttää siltä, että 1990-luvun lama siirsi suomalaiset työmarkkinat pois täystyöllisyyden ajasta tilaan, jossa on kestävää rakenteellista työttömyyttä. Avoin kysymys sen sijaan on, vaikuttivatko työmarkkinoiden ja työttömyyden rakennemuutokset eri tavalla eri luokkiin.

Tässä tutkimuksessa käytettävän teoreettisen kehyksen, Eriksonin-Goldthorpen mallin, mukaan luokkahierarkiassa korkealla olevien palvelussuhteessa toimivien työntekijöiden työ on itsenäistä – siis vain vähän ulkopuolelta ohjattua – sekä paljon henkilökohtaista tieto- ja taitopääomaa vaativaa. Matalammalla hierarkiassa olevat ammatit taas perustuvat työsuhteeseen, ja niille tunnusomaisia piirteitä ovat rutiininomaisemmat työtehtävät ja työsuoritusten helpompi valvottavuus. Sen sijaan työsuhteen vakauteen liittyvät tekijät eivät suoraan kuulu ammattiasemaan perustuvan luokkajakomallin määritelmällisiin piirteisiin.

Voidaan toisaalta katsoa, että työ- ja palvelussopimusten erilaisuus jo lähtökohtaisesti altistaisi työntekijät – erityisesti helpomman korvattavuutensa johdosta – professionaaleja korkeampaan työttömyysriskiin. Matalampaan luokka-asemaan liittyisi siis ”sisäänrakennettuna” piirteenä myös heikompi taloudellinen vakaus ja suurempi työttömyysriski (Goldthorpe & McKnight 2006, 115–116; White 1991, 110). Jos tämä väite hyväksytään, työttömyysriski nousee myös tärkeäksi tekijäksi käyttämämme teoreettisen luokkajaottelun validiteetin testaamiseen Suomessa, sekä perustavammanlaatuisesti vastataksemme kysymykseen siitä, elämmekö luokkayhteis-

---

¹ Tutkielman valmistumisessa olen saanut useilta tahoilta kommentteja, ohjausta ja palautetta, joka on auttanut minut yli tutkimusprosessissa syntyneiden esteiden ja rohkaissut minua tavoittelemaan sitä, mihin pystyn ja mitä haluan. Haluan osoittaa erityiskiitokset avusta Outi Sirniölle, Karri Silventoiselle, Heta Moustgaardille, Lasse Tarkiáiselle, Semi Purhoselle, Seija Ilmakunnakselle, Pekka Ilmakunnakselle, Heidi Saarelalle, Julius Haartille, Elena Sjöblomille ja Jenna Parmalalle.

kunnassa. Väittelyä siitä, onko yhteiskuntaluokkien käsite mielekäs kuvaamaan sosiaalista kerrostuneisuutta enää nykyaikana, on viimeisen parinkymmenen vuoden kuluessa käyty niin sosiologian sisällä kuin sen ulkopuolellakin, ja tässä gradussa käydään läpi myös kyseistä keskustelua. Lisäksi työssä pohditaan yhteiskuntaluokan käsitteen historiaa, operationalisointia ja käyttöä myös yleisemmällä tasolla.

Aikaisempi eurooppalainen tutkimus on melko laajasti osoittanut, että korkeampi luokka-asema ennustaa matalampaa työttömyysriskiä, mutta kotimainen tutkimus aiheesta on ollut hyvin vähäistä, ja tällä tutkielmalla pyritään korjaamaan vajetta. Tämän tutkimuksen vahvuus on paitsi vähäiseen kotimaiseen, myös aiempaan kansainväliseen tutkimukseen verrattuna on siinä käytetty rekisteriaineisto, joka tarjoaa mahdollisuuden poikkeuksellisen hyvään otanta-asetelmaan ja tilastollisesti voimakkaaseen analyysiin aiemmissa tutkimuksissa käytettyihin lomakekyselyihin nähden. Toinen vahvuus on myös rekisteriaineiston mahdollistama tutkimuksen pitkittäisasetelma, jolla pystytään vuosittaisella tasolla tutkimaan sitä, onko tilanne muuttunut vuosien 1987–2007 välillä.

Tutkimus sijoittuu sosiaalisen stratifikaation ja luokkatutkimuksen kentille, mutta se onnistuu parhaimmassa tapauksessa tuomaan uutta tietoa myös työelämän sosiologiaan, työttömyystutkimukseen ja työn taloustieteeseen.

Tutkielma etenee siten, että seuraavaksi esittelen käyttämäni luokkamallin ja sen taustan sekä luokkateorian historiaa (luku 2). Sen jälkeen reflektoin luokkakäsitettä ja sen käytön soveltuvuutta Suomeen ja tähän tutkimukseen nykykeskustelujen valossa (luku 3). Luvussa 4 luon katsauksen yhteiskuntaluokan ja työttömyyden välistä yhteyttä käsitteleviin aiempiin kansainvälisiin tutkimuksiin. Luku 5 käsittelee puolestaan Suomen työmarkkinatilannetta, ja siinä esitellään myös erilaisten tekijöiden vaikutusta työttömyysriskiin Suomessa. Tällä pedataan perusteita tutkimusasetelman rajauksille ja empiirisessä analyysissä käytetyille muuttujille. Sen jälkeen asetan tutkimuskysymykset, tutkimushypoteesit ja kuvailen tutkimusasetelmaa (luku 6). Aineisto ja menetelmät -luvussa (luku 7) esittelen tutkimusaineiston ja pääasiallisena tutkimusmenetelmänä käyttämäni Poisson-regressioanalyysin. Luvussa 7 esittelen myös käytetyt muuttujat ja mallinnusstrategian aineistolähtöisemmin ja teknisemmin termein, kuin mihin edellisessä luvussa päästiin. Analyysiosassa (luku 8) etenen

kuvailemalla absoluuttisia työttömyysoosuksia yhteiskuntaluokittain sekä niiden välisiä vakioimattomia riskisuhteita. Lopuksi ajan myös elaboroidut Poisson-regressiomallit työttömyyden riskisuhteista. Pohdintaosiossa (luku 9) kertaan päätulokset ja pyrin liittämään ne aiemmissa luvuissa esiteltyihin tutkimuksiin ja teoriaan sekä arvioin tutkimuksen luotettavuutta.

2 LUOKKATEORIA JA ERIKSONIN-GOLDTHORPEN MALLI

2.1 Yhteiskuntaluokka sosiologisessa teoriaperinteessä

Yhteiskuntaluokka on mitä klassisin sosiologinen käsite, jota on käytetty kuvaamaan sosiaalista kerrostuneisuutta ja stratifikaatiota sekä usein myös näiden periytyvää luonnetta. Yksilön yhteiskuntaluokan määrittäminen liittyy – ainakin perinteisessä merkityksessään – kenties pohjimmiltaan siihen, mikä hänen asemansa on taloudellisessa järjestelmässä tai marxilaisemmin ilmaistuna suhteessa tuotantovoimiin. Käsitteeseen sisältyy tavallisesti ajatus myös luokkien ainakin jonkinasteisesta hierarkkisuudesta, ja niiden välillä vallitsevasta eriarvoisuudesta. Luokkarakenne nähdään usein yhteydessä eriarvoisuutta uusintaviin ja tuottaviin mekanismeihin. Luokkajaon perusteista ei kuitenkaan ole ollut täyttä yksimielisyyttä, vaan eri teoreetikot ovat määritelleet käsitteen hiukan eri tavoin. Tieteenalan suurimmista klassikoista laajaa luokkateoretisointia esittivät sekä Karl Marx että Max Weber. Marxilainen ja weberiläinen luokkatutkimuksen perinne katsottiinkin pitkään luokkatutkimuksen keskeiseksi teoreettiseksi jakolinjaksi (Erola 2010a, 28–29).

Karl Marxin mukaan luokkajako perustuu tuotantosuhteisiin ja omistamiseen (Erola 2010a, 28) ja hänen yhteiskuntafilosofiassaan luokan käsite on erittäin keskeisellä sijalla. Erityisesti Marxin keskivaiheen tuotantoa leimaava materialistinen historia-käsitys perustuu ajatukselle, jonka mukaan historia etenee vaiheittain ja historian kulun liikkeellepanevat voimat ovat tuotantovoimien kehitys, tuotantosuhteet ja luokkataistelu (Schanz 1996, 120). ”Koko tähänastinen yhteiskunnan historia on ollut luokkataistelujen historiaa”, julistavat Marx ja Engels (1998, 36) alun perin vuonna 1848 ilmestyneessä *Kommunistisessa manifestissa*.

Kapitalismissa keskeisiä yhteiskuntaluokkia on kaksi: porvaristo (kapitalistiluokka) ja proletariaatti (työväenluokka). Porvaristo omistaa tuotantovälineet; proletariaatti puolestaan kauppaa työpanostaan porvaristolle. Vaihtosuhte ei ole symmetrinen, vaan Marxin mukaan perustuu riistoon, jossa porvari anastaa työntekijän työssään synnyttäneen lisäarvon itselleen. Tuotantovälineiden kehittyessä arvoa syntyy yhä enemmän, ja tämä arvo kasautuu yhä enenevässä määrin kapitalistiluokalle. Toisaalta kapitalistinen kilpailutalous pakottaa laskemaan kustannuksia, mikä osaltaan johtaa

proletariaatin *pauperisaatioon* eli kurjistumiseen. Nämä tekijät aiheuttavat kehitystendenssin, jossa eriarvoisuus kasvaa kasvamistaan. (Marx 1974, 281–283; Schanz 1996, 187–188; Marx & Engels 1998, 44–45.) Lopulta kapitalismin oli määrä sortua omaan mahdottomuuteensa vallankumouksen seurauksena. (Marx 1974, 681–683.) Vallankumouksen kautta siirrytään kommunistiseen yhteiskuntaan, jossa tuotantovälineet siirretään valtion haltuun (Marx & Engels 1998, 61). Hegeliläisittäin tämä on ”historian loppu” (Schanz 1996, 96), sillä historian kulkua ohjaava voima – luokkataistelu – väistyy (Schanz 1996, 126).

Max Weberiä pidetään Marxin ohella toisena yhteiskuntaluokkien alkuperäisenä klassikkoteoreetikona. Weber määrittelee luokka-aseman Marxin tavoin myös pohjimmiltaan työmarkkina-asemaksi. Hän kuitenkin eroaa Marxista siinä, että Marxin teoria pyrkii eriarvoisuuden ja riiston mekanismien – ja niiden kautta viime kädessä koko yhteiskunnan perusrakenteen ja historian kulun – kunnianhimoiseen kausaaliseen selittämiseen, kun taas Weberin teoria on lähtökohdiltaan jonkin verran deskriptiivisempi. Weber näkee myös yhteiskuntaluokan vaikuttavan yksilön asemaan yhteiskunnassa ja hänen elämänmahdollisuuksiinsa, mutta hänen luokateoriassaan ei Marxista poiketen oleteta luokkien välillä vallitsevan minkäänlaista välttämätöntä konfliktia tai riitosuhdetta. (Wright 1997, 33–35; Sørensen 2000, 1527–1528.)

Weber ei myöskään ole yhtä materialistinen kuin Marx, vaan hänen luokateoriassaan keskeinen painotus on myös eri luokkien elämäntapojen eroilla (Beck & Beck-Gernsheim 2002, 34). Weber nostaa puhtaasti taloudelliseen asemaan perustuvan luokan rinnalle myös sosiaalista arvonantoa tai *kunniaa* kuvastavat statusryhmät (saks. *Stände*), jotka eroavat toisistaan ennen kaikkea elämäntyyliltään. Tämän lisäksi merkittävänä tekijänä voidaan hänen teoriassaan pitää myös puoluetta, jolla hän viittaa erilaisten sosiaalisten ryhmien jäsenyyksiin. (Weber 1978, 926–940.) Näin ollen Weber laajentaa luokkatutkimuksen aluetta taloudellisista ja materiaalisista tekijöistä kohti kulttuurisia ja sosiaalisia merkityksiä. Weberin ote tuntuu sivumennen sanoen myös jotenkin leimallisesti *sosiologiselta*, ja se osaltaan kertoo hänen oikeutetusta paikastaan sosiologian klassikkona.

Monia muitakin merkittäviä luokkateoreetikoita on sosiologian historiassa esiintynyt, nostettakoon tässä esiin hieman erilaisesta lähtökohdasta teemaa lähestyvä Pierre

Bourdieu. Hän kiinnittää huomion Weberiäkin enemmän symbolisempaan statuskampailuun luokkien välisen valtahierarkian muodostumisessa, ja laajentaa näin yhä edelleen luokan käsitteen perusteita myös perinteisen resursseja tuottavan talouden ulkopuolelle. Bourdieun luokkateoriassa pääoman käsitteellä on Marxin tavoin keskeinen asema, mutta hän antaa sille huomattavasti erilaisen merkityksen tuomalla taloudellisen pääoman rinnalle myös muita pääomalajeja: kulttuurisen, sosiaalisen ja symbolisen. Bourdieun mukaan ylemmät yhteiskuntaluokat erottaa muista materiaalisen yltäkylläisyyden lisäksi myös kulttuurinen valta-asema, joka näkyy siinä, että heillä on valta määrittää vallitsevat käsitykset omien intressiensä mukaan. Tunnetuin esimerkki tästä taitaa olla hyvän maun määrittäminen. Bourdieu (1984) hylkää kantilaisen käsityksen absoluuttisesta mausta, ja väittää että se, mikä erottaa korkeakulttuurin vähemmän arvostetusta kulttuurin kulutuksesta, ei perustu kulttuurituotteen sisällölliseen paremmuuteen vaan yksinkertaisesti sitä kuluttavien ihmisten valta-asemaan. Keskeisiä luokkia on kolme: yläluokka, joka määrittää hyvän maun; keskiluokka, joka pyrkii parantelemaan asemaansa jäljittelemällä yläluokkaa ja työväenluokka, jota luonnehtii populääri maku ja välttämättömään tyytyminen. Luokkataistelu näyttäytyykin Bourdieulla ennen kaikkea symbolisena statuskampailuna vallasta erilaisilla kentillä, joilla pärjätäkseen tulee olla taloudellisia resursseja (taloudellinen pääoma), oikeanlainen maku, tietotaito ja habitus (kulttuurinen pääoma), tuntea oikeat ihmiset (sosiaalinen pääoma) ja olla hyvässä maineessa (symbolinen pääoma). Pääomalajit on myös tietyin rajoituksin ja transaktiokustannuksin vaihdettavissa toisikseen. (Bourdieu 1986.)

Erik Olin Wright on uusmarxilainen luokkateoreetikko, jonka käsitykset ovat olleet vaikutusvaltaisia kansainvälisessä luokkatutkimuksessa 1970-luvun lopulta lähtien, erityisesti ehkä 1980-luvulla. Wrightin vaikutus on näkynyt suurena myös suomalaisessa luokkatutkimuksessa (Kahma 2011, 31). Esimerkiksi kotimaisen luokkatutkimuksen klassikon, Raimo Blomin ym. (1984) *Suomalaiset luokkakuvassa*, voidaan katsoa pohjaavan teoreettisesti ennen kaikkea hänen ajatuksilleen, vaikka luokkateoriasta keskustellaan teoksessa myös muista näkökulmista. Wrightin ansiona on kunnianhimoisen teoreettisen otteen yhdistämisessä empiirisesti käyttökelpoiseen luokkajaottelumalliin, ja Wrightin malli onkin ollut suosittu käytännön tutkimuksessa

(Sørensen 2000, 1530). Wright painottaa marxilaiseen tyyliin luokkasuhteissa tapahtuvaa riistoa, joskin hän eroaa klassisesta marxilaisuudesta siinä, että hän määrittelee myös ristiriitaisia luokkapositioita, jotka ovat yhtä aikaa sekä riistäjiä että riistettyjä (Wright 1997, 20; Bergman & Joye 2001, 22–23). Wright (1997) määrittelee yksilön aseman luokkahierarkiassa kolmen ulottuvuuden kautta. Ensimmäinen kriteeri perustuu tuotantovälineiden omistukseen (yrittäjät–palkansaajat), toinen auktoriteettiasemaan (onko alaisia) ja kolmas työssä vaadittaviin erikoiskykyihin. Näin saadaan klassista marxilaista kapitalisti-pikkuporvari-työläinen-jaottelua monisyisempi 6 tai 12 -luokkainen malli, joka pystyy pureutumaan esimerkiksi 1900-luvulla laajassa mitassa paisunutta keskiluokkaa koskevaan problematiikkaan.

2.2 Eriksonin-Goldthorpen malli

Robert Erikson ja John H. Goldthorpe (1992) esittelivät 90-luvulla sosiaalista liikkuvuutta käsittelevässä tutkimuksessaan *The Constant Flux* oman yhteiskunta-luokkien jaottelumallinsa. Malli on kehitetty pragmaattisin ottein erityisesti empiiristä tutkimusta silmälläpitäen. Se onkin osoittautunut ilmeisen hyvin käytännön tutkimukseen soveltuvaksi, sillä se on nykyisin kansainvälisessä empiirisessä yhteiskuntatutkimuksessa eniten käytetty luokittelu (Erola 2010a, 29). Alkujaan weberiläisenä pidetty luokittelumalli (Bergman & Joye 2001, 10) on myöhemmin noussut tietyin varauksin myös marxilaisten tutkijoiden suosioon (esim. Wright 1997, 29–37; Erola 2010a, 28–29). Voidaankin katsoa, että 2000-luvulla näkyvin Marx–Weber -koulukuntajaottelu on hävinnyt kansainvälisessä luokkatutkimuksessa².

Goldthorpen, Eriksonin-Goldthorpen, Eriksonin-Goldthorpen-Portocareron, EG- tai CASMIN-mallina tunnettu luokittelu on otettu myös tämän tutkimuksen tutkimusteoreettiseksi lähtökohdaksi. EG-luokituksessa (jona kyseistä mallia tässä tutkimuksessa jatkossa kutsutaan) luokka-aseman määrittää yksilön asema työmarkkinoilla, joka määrittyy kolmen keskeisen ulottuvuuden kautta. Ensimmäinen niistä 1) on erottelu työnantajiin, itsensä työllistäviin ja palkkatyöläisiin. Palkansaajien keskuudessa – joihin tämä tutkimus ensisijaisesti keskittyy – erot tiivistyvät työntekijän ja -antajan välisen työsopimuksen luonteessa, joka asettaa työntekijät työtehtäviinsä ja

---

² Ei tietenkään täysin, vaan EG-mallia on yhä 2000-luvullakin kritisoitu marxilaisesta näkökulmasta. Esimerkiksi Sørensenin (2000) mukaan luokkien välisten eriarvoisuuden mekanismeihin ei päästä käsiksi puhumatta luokkien välisistä suhteista riiston näkökulmasta, jota EG-mallissa ei oleteta vallitsevan.

työnantajaansa nähden erilaisiin suhteisiin. Keskeinen jakolinja on palvelussuhteessa³ (eng. service relationship) työskentelevien professionaalien sekä työsopimuksella (eng. labour contract) toimivien työntekijöiden välillä. Palvelus- ja työsuhdetta keskeisimmin erottavat piirteet ovat 2) työn itsenäisyyden ja työhön kohdistetun valvonnan määrä, sekä 3) työssä vaadittavan yksilöllisen erityisosaamisen määrä (Erola 2010a, 29; Erikson & Goldthorpe 1992, 28–47; Goldthorpe 2007b, 108–109.)

Työsopimusmallisessa työssä työnantajan ja työntekijän välinen työsuhde perustuu tarkasti määriteltyyn tehtäväkuvaan – ja tyypillisimmillään myös konkreettiseen materiaaliseen työtulokseen. Tämä johtaa työnteon helppoon valvontaan yksinkertaisena panos-tuotos-suhteena. Ideaalityypillisimmillään työsopimustyö toteutuu liukuhihnatyön yhteydessä, mutta se voidaan tulkita luonnehtivan varsin hyvin myös esimerkiksi rutiininomaista asiakaspalvelutyötä. Erikoistuneilla työntekijöillä taitotason ja erikoistumistason kasvaessa valvonta vaikeutuu hieman, sillä tällöin kysymys työsuoritteiden laadusta korostuu määrän kustannuksella. Työsopimustyön tekijöiden sitouttaminen työhön ja työtuloksen laatuun tapahtuu usein palvelussuhdetyötä konkreettisemmin keinoin, esimerkiksi suoralla valvonnalla, urakkapalkkioilla ja ylityökorvauksilla. Kenties voidaan todeta, että työsopimustyössä työnantaja pyrkii ylipäättään vähemmän sitouttamaan työntekijöitään. (Goldthorpe 2007b, 110–113.)

Palvelussuhteessa työtehtävät ovat väljemmin määritellyt ja ne vaativat työntekijältä suuren määrän henkilökohtaista – usein luovaa ja parhaimmillaan ainutlaatuista – taitopääomaa. Tämä vaatii korkean ammattitaidon tason ja kyvyn omaksua nopeasti paljon uusia tietoja ja taitoja. Pitkälle eriytyneiden ja vähemmän spesifisti määriteltyjen tehtävien johdosta professionaalien työpanosta on vaikeampi valvoa, ja myös esimerkiksi täsmällisten urakkapalkkioiden määrittely on vaikeaa. Työnantajan näkökulmasta keskeinen haaste onkin saada palvelussuhteessa työskentelevät sitoutumaan työhönsä moraalisisella tasolla, jolloin ei vaadita ulkopuolista valvontaa.

---

³ On huomioitava, että tällä tavoin määritelty palvelussuhde eroaa Kielitoimiston sanakirjan mukaisesta määritelmästä, joka on ”julkisen työnantajan ja työntekijän välinen työsuhde” (Kotus 2012). Palvelussuhde ei siis viittaa tässä tutkimuksessa työsopimuksen osapuoliin, vaan sopimuksen luonteeseen: palvelussuhteita on yhtä lailla niin yksityisen kuin julkisen sektorin professionaaleilla.

Professionaaleja pyritään sitouttamaan työhönsä tekemällä pitkäjänteisestä urasuunnittelusta houkuttelevaa: tarjoamalla etenemismahdollisuuksia parempiin työtehtäviin ja korkeammalle työpaikan hierarkiassa. (Goldthorpe 2000, 217–221; Goldthorpe 2007b, 113–116.)

Taulukko 1. Eriksonin-Goldthorpen luokkajako (Erikson ja Goldthorpe 1992, 38–39; Goldthorpe 2007b, 104; esimerkkiammatit Erolan 2010a, 31 mukaan)

Luokka	Työsopimuksen luonne	Esimerkkiammatteja
I: Ylemmät professioammatit ja johtajat	Palvelussuhde	Tuomarit, lääkärit, ylimmät johtajat, erityisasiantuntijat
II: Alemmat professioammatit ja johtajat, ylemmän tason teknikkoammatit	Palvelussuhde (sovellettu)	Opettajat
IIIa: Rutiininomaisen toimistotyön tekijät, ylempi taso	Välimuoto	Pankkitoimihenkilöt, sihteerit
IIIb: Rutiininomaiset asiakaspalvelutyöntekijät ja muu alemman tason ei-manuaalinen työ	Työsuhde (sovellettu)	Tarjoilijat, kaupan kassat, talonmiehet
IVa: Yksityisyrittäjät, joilla on työntekijöitä	Itsensä työllistävä	
IVb: Yksityisyrittäjät ilman työntekijöitä	Itsensä työllistävä	
IVc: Maatalousyrittäjät	Itsensä työllistävä	
V: Fyysisen työn työjohto, keskitason teknikkoammatit	Välimuoto	Työnjohto
VI: Ammattitaitoinen työväestö	Työsuhde (sovellettu)	Hitsarit, muurarit, putkimiehet
VIIa: Muu työväestö	Työsuhde	Koneenhoitajat, kokoojat, varastotyöntekijät
VIIb: Muu maataloustyöväestö	Työsuhde	Metsurit, eläintenhoitajat, kalastajat

Eriksonin ja Goldthorpen (1992, 38–39) esittämä luokkaskaema (taulukko 1) on laajimmillaan 11-portainen, joskaan sitä ei useinkaan käytetä täydessä laajuudessaan. Ryhmät I ja II edustavat melko selvää palvelussuhdetta, ryhmät IIIb, VIIa ja VIIb taas ovat tulkittavissa työsopimukseen perustuviksi suhteiksi. Ryhmät IIIa ja V sisältävät

piirteitä molemmista. Samoin voi kenties sanoa ryhmästä VI (Erola 2010a, 30), joskin siihen kuuluvien työtehtävien sisältö on jo melko lähellä työsopimustyötä.

Välimuotoisien työsopimusten piirteitä voidaan lähestyä, jos yksiulotteinen palvelussuhde-työsuhde-jatkumo puretaan kahteen jo esiteltyyn keskeiseen ulottuvuuteen: 1) valvonnan vaikeuteen ja 2) työssä vaadittavan erityisosaamisen määrään. Ryhmällä I ja II molemmat näistä ovat suuria, kun taas ryhmillä IIIb, VIIa ja VIIb pieniä. Rutiinomaisen toimistotyön tekijöiden, esimerkiksi sihteerien tai pankkitoimihenkilöiden, keskuudessa käytetään usein varsin vakaata palkkausta, ja työajoissa on joustoa palvelussuhteiden tapaan. Toisaalta työtehtävät ovat kohtuullisen selkeästi määriteltäviä ja rutiinomaisia, eikä esimerkiksi etenemismahdollisuuksia yleensä ole professioammateille tyypilliseen tapaan. Näin ollen voidaan tulkita, että ryhmän IIIa valvonnan vaikeus on suurta, mutta erityisosaamisen vaatimus pientä. Perinteisen ylemmän työväenluokan, ryhmien V ja jossain määrin VI, työsuhdetta luonnehtivat tässä tarkastelussa vastakkaiset piirteet kuin rutiinomaisilla toimistotyöntekijöillä. Heillä vaadittava tekninen osaaminen on suurta, mutta valvonta on suhteellisen helppoa. Erikoistuneiden työntekijöiden palkkaus muistuttaa suuresti ei-erikoistuneiden työntekijöiden palkkausta monine selvästi määritellyine lisineen, mutta toisaalta myös urakehitysmahdollisuuksia esimerkiksi parempiin työnjohdollisiin asemiin on kohtuullisen paljon. (Goldthorpe 2007b, 117–118.) Työntekijän pitkä erikoistuminen saattaa johtaa toisaalta suurempaan taloudelliseen epävarmuuteen, kuin mitä vähemmän erityistaitoja vaativan rutiinomaisen toimistotyön tekijät joutuvat kohtaamaan, mikäli esimerkiksi saman ammattinimikkeen työtehtävät vähenevät. Kuten Jani Erola (2010a, 30) toteaa: hitsaajan ammatti vaatii erikoisosaamista, jota ei voi hyödyntää puuseppänä, mutta sihteerin voi hyödyntää osaamistaan myös pankkitoimihenkilönä.

Lähtökohdiltaan uusweberiläisenä pidetyssä (Erola 2010a, 29) Eriksonin ja Goldthorpen luokkajaottelussa on helppo nähdä yhtymäkohtia Wrightin luokkaskaemaan (ks myös. Erola & Moisio 2002, 187). Molemmat teoriat määrittelevät yksilön yhteiskuntaluokan ammattiaseman perusteella ja molemmat perustuvat kolmeen keskeiseen määrittelyulottuvuuteen, joista kaksi on samoja. Keskeinen ero on kuitenkin EG-mallin pragmaattinen lähtökohta, missä tiivistyy myös kenties se, mitä on totuttu pitämään

marxilaisen ja weberiläisen luokkatutkimuksen keskeisenä erona. Erikson ja Goldthorpe (1992, 9–13) kokevat marxilaisen tutkimuksen voimakkaan ideologisen lähtökohdan olevan painolasti, joka värittää liiaksi tutkimustuloksia. Näin ollen EG-mallissa jätetään avoimeksi kysymys tuotantosuhteen luonteesta: John Goldthorpe (2007b, 107–108) ei koe tarpeelliseksi olettaa työnantajan ja työntekijän välistä suhdetta riistosuhteeksi sen paremmin kuin lähtökohtaisesti harmoniaankaan perustuvaksi.

EG-luokitus on poikanut myös siitä kehiteltyjä uusia versioita, esimerkiksi vuonna 2001 esitellyn Britannian tilastokeskuksen käyttämän NS-SEC-luokituksen (British National Statistics Socio-Economic Classification, Goldthorpe & McKnight 2006, 110), jossa on seitsemän luokkaa. Toinen EG-luokituksen pohjalta kehitetty jako on 9–10-luokkainen ESEC (European Socio-economic Classification, Harrison & Rose 2006, 5; Rose ym. 2010, 13). Vaikka luokittelujen pääkriteerit pysyvätkin uusissa luokituksissa pääosin samana, niiden etuna EG-luokitukseen verrattuna on ennen kaikkea se, että ammattiryhmien luokittelun validiteetti on pyritty mittaamaan etukäteen huomattavasti perusteellisemmin kuin mihin EG-luokittelun teossa oli aikanaan mahdollisuus (Harrison & Rose 2010, 40). NS-SEC ja ESEC on esitetty liitteessä 1. Luokittelujen suurimpana erona EG:hen näyttäisi olevan se, että niissä rutiininomaiset asiakaspalvelutehtävät sisältävä luokka EG-mallia suuremman numeron. Näin ollen, vaikka luokitusmallien lähtökohtana ei ole ilmoittaa numeron suuruudella varsinaista suoraa hierarkiaa, siirtyvät asiakaspalvelijat luokituksessa ikään kuin lähemmäs (manuaalisia) työntekijä-ammatteja. Ratkaisu saattaa olla hyvinkin perusteltu, kun ottaa huomioon elinkeinorakenteen muutoksen länsimaissa yhä enenevässä määrin teollisesta manuaalisesta työstä kohti palveluammatteja. Myös työsopimuksen luonne on asiakaspalvelutyötä tekevillä ryhmillä usein lähempänä työsopimusta kuin palvelusopimusta, vaikka tietynlaisen välimuotoisuuden onkin todettu säilyvän (Rose ym. 2010, 19).

Käytän tämän tutkimuksen teoreettisena pohjana Eriksonin-Goldthorpen luokitusta ennen kaikkea siksi, että se tai siitä kehitetyt teoreettiset luokitukset ovat käytännössä osoittaneet kuvaavan yhteiskunnan kerrostumista hyvin, ja vangitsevan monenlaisia sen ulkoisvaikutuksia, joista työttömyys on yksi. Seuraavassa luvussa käsittelen

luokkakeskustelua Suomessa yleisellä tasolla ja pohdin käsitevalintojani. Sen jälkeen (luku 4) palaan siihen, miten EG-luokittelu (tai siitä kehitetyt mallit) onnistuvat kuvaamaan työttömyyttä ja millä perusteilla olisi syytä olettaa, että EG-luokittelu saattaisi olla pätevä työkalu työttömyyden ymmärtämiseen myös Suomen osalta.

3 MONITULKINTAINEN YHTEISKUNTALUOKAN KÄSITE

3.1 Keskustelu luokista Suomessa

Yhteiskuntaluokka on tämän tutkimuksen keskeisin teoreettinen taustakäsite. Se ei kuitenkaan ole tutkimuskäsitteenä mitenkään yksiselitteinen tai ongelmaton, monet tutkijat ovatkin katsoneet paremmaksi käyttää luokan sijasta tutkimuskäsitteenä esimerkiksi sosioekonomista asemaa. Luokkakäsitteen käyttöön liittyviä valintoja onkin syytä reflektoida, ja teen sen seuraavaksi.

Yhteiskuntaluokan tutkimuksella on pitkät perinteet myös suomalaisessa sosiologiassa. 1980-luvun puoleen väliin asti suomessa tehtiin paljon luokkatutkimusta, ja silloisen luokkatutkimusprojektin huipentumana voidaan pitää *Suomalaiset luokkakuvassa* -kirjaa (Blom ym. 1984). Teoksen ilmestymisen jälkeen luokkakeskustelu Suomessa alkoi kuitenkin hiipua. (Erola 2010b, 19–22.) Hiipumisen voi katsoa koskevan ennen kaikkea yhteiskuntaluokan käsitettä ja eksplisiittisten luokkateorioiden suosiota, ei niinkään yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ja stratifikaatorakenteen tutkimuksen katoamista ylipäätään. Luokkia vastaaviin ammattiasemallisiin eroihin keskittyvää tutkimusta on kuitenkin tehty varsin paljon lukuisilla sosiologian tutkimusaloilla, vaikkapa terveystutkimuksessa vain yhden esimerkin mainitakseni. Tutkimusta ei ole kuitenkaan useinkaan tehty varsinaista luokkakäsitettä käyttäen, vaan on puhuttu teoreettisesti väljemmin sosioekonomisista eroista (ks. Lahelma ja Rahkonen 2011).

Puhe luokista onkin myöhemmin koettu ajoittain kiusalliseksi niin populääreissä kuin tieteellisissäkin yhteyksissä. Sitä on pidetty yhtä aikaa sekä turhan poliittisesti latautuneena että erityisesti itäblokin luhistuttua 90-luvulla ainakin Suomessa ajan henkeen sopimattomana ja vanhentuneena käsitteenä. (Tolonen 2008, 8–10; Erola 2010b, 19–20.) Luokkakäsitteen kritiikki ei rajoittunut ainoastaan Suomeen ja tiedeyhteisön ulkopuolelle, vaan 1990-luvulla myös useat nykysosiologian suuret nimet, Ulrich Beck (esim. Beck 1992, 88–89; Beck & Beck-Gernsheim 2002, 29–41, 202–203) ja Anthony Giddens (1994, 143–144) etunenässä, esittivät luokan kuolemaa julistavia puheenvuoroja. Beck ja Giddens liittivät luokkajakojen häviämisen ja korvautumisen muilla jaoilla erityisesti globalisaatioon (Goldthorpe 2007a, 91–116), mutta ajatus yhteiskuntaluokkien merkityksen hiipumisesta modernisaatiokehityksen myötä ei

sivumennen sanoen ole uusi. Esimerkiksi Clark Kerr ym. (1960) ja Talcott Parsons (1971, 110–114) näkivät, että yhteiskunnan teollistumiskehityksen myötä mahdollisuuksien tasa-arvo lisääntyy ja vanhat alun perin säätyjaosta pohjautuneet luokkajaot rapistuvat pikku hiljaa olemattomiin. Erikson ja Goldthorpe (1992, 3–9) kutsuvat tätä näkemystä teollistumisen liberaaliksi teoriaksi.

Palatkaamme 1990-luvulle ja vuosituhaten vaihteeseen. Tuolloin muodissa ollut teesi luokkakäsitteen vanhentumisesta herätti luonnollisesti vastustusta luokkatutkijoissa. Heidän mukaansa empiirinen pohja luokkien katoamisteesille, ja jopa sen vaikutuksen vähenemiselle, on varsin hutera, ja yhteiskuntaluokkaa voi yhä edelleen pitää keskeisenä yhteiskunnallisen stratifikaation jakoperusteena (esim. Goldthorpe 2007a, 91–116, ks. myös luku 4 tässä tutkimuksessa). Yhteiskuntaluokan käsite ei siten lopulta kuollutkaan, vaan pikemminkin se on viimeisen reilun viiden vuoden aikana kokenut Suomessa uuden tulemisen – jopa siinä määrin, että voidaan puhua pienimuotoisesta muoti-ilmiöstä. Keskeisinä uuden luokkakeskustelun innoittajina mainittakoon tässä kaksi kirjaa: Katriina Järvisen ja Laura Kolben (2007) *Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa* sekä Jani Erolan (2010c) toimittama *Luokaton Suomi?* Pelkästään Sosiologia-lehdessä on 2010-luvulla ollut hyvinkin paljon yhteiskuntaluokkaan liittyviä kirjoituksia (ainakin Kahma 2010; Sirniö ym. 2011; Kähkönen ym. 2012; Purhonen 2013; Muhonen 2013; Valkonen & Kinnunen 2013; Bourdieu 2013). Myös suomalaisissa ei-tieteellisissä tiedotusvälineissä ollaan oltu hyvinkin kiinnostuneita luokista. Tätä kirjoittaessa tammikuussa 2014 tuoreita yhteiskunnallista keskustelua on hiljattain herättänyt esimerkiksi presidentin itsenäisyyspäivän vastaanotto Tampereella, ja sen varjomielenosoituksena järjestetty ”kiakkoviarasjuhla”, jonka retoriikassa korostettiin luokkaeroja eliitin ja vähäosaisten välillä. Toiseksi esimerkiksi käy Jani Erolan Helsingin sanomien Internet-kyselyn pohjalta muodostama luokkakone, ja siihen liittynyt uutisointi (Saarikoski & Mäkinen 2014).

Viimeaikainen suomeksi julkaistu luokkatutkimus on suurilta linjoiltaan jakautunut kahteen varsin erilaiseen tutkimusperinteeseen, joita erottaa ennen kaikkea se, miten luokkakäsite niissä määritellään ja mitä sen alle ymmärretään kuuluvaksi. Suuntauksilla ei ole tietääkseni mitään vakiintuneita nimiä. Toista perinnettä, jota myös tämä

tutkimus edustaa, kutsuttakoon vaikkapa rakenteellis-materialistiseksi ja toista kulttuurintutkimukselliseksi. Näitä suuntauksia voisi pitää jopa luokkatutkimuksen uutena koulukuntajakona perinteisen marxilainen–weberiläinen-jaon poistuttua. Materialistisessa tutkimusperinteessä luokkajako operationalisoidaan kapea-alaisesti jonkin suhteellisen helposti mitattavissa olevan ominaisuuden – yleisimmin EG-luokituksen tyyliin ammattiaseman – mukaan. Tähän perinteeseen kuuluu vahva empiirisyys ja kvantitatiivisten aineistojen suosiminen. John Goldthorpe on kenties merkittävin perinteen nykyedustaja. Kulttuurintutkimuksellisessa perinteessä luokka pyritään yleensä määrittelemään vähemmän tiukasti, jolloin luokkakäsitteen alle mahtuu laajempia kokonaisuuksia, niin luokka-asemien syitä kuin seurauksiakin. Tällainen luokkamäärittely johtaa yleensä materialisteja ylimalkaisempaan luokitukseen – esimerkiksi työväenluokka, alempi keskiluokka, ylempi keskiluokka ja yläluokka – ja sitä kutsutaan myös tiskialasmäärittelyksi (Erola 2010a, 40–41). Tämän perinteen keskeinen teoreetikko on Pierre Bourdieu. Siinä huomio kiinnitetään usein kulttuurisiin erontekoihin ja merkityksiin, ja myös menetelmät ovat sitä myötä useammin kvalitatiivisia. On kuitenkin huomioitava, ettei määrällinen–laadullinen -jako täysin vastaa näiden teoriaperinteiden rajalinjoja, vaikka suuntaa antaakin.

Suurin osa viime vuosien kotimaisesta luokkatutkimuksesta⁴ näyttäisi kuuluvan kulttuurintutkimukselliseen perinteeseen materialistisen tutkimuksen ollessa vähäisempää (ks. Kahma 2011, 36–40). Kapea-alaiseen käsitteenmäärittelyyn pyrkivät tutkijat ovat ehkä kokeneet luokkakäsitteen monitulkintaisuuden (josta lisää seuraavassa luvussa) suuremmaksi ongelmaksi kuin laaja-alaisen tiskialasmääritelmän käyttäjät. Toisaalta vastakkaisiakin näkökantoja löytyy. Ainakin bourdieulaista tutkimussuuntausta edustava Semi Purhonen (2013, 64) ei käytä yhteiskuntaluokan käsitettä osittain nimenomaan siksi, että kokee sen liiaksi samaistettavan ammattiasemaan.

---

⁴ Ainakin eksplisiittisesti yhteiskuntaluokan käsitettä käyttävästä tutkimuksesta, jos muut sosioekonomisista eroista puhuvat tutkimukset nyt sivuutetaan.

3.2 Tutkimuskäsitteen valinta: yhteiskuntaluokka, sosioekonominen asema, ammattiasema vai palkansaajaryhmä?

Vaikka yhteiskuntaluokan käsite olisi pääsemässä eräänlaisesta epämuodikkuudesta tai poliittisesta stigmasta, niin ongelmaksi jää sen määrittely ja operationalisointi. Yhteiskuntaluokkaa on yritetty määritellä hyvin monista eri lähtökohdista, mikä on omiaan synnyttämään sekaannusta. EG-mallissa luokka operationalisoidaan ammattiaseman kautta, mutta se ei suinkaan ole ainoa tapa ymmärtää käsite, vaan yhteiskuntaluokkia on pyritty lähestymään myös muista näkökulmista. Näihin lukeutuvat erilaisten yksilön omien materiaalistien sosioekonomisten tekijöiden lisäksi hänen perhetaustansa ja kulttuurisiin seikkoihin, esimerkiksi makuun ja käyttäytymiseen, liittyvät ”pehmeät” tekijät. Myöskään yksilön omaa sosioekonomista asemaa ei ole empiirisessä tutkimuksessa yksimielisesti samaistettu ammattiin, vaan vaihtoehtoisia lähestymistapoina siihen on esitetty. Galobardes ym. (2006) esittävät näiksi ainakin koulutuksen, asumistason – erityisesti omistusasuminen verrattuna vuokra-asumiseen – ja tulot. Lahelma ja Rahkonen (2011, 48) ovat samoilla linjoilla todetessaan, että sosioekonomisen aseman ytimen muodostavat koulutus, ammattiasema ja tulot. Heidän mukaansa ammattiasema on näistä kuitenkin luokkateorioiden näkökulmasta perustavin ulottuvuus, sillä se ”kiinnittää yksilöt ja ryhmät yhteiskunnan perusrakenteisiin ja kuvaa aineellisia sekä muita elinoloja ja voimavaroja” paremmin kuin muut sosioekonomiset tekijät (Lahelma & Rahkonen 2011, 47).

Luokkakäsitteen käyttö suuntaa katseen kenties sosioekonomisen aseman käsitettä enemmän siihen, että luokkia yhdistävät tietyt elämänolot, jotka asettavat yksilöt erilaiseen asemaan. Se taas puolestaan johtaa tietynlaiseen kollektiiviseen toimintaan. Näin sivutaan myös sosiologista toimintateoriaa, ja kysymystä siitä, miten rakenne synnyttää toimintaa (ks. esim. Goldthorpe 2007b, 21–44). Ylipäätään voidaan ajatella niin, että yhteiskuntaluokan käsitteen käytöllä pyritään sosioekonomista asemaa jonkin verran suurempaan teorialähtöisyyteen ja siten mahdollisesti myös kunnianhimoisempaan yritykseen yhteiskuntarakenteiden luonteen ja vaikutusten tulkinnoissa. (Sørensen 2000, 1525–1526.)

Voi myös olla niin, että Englannin kielen "social class" ei samaistuisi ihan yksi yhteen suomenkielisen yhteiskuntaluokan kanssa, vaan käsitteellä olisi vivahde-ero siten, että Suomen kielessä sanalle mielletäisiin hieman laajempi merkitys. Sitä, miten luokka ymmärretään suomalaisten arkiymmärryksessä, on tutkittu jonkin verran. Jani Erolan tekemien analyysien mukaan oma ja puolison EG-luokka ovat selitysvuimmaisimmat tekijät yksilön subjektiivisen luokka-aseman määräytymisessä, ja ne selittävät yhteensä 58 prosenttia siitä (Erola 2010a, 41–43). Nina Kahman (2011) tutkimuksen mukaan yksilöiden käsitys yhteiskuntaluokastaan selittyy lomakekyselyn perusteella erityisesti koulutuksella ja ammattiasemalla sekä myös tuloilla ja isän koulutustasolla. Sukupuolella ja iällä ei sen sijaan havaita juuri yhteyttä luokkasamaistumiseen. Kvalitatiivisessa haastattelussa puolestaan korostui tulojen ja varallisuuden merkitys luokkasamaistumisen perusteena.

Tilastokeskus määrittelee sosioekonomisen aseman juuri ammattiasemana (Tilastokeskus 1989), ja näin on myös tämän tutkimuksen aineistossa. Tilastokeskuksen sosioekonominen asema, vaikkakin muistuttaa EG-luokitusta, ei mene täysin yhteen sen kanssa, vaan on jonkin verran karkeampi (ks. luku 7.2). Aineistolähtöisistä syistä olisi näin ollen kenties järkevää ottaa tutkimuskäsitteeksi luokan sijasta sosioekonominen asema. Toisaalta tutkimuksen teoreettinen konteksti on kansainvälisessä luokakeskustelussa, ja se pyrkii osallistumaan juuri tähän keskusteluun. Lisäksi katson, että vaikka sosioekonomisen aseman merkitys ymmärretään ehkä hieman luokkaa suppeammaksi, ei sekään ole kyllin yksiselitteinen, jotta sen valinnan jälkeen monitulkintaisuuden ongelma olisi ratkaistu.

Ammattiasema saattaisikin olla käyttökelpoinen tutkimuskäsite, onhan tutkimusasetelma rajattu palkansaajiin, joten kaikki tutkimuksessa käsitellyt sosioekonomiset asemaryhmät ovat ammattiryhmiä. Ammattiasema-käsitteeseen ei ole toisaalta ongelmaton, erityisesti on pantava merkille se, että käyttämäni merkitys sille on hieman erilainen kuin esimerkiksi Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksessa, jossa sillä viitataan palkansaajien ja yrittäjien väliseen jakolinjaan. Palkansaajaryhmä on tämän tutkimuksen aiherajauksen kannalta ehkä hieman ammattiasemaa tarkempi käsite, sillä yrittäjät ovat tämän tutkimuksen aiherajauksen ulkopuolella.

Olenkin ratkaissut tutkimuskäsitteen ongelman siten, että käytän yhteiskuntaluokkaa tutkimuksen taustateoriaan liittyvänä käsitteenä ja palkansaajaryhmää sekä ammattiasemaa puolestaan empiirisenä tutkimuskäsitteenä. Käsitteiden jaolla pyrin toisaalta mahdollisimman selkeään ja yksiselitteiseen empiiriseen otteeseen, ja toisaalta taas säilyttämään yhteyden luokkateoreettiseen keskusteluun. Erottelulla painotetaan myös sitä, että käyttämäni palkansaajaryhmien luokittelu ei vastaa täysin EG-luokituksen jakoa. Tähänastisissa luvuissa ja seuraavassa luvussa, joissa käsitellään yhteiskuntaluokkiin liittyvää teoriaa ja kansainvälisiä tutkimustuloksia, käytän yhteiskuntaluokan käsitettä, sillä sitä käytetään myös käyttämässäni kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa. Seuraavissa luvuissa, joissa paneudutaan empiiriseen aineistoon, puhutaan pääasiassa palkansaajaryhmästä ja jonkin verran ammattiasemasta. Käsitteitä käytetään osittain toistensa synonyymeinä, mutta niillä on myös pieni sisällöllinen ero ammattiaseman ollessa hiukan palkansaajaryhmää laajempi käsite. Pohdintaluvussa pyrin taas liittämään tulokseni kansainväliseen yhteiskuntaluokista käytävään keskusteluun, ja tällöin (luvusta 9.2 eteenpäin) palaan luokkakäsitteen käyttöön.

4 YHTEISKUNTALUOKAN JA TYÖTTÖMYYDEN VÄLINEN YHTEYS TÄHÄNASTISEN KANSAINVÄLISEN TUTKIMUSTIEDON VALOSSA

Yksilön yhteiskuntaluokan ja työttömyyden välistä yhteyttä on tutkittu melko vähän (McGinnity & Hillmert 2004, 394). Tämä on hiukan yllättävää, kun ottaa huomioon sen, että työttömyysriskin voi nähdä keskeisenä ja suhteellisen helposti operationalisoitavissa olevana luokka-aseman potentiaalisena ulkoisvaikutuksena, jopa ”todennäköisesti selvimpänä tapana, jolla yksilön luokka-asema vaikuttaa hänen taloudelliseen vakauteensa” (Goldthorpe & McKnight 2006, 113).

Jonkin verran tutkimusta aiheesta kuitenkin löytyy. Yhteiskuntaluokan yhteyttä työttömyysriskiin on käsitelty Euroopassa ainakin kuudessa 2000-luvulla sekä yhdessä 1990-luvun lopulla julkaistussa tutkimuksessa (Gallie ym. 1998; Layte ym. 2000; Kurz & Steinhage 2001; Elias & McKnight 2003; McGinnity & Hillmert 2004; Lucchini & Schizzerotto 2010; Bessudnov 2011). Kaikissa tutkimuksissa on käytetty menetelmänä lomakekyselyä. Usein aineisto on pitkäikäisyyden muodossa, ja näin moniin tutkimuksiin on saatu myös ajallista vertailua. Kolme artikkelia sisältää myös eri maiden tilanteiden vertailua. Yleisin tutkimusten kohdema on Iso-Britannia: viidessä artikkelissa seitsemästä on käsitelty brittiläistä aineistoa. Saksaa ja Italiaa tutkitaan kahdessa artikkelissa. Yksittäisissä artikkeleissa on tutkittu myös Venäjän, Tanskan, Itävallan, Ruotsin ja Alankomaiden tilannetta. Esittelen seuraavaksi tulokset vanhimmasta artikkelista uusimpaan. Luvun lopuksi teen havainnoista yhteenvedon, ja pohdin eri luokkien kohtaaman erilaisen työttömyysriskin syitä ja mekanismeja.

Duncan Gallie ym. (1998) tutkivat *The Employment in Britain* -tutkimusohjelmassa Ison-Britannian työmarkkinatilannetta 1990-luvun alussa. Projektin kyselylomakkeen tietojen mukaan ei-erikoistuneet manuaalisen työn tekijät ilmoittivat muita paljon suuremmalla todennäköisyydellä, että pelkäävät tulla irtisanotuiksi seuraavan kuukauden aikana. Sama koski erikoistuneita työntekijöitä miesten kohdalla, mutta naisten keskuudessa tulos ei ollut enää tilastollisesti merkitsevä. Tutkimukseen otettiin aikavertailun tekemiseksi aiempia vastaavia kyselyitä mukaan. Tällöin paljastui, että vuosien 1979 ja 1992 välillä professioammattiryhmien ja työntekijäryhmien väliset vetosuhteet eivät olleet juuri muuttuneet. Erikoistuneiden työntekijöiden vetosuhteet olivat 2,1–2,6 ja muiden työntekijöiden 2,6–3,1-kertainen verrattuna vertailuluokkana

toimivien professionaalien kokemaan työttömyysriskiin, eikä myöskään mitään selkeää muutostrendiä ollut havaittavissa.

Layte ym. (2000) tutkivat luokittaista työttömyysriskiä Isossa-Britanniassa, Ruotsissa, Italiassa ja Alankomaissa vuosien 1975 ja 1995 välillä. Miesten osalta työntekijöillä oli yleisesti ottaen palvelussuhteeseen perustuvissa ammateissa toimiviin verrattuna korkeampi työttömyysriski kaikissa maissa, joskin erikoistuneet työntekijät Italiassa ja erikoistumattomat Alankomaissa eivät eronneet tilastollisesti merkitsevästi professionaaleista. Rutiininomaisten toimistotyöntekijöiden työttömyysriski oli professiotyön tekijöihin verrattuna tilastollisesti merkitsevästi korkeampi ainoastaan Britanniassa. Naisten väliset luokkaerot osoittautuvat miehiä pienemmiksi: erikoistumattomien työntekijöiden työttömyysriski on palveluluokkaa korkeampi kaikissa maissa, mutta erikoistuneiden työntekijöiden ainoastaan Italiassa, eikä rutiininomaisten toimistotyöntekijöiden ja palveluluokan välillä ole tilastollisesti merkitsevää eroa missään neljästä maasta. Italiassa yrittäjien työttömyysriski on professionaaleja matalampi kummallakin sukupuolella ja Britanniassa korkeampi miesyrittäjillä. Sen sijaan muissa maissa ei voi tutkimuksen perusteella todeta eroja yrittäjien ja palveluluokan välillä. Kiinnostava tulos on myös se, että koetut työttömyysjaksot kasvattavat merkittävästi riskiä luokka-aseman heikkenemiseen uudelleentyöllistymisen yhteydessä kaikissa tutkimusmaissa.

Karin Kurz ja Nikolei Steinhage (2001) selvittävät artikkelissa *Globaler Wettbewerb und Unsicherheiten beim Einstieg in den Arbeitsmarkt* työsopimuksen vakinaisuuteen ja työttömyysriskiin vaikuttavia tekijöitä vuosien 1985–1997 välillä Saksassa. Analyysissä paljastui, että työsuhteen keston, tutkimusvuoden, alueen, sukupuolen, työsuhteen vakituisuuden ja sen kokoaikaisuuden ja työnantajasektorin vakioinnin jälkeen luokalle jäi itsenäistä selitysvoimaa. Puoliammattitaitoiset työntekijät – riippumatta siitä tekivätkö he manuaalista vai ei-manuaalista työtä – ovat vertailuluokkana toimivia erikoistuneita työntekijöitä korkeammassa työttömyysriskissä, kun taas ylemmässä palvelussuhteessa olevien työttömyysriski on matalin. (Kurz & Steinhage 2001, 526–527.) Tutkimuksessa havaittiin myös, että uransa alkuvaiheessa olevat ylemmät professionaalit päätyvät muita luokkia (puoliammattitaitoisia työntekijöitä lukuun ottamatta) useammin lyhytaikaisiin työsuhteisiin (Kurz & Steinhage 2001, 525, 528).

Tämä saattaa myös johtaa ylempien professionaalien korostuneeseen osuuteen lyhytaikaisissa työttömyysjaksoissa.

Peter Elias ja Abigail McKnight (2003) vertailevat artikkelissaan *Earnings, Unemployment and the NS-SEC* eri ammattiasemaperustaisia luokkaskeemoja tulojen ja työttömyyden suhteen Ison-Britanniassa vuosien 1991–1999 aikana, ja myös Goldthorpen ja McKnightin (2006) artikkelissa analysoidaan saman tutkimuksen päätuloksia. Tutkimuksessa laskettiin henkilön kokemat työttömyysviikot ja tutkittiin toisaalta niiden osuuksia, joilla oli mitä tahansa työttömyyttä, sekä niiden osuuksia, joilla työttömyysjakojen yhteenlaskettu määrä oli vähintään yksi vuosi. (Elias & McKnight 2003, 158–159.) Palkansaajaryhmät asettuvat tässäkin tutkimuksessa järjestykseen siten, että professioammattien haltijoilla on matalin ja manuaalisen työn tekijöillä suurin työttömyysriski. Keskeinen rajalinja kulkee jälleen manuaalisen ja ei-manuaalisen työn tekijöiden välillä, ja erot myös suurenevät kun tarkastellaan pitkäaikaista työttömyyttä. Kaikessa työttömyydessä eroa ei ylempien ja alempien professionaalien sekä välitason ammattien välillä ole. Yli vuoden kestäneessä työttömyydessä järjestys on kaikkea työttömyyttä selvärajaisempi ja voimakkaampi: ylemmät professiot – alemmat professiot – välitason ammatit ja erikoistuneet työntekijät – muut työntekijät (Goldthorpe & McKnight 2006, 114; Elias & McKnight 2003, 160–164.) Kun EG-luokittelua käytettiin täydessä laajuudessaan, paljastui myös se, että asiakaspalvelijat näyttäisivät olevan jopa hieman professioammatteja matalammassa vakioimattomassa työttömyysriskissä (Elias & McKnight 2003, 161), joskin tulos esitetään vain hyvin ohimennen.

Frances McGinnity ja Steffen Hillmert (2004) vertailevat luokittaista työttömyysriskiä Britanniassa ja Länsi-Saksassa. Tutkimus on rajattu koskemaan miehiä 21–29 ikävuoden iässä. Tutkimuksessa vertaillaan myös viittä eri syntymäkohorttia, jotka olivat vuosien 1948–1952, 1953–1957, 1958–1962, 1963–1965 ja 1970–1972 välillä syntyneet. Näin ollen tutkimusjakso rajautuu vuosien 1971 ja 2000 välille. EG-luokkaskeema on karkeistettu koskemaan neljää palkansaajaryhmää, jotka ovat palvelusluokka (I ja II), rutiininomaiset toimistotyöntekijät ja työnjohto (IIIa ja V), erikoistuneet työntekijät (VI) sekä erikoistumattomat manuaaliset ja ei-manuaaliset työntekijät (IIIb ja VIIa). Luokat asettuivat nuorten miesten keskuudessa

työttömyysriskin suhteen järjestykseen jälleen niin, että pienin työttömyysriski on palvelussuhteessa toimivilla, sitten ryhmillä IIIa & V, jonka jälkeen tulevat erikoistuneet työntekijät ja suurin riski on erikoistumattomilla työntekijöillä. Saksassa luokkaerot olivat yleisesti ottaen Isoa-Britanniaa pienemmät, mutta poikkeuksen muodostivat erikoistumattomat työntekijät, jotka ovat Saksassa erityisen korkeassa työttömyysriskissä. Suurta muutosta tutkimusajanjaksolla ei havaittu: luokkaerot näyttävät varsin vakailta. Pieniä viitteitä saattoi tosin olla havaittavissa siitä, että Britanniassa erot olisivat kasvamassa, mikä näkyy erityisesti väliluokan (IIIa&V) aseman heikentymisenä. (McGinnity & Hillmert 2004, 400–401.)

Antonio Lucchini ja Mario Schizzerotto (2010) tutkivat ESeC-luokkajaottelun ja työttömyyden välistä yhteyttä Itävallassa, Tanskassa, Italiassa ja Isossa-Britanniassa vuosien 1994 ja 2001 välillä. Maat on valittu EU-maiden joukosta siten, että ne edustavat erilaisia malleja talousjärjestelmän globalisoitumisasteen, työmarkkinoiden säätelyn ja hyvinvointivaltiomallin suhteen (Lucchini & Schizzerotto 2010, 235–236). Tulosten mukaan palvelussuhteelliset työntekijät ja yrittäjät ovat matalimmassa työttömyysriskissä, ja työsuhteelliset korkeimmassa. Myös työntekijöiden ammattitaidon kasvaessa työttömyysriski vähenee. Välimallin työsuhteessa olevat työntekijät asettuvat palvelus- ja työsuhdetyön väliin. Rutiininomaiset asiakaspalvelu- ja hallinnolliset tehtävät ovat työttömyysriskissään lähellä puoliammattitaitoisia tai ei-ammattitaitoa vaativia rutiinityön ammatteja. Se ei ole Lucchinin ja Schizzerotton mukaan yllättävää, sillä ne ovat nykyään varsin pitkälle standardisoituja, ja siten työsuhteen luonne voidaan tulkita käytännössä perinteiseksi työsopimukselliseksi suhteeksi. Yleisestä linjasta poikkeavia ryhmiä, maakohtaisia erikoistapauksia, ei juuri ole. Kirjoittajat katsovat, että ainoat poikkeavat ryhmät ovat brittiläiset maatalousyrittäjät ja italialainen fyysisen työn työjohto. (Lucchini & Schizzerotto 2010, 237–239.)

Alexey Bessudnov (2011) puolestaan tutkii julkaisussaan *Social Class, Employment Contracts and Economic Security in the Russian Labour Market* venäläistä luokkarakennetta keskittyen työsopimukseen, luontaisetuihin ja työttömyysriskiin vuosien 1994 ja 2006 välillä. Osoittautuu, että Venäjä poikkeaa Länsi-Euroopan maista jonkin verran sekä luokkarakenteiltaan että työsopimuskulttuuriltaan.

Luokkarakenteellisista tekijöistä huomattavin ero on se, että Venäjällä manuaalisten työntekijöiden osuus on varsin suuri: vuonna 2006 67 prosenttia miehistä ja 29 prosenttia naisista teki manuaalista työtä tai kuului sen työnjohtoon (Bessudnov 2011, 13). Sisällöllisistä tekijöistä Venäjällä epävirallinen suullinen työsopimus oli suhteellisen yleinen ja yleistynyt 2000-luvulla. Kaikista työntekijöistä vuonna 2006 seitsemällä prosentilla ei ollut kirjallista työsopimusta, ja suullisten työsopimusten yleisyys oli huomattavan riippuvainen luokasta: palvelussuhteellisilla se on erittäin harvinainen, mutta erityisesti asiakaspalvelussa määrä nousi yli 10 prosentin. (Bessudnov 2011, 14–16.) Luontaiseduissa, kuten siinä saako työntekijä sairauspoissaolojen tai lomien ajalta palkkaa, luokkien väliset erot sen sijaan olivat kenties yllättävänkin pienet (Bessudnov 2011, 34).

Työmarkkinoiden eroista huolimatta paljastuu, että luokittaiset työttömyysriskit jakautuvat ESeC-mallin mukaiseen luokkaskeemaan hierarkkisesti odotetulla tavalla myös Venäjällä: johtajat ja professioammattien haltijat saavat nauttia vähäisimmästä työttömyysriskistä, jota seuraa väliluokka, asiakaspalvelijat ja manuaaliset työntekijät. Kaikkein korkein työttömyysriski oli yrittäjillä, mutta ero katoaa vakioinnin myötä. (Bessudnov 2011, 29–30.)

Yhteenveto

Hypoteesi matalamman luokka-aseman yhteydestä korkeaan työttömyysriskiin saa vahvistuksen kaikissa tutkimuksissa. Palkansaajaluokat asettuvat hierarkkiseen järjestykseen kaikissa tutkituissa maissa siten, että ylimpänä ovat ylemmät professionaalit ja alimpana rutiininomaiset työntekijät. Välitason luokat (IIIa+b) asettuvat professio- ja työntekijäammattien väliin, joskaan kaikki tutkimukset (Gallie ym. 1998; Layte ym. 2000) eivät antaneet juurikaan tilastollisesti merkitseviä eroja professio- ja välitason ammattien riskisuhteille. Eliaksen ja McKnightin (2003, 161–162) tutkimuksessa asiakaspalvelijoilla oli yhdessä analyysissä jopa muita ryhmiä matalampi työttömyysriski, joskin useissa muissa tutkimuksista (ainakin Lucchini ja Schizzerotto 2010; Bessudnov 2011) saatiin käytännössä päinvastaiset tulokset. Vakioiduissa malleissa myös Eliaksen ja McKnightin tulokset kääntyivät asiakaspalvelun suhteen odotettuun suuntaan (Elias & McKnight 2003, 163–164; Goldthorpe & McKnight 2006,

114). Yleisesti ottaen tulos on suoraviivainen: korkeampi luokka-asema ennustaa matalampaa työttömyysriskiä.

Kansainvälisen vertailun seurauksena on hyviä perusteita väittää, että tulokset olisivat yleistettävissä ainakin koko EU-alueelle (Lucchini & Schizzerotto 2010, 242–243) sekä Venäjälle (Bessudnov 2011). On kuitenkin mahdollista olettaa yleistettävyys vielä pidemmälle. Lucchini ja Schizzerotto (2010, 239) näkevät tulosten samansuuntaisuuden tutkimissaan maissa siten, että työttömyysriskin samankaltaisuus on välttämätön seuraus siitä, että mailla on tiettyjä yhteisiä makrotason kulttuurisia rakenteita. Näitä ovat ydinperhemalli, kapitalistinen markkinatalous ja demokraattinen poliittinen järjestelmä. Kyseiset suuret reunaehdot johtavat myös väistämättä suurilta linjoiltaan toisiaan muistuttavaan yksilötason sosiaaliseen stratifikaatioon, siis myös rakenteeltaan ja ulkoisvaikutuksiltaan samankaltaiseen luokkarakenteeseen. Eräänä luokkarakenteen ulkoisvaikutuksena epäilemättä on eri luokkien altistuminen erisuuruiseen työttömyysriskiin.

Idea ei ole kokonaan uusi, vaan Featherman, Jones ja Hauser (1975, sit. Erikson & Goldthorpe 1992, 24) esittivät 1970-luvulla vastaavankaltaisen hypoteesin, jossa yhteiskuntien suurien rakenteiden perustavanlaatuisen samankaltaisuus tuottaa myös tietynlaisen stratifikaatorakenteen. Erikson ja Goldthorpe (1992, 374–378) antavat *Constant Fluxin* analyysien perusteella tukea hypoteesille: vaikka maakohtaisia vaihtelua liikkuvuuden tyypeissä onkin, niin luokkarakenteen suuret linjat ovat karkeasti ottaen laadultaan samanlaisia kaikissa teollisuusmaissa, ja eron voi todennäköisesti katsoa pohjautuvan yhteiskunnan makrorakenteisiin.

Mikäli siis hyväksymme Lucchinin ja Schizzerotton teesin, niin voimme lähteä siitä oletuksesta, että EG-skeemaan (tai siitä kehitettyihin malleihin) pohjautuva luokka-asema ennustaa hyvin yksilön työttömyysriskiä käytännöllisesti katsoen kaikissa länsimaissa. Kyseessä on laajamittaisuudessaan kunnianhimoinen yleistys, ja siinä mielessä tämä katsaus on tuottanut tulosta. Vielä en ole kuitenkaan päässyt kovin syvälle siihen, miksi näin on. Mikä on se mekanismi, joka varsinaisesti aiheuttaa työttömyysriskin luokittaisen jakautumisen samankaltaisuuden maasta toiseen? Yritän pohtia seuraavaksi tätä kysymystä tarkemmin.

Michael White (1991, 110–113) esittää, että työntekijätyyppisen työsuhteen luonteeseen kuuluisi lähtökohtaisesti tekijöitä, jotka altistaisivat työntekijät kohonneeseen työttömyysriskiin. Erityisesti manuaalisessa työssä työn luonne on huomattavasti professiotyötä selkeämmin määritelty, ja myös muodolliset työehdot ylittäviä vapauksia ja etuja on jaettu niukemmin. Palvelussuhteessa tapahtuva työ puolestaan on tehtäviltään vähemmän tarkasti rajattua ja usein pitkäjänteisempää. Lisäksi työntekijäryhmien matalampi koulutustaso tekee niistä usein jäykempiä omaksumaan muuttuvia työtehtäviä. White ennustaa myös (1991, 126–129), että osittain samoista syistä erityisesti tietotekniikan kehittyessä myös rutiininomaisen toimistotyön tekijät saattavat yhä enenevässä määrin kokea entistä korkeampaa työttömyysriskiä verrattuna (ylempiin) professionaaleihin.

Näkisin, että työsopimukselle tyypilliset piirteet, työsuoritteiden konkreettisuus ja erityisesti työtehtävien rutiininomaisuus, johtavat työntekijän helpompaan korvattavuuteen, siis käytännössä kohonneeseen työttömyysriskiin⁵. Työsopimukseen perustuvassa suhteessa sinänsä—kuten Goldthorpe (2007b, 111) toteaa – ei ole mitään varsinaista tekijää, minkä vuoksi työnantajan kannattaisi pyrkiä turvaamaan pitkäaikainen työsuhde. Mikäli työtehtävät muuttuvat tai niiden tarve vähenee, tai joku muu tekee samat tehtävät tehokkaammin, työnantajan näkökulmasta työntekijä käy helposti tarpeettomaksi.

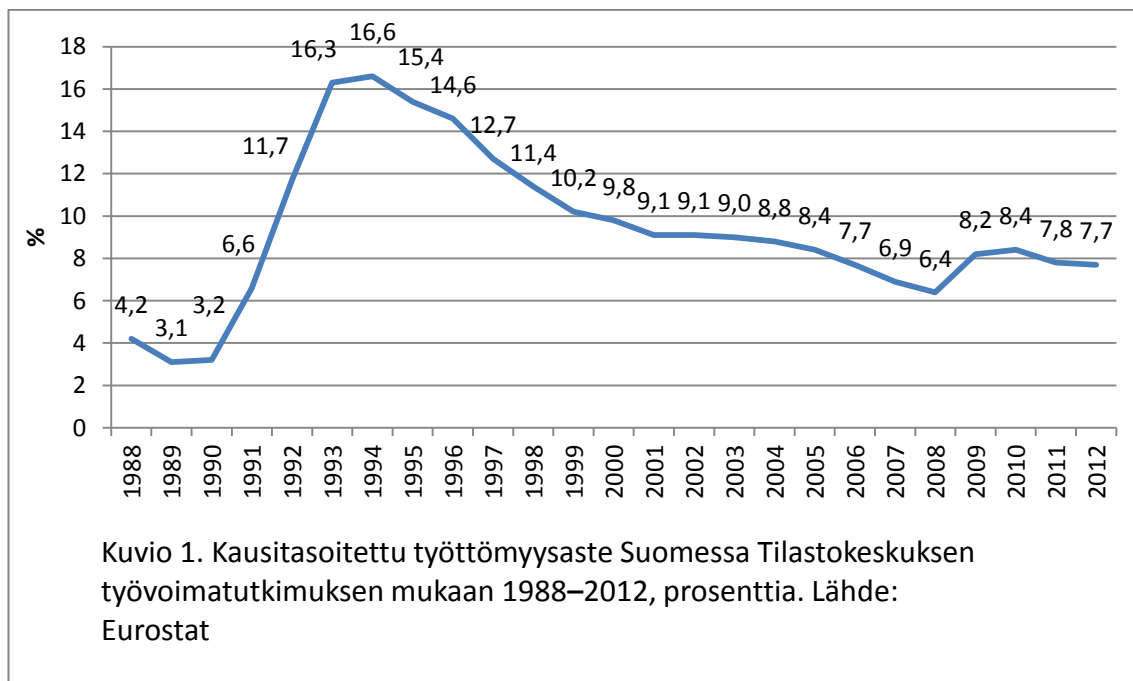
Palvelussuhde puolestaan perustuu työntekijän yksilölliseen – parhaimmillaan jopa ainutlaatuihin – ja mukautumiskykyiseen taitopohjaan, ja samoin työtehtävät ovat diffuusimmat. Palvelustyö ei perustu työsopimustyön tavoin selkeästi määriteltyjen yksiköiden tuottamiseen. Täten professionaalit ovat paremmin suojassa, mikäli työtehtävien sisältö muuttuu. Professionaaleille tyypilliset vaativimmat työtehtävät antavat työnantajalle usein myös syytä syventää työntekijöiden taitopääomaa kouluttamalla ja perehdyttämällä heitä laajasti (Goldthorpe 2007b, 115–116), mikä osaltaan lisää työnantajan tarvetta sitoutua työntekijöihin: käytetäänhän heihin tällöin

---

⁵ Pelkästään itse työn ja työsopimuksen luonteeseen liittyvät tekijät eivät kuitenkaan mitään ilmeisimmin ole ainoita, jotka luovat eroja eri yhteiskuntaluokkien työttömyysriskissä. Esimerkiksi sosiaalisten verkostojen – tai sosiaalisen pääoman – on todettu vaikuttavan keskeisesti yksilön työllistymiseen (esim. Granovetter 1973, 1369–1373), ja erot sosiaalisissa verkostoissa todennäköisesti selittävät myös luokkaeroja työttömyysriskissä. Niihin ei kuitenkaan tämän tutkimuksen puitteissa sen syvällisemmin mennä.

myös runsaasti resursseja. Osittain samasta syystä professioammattin harjoittajan korvaaminen uudella on työläistä hankalampaa, tällöin työnantaja joutuu käyttämään enemmän resursseja perehdytykseen. Kaikkien parhaimmassa asemassa lienevät palkansaajat, joiden työpanos vaatii niin paljon yksilöllistä taitopääomaa, ettei työn siirtäminen sellaisenaan toiselle onnistu edes perehdytyksen jälkeen. Kaupan kassatyöntekijän voi antaa toimia itsenäisesti suhteellisen nopeasti, pätevän koulutuksen hankkinut kirjanpitäjäkin oppii työnsä harjoitusjakson jälkeen, mutta professoria ei voi vaihtaa ilman, että yksikön tutkimuksessa tapahtuisi väistämättä myös sisällöllistä muutosta.

5 TYÖMARKKINATILANNE SUOMESSA 1987–2007 JA TYÖTTÖMYYTEEN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ

Vuosien 1987 ja 2007 välisellä ajanjaksolla, johon tämä tutkimus keskittyy, Suomessa on koettu rajuja talouden suhdannevaihteluita, jotka ovat heijastuneet myös työttömyyteen. Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen⁶ mukaan työttömyysasteen vuosittaiset keskiarvot vuosien 1988 ja 2007 välillä ovat vaihdelleet 3,1 ja 16,6 prosentin välillä (kuvio 1). 1980-luvun lopulla elettiin poikkeuksellisen matalan työttömyyden aikaa, joka vaihtui 1990-luvulle tultaessa syvään lamaan ja erittäin korkeaan työttömyyteen. Vuodesta 1995 alkaen työttömyysaste alkoi pikku hiljaa laskea, ja teki sitä joka vuosi (vuotta 2002 lukuun ottamatta) tutkimusjakson loppuun

⁶ Suomessa on kaksi vakiintunutta työttömyysasteen mittaamistapaa: Tilastokeskuksen työvoimatutkimus ja työministeriön työnvälitystilasto, jotka käyttävät eri menetelmiä. Tilastokeskuksen määritelmä on tiukempi, mikä johtaa pienempiin työttömyyslukuihin. Työnvälitystilastossa työtön työnhakija on ”henkilö, joka on ilman työtä ja työhön käytettävissä”. Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksessa työtön on ”työtä vailla oleva henkilö, joka on etsinyt työtä aktiivisesti 4 viimeisen viikon aikana ja joka voisi vastaanottaa työtä 2 viikon kuluessa” (Tilastokeskus 2003, 15, 17.) Tilastokeskuksen määritelmä tiukkeni nykyiseen muotoonsa 1990-luvulla, kun kansainvälisiä käytäntöjä yhdenmukaistettiin. Vuosien 1997 ja 2003 välillä työministeriön tutkimus on näyttänyt 65 000 – 95 000 henkilöä korkeampaa työttömyyttä (Tilastokeskus 2003, 5). Työttömyysasteen nopea aleneminen 1990-luvun lopussa johtuu siis laman loppumisen lisäksi kuviossa 1 myös mittaustavan muutoksesta. Tätä aikaisemminkin luvut erosivat, joskin tutkimusjaksolla ennen lamaa, ja vielä lamatyöttömyyden kasvuvaiheessakin erot olivat suhteellisen maltilliset, noin 10 prosentin luokkaa (Tossavainen 2005, 24–26).

vuoteen 2007 asti. Vuosi 2008 oli kuitenkin toistakymmentä vuotta jatkuneen suotuisan työllisyyskehityksen päätepiste. Tällöin Suomen talous joutui Yhdysvalloista alkaneen finanssikriisin seurauksena uuteen taantumaan, ja työttömyys kasvoi jälleen äkillisesti, joskin huomattavan maltillisesti verrattuna 1990-luvun lamaan.

5.1 Rakennetyöttömyyden synty Suomen työmarkkinoille

Kaikki työttömyys ei ole laadultaan samanlaista, vaan joitakin työttömyystyyppejä voidaan pitää yhteiskunnalliselta ja yksilön kannalta huolestuttavampina kuin toisia. Taloustiede tuntee ainakin kitkatyöttömyyden, kausityöttömyyden, rakenteellisen työttömyyden ja suhdannetyöttömyyden. *Kitkatyöttömyys* tarkoittaa sitä aikaa, jonka työntekijä usein joutuu viettämään työsuhteiden välissä etsien uutta työpaikkaa. Tämänkaltaista työttömyyttä ei välttämättä voi pitää vielä merkinä suurista ongelmista työmarkkinoiden rakenteessa, eikä se välttämättä aiheuta suurta vahinkoa myöskään työntekijälle, mikäli työttömyysjaksot pysyvät lyhyinä. *Kausityöttömyys* puolestaan perustuu tiettyjen alojen sesonkiluonteisuuteen, jolloin työtä on tarjolla vain osan aikaa vuodesta. Kausityöttömyysjaksot ovat monilla aloilla hyvin vakiintuneet ja ennustettavissa, eikä tällainenkaan työttömyystyyppi välttämättä kerro työmarkkinoiden rakenteellisista ongelmista. (Borjas 2005, 483–484.)

Vakavampina työttömyyden lajeina voidaan pitää rakenteellista työttömyyttä ja suhdannetyöttömyyttä. *Rakenteellista työttömyyttä* ilmenee tilanteissa, jossa on yhtä aikaa sekä työvoimapulaa että työttömyyttä, jotka keskittyvät eri aloille. Näin työntekijöiden taidot eivät kohtaa niiden taitojen kanssa, joille työmarkkinoilla olisi kysyntää. *Suhdanne-* tai *kysyntäkuilutyöttömyys* taas perustuu työvoiman kysynnän laskuun eli siihen, että avoimia työpaikkoja ei ole tarpeeksi, eivätkä myöskään palkat jouta syystä tai toisesta alaspäin. Tällainen työttömyystyyppi kasvaa taloudellisten laskusuhdanteiden ja lamojen aikaan. (Räisänen 2002, 3–4; Borjas 2005, 484.)

1990-luvun laman yhteydessä työttömyysaste ei ainoastaan kasvanut räjähdysmäisesti, vaan myös pitkäaikaistyöttömien (yli vuoden yhtäjaksoisesti työttömänä olleiden) osuus kaikista työttömistä nousi 5 prosentista 30 prosenttiin. Pitkäaikaistyöttömyys ei kuitenkaan hävinnyt Suomesta laman loppumisen myötä, vaan sen osuus kaikesta työttömyydestä on pysynyt lähes muuttumattomana ainakin vuoteen 2005 asti, vaikka työttömyysaste puolittuikin tänä ajanjaksona. Toisaalta pitkäaikaistyöttömien osuus

työttömistä oli Suomessa kansainvälisessä vertailussa 2000-luvun puolivälissä varsin maltillisella tasolla. (Verho 2005a, 96–100, 111.) Voidaan kuitenkin katsoa, että lama synnytti Suomeen pysyvää pitkäaikaistyöttömyyttä. Laman jälkeen työllisyys alkoi kasvaa uusilla toimialoilla, mikä johti työmarkkinoiden rakenteen muutokseen. Lamassa työttömäksi jääneiden ammattitaito ei usein vastannut enää uusien kasvusektorien töiden asettamia vaatimuksia, mikä johtaa työn tarjonnan ja kysynnän kohtaanto-ongelmaan, ja sitä kautta aiempaa laajamittaisempaan rakennetyöttömyyteen. (Räisänen 2002.)

5.2 Yhteiskuntaluokan ja työttömyyden teemoja sivuavia kotimaisia tutkimuksia ja keskusteluja

Suoraan ammattiasemaperustaisen yhteiskuntaluokan ja työttömyysriskin välistä yhteyttä käsittelevää tutkimusta ei käsittääkseni ole Suomessa tehty. Nostan kuitenkin esille joitakin kotimaisia tutkimuksia ja keskusteluja, jotka ovat tutkimusaiheen kannalta mielenkiintoisia. Olen ottanut katsaukseen mukaan Jani Erolan ja Pasi Moision (2002) tutkimuksen, jossa käsitellään muun sosiaalisen liikkuvuuden ohella lapsuuden kodin luokka-aseman yhteyttä yksilön riskiin joutua pitkäaikaistyöttömäksi. Samoin mukana on Satu Ojalan ja Ari Hautaniemen (2012) tutkimus, jossa verrataan tietotyöläisten kokemaa työttömyysriskiä muihin työntekijöihin, sillä sen voi nähdä ainakin sivuavan luokkakysymystä. Lisäksi esittelen lyhyesti paria viimeaikaista keskustelua, jotka saattavat liittyä luokittaisen työttömyysriskin muutoksiin. Ne ovat korkeasti koulutettujen tietotyöläisten aseman heikentyminen ja työhön liittyvän epävarmuuden lisääntyminen eli *prekarisaatio* sekä työn *polarisaatio*, jossa keskitason ammatit katoavat huipputason professioammattien ja toisaalta matalapalkkaisten asiakaspalveluammattien määrän kasvaessa.

Jani Erolan ja Pasi Moision (2002) artikkelissa *Jähmettyikö Suomi?* sivutaan lapsuudenkodin yhteiskuntaluokan yhteyttä yksilön riskiin kohdata pitkäaikaistyöttömyyttä. Lapsuudenkodin asema oli vuodelta 1970, jota verrattiin yksilön tilanteeseen 25 vuotta myöhemmin vuonna 1995. Yhteys on varsin selvä siten, että korkeampi lapsuuden kodin luokka-asema ennustaa palkansaajataustaisilla naisilla yhtä lievää poikkeusta lukuun ottamatta EG-luokittelun numerojärjestyksessä (I–III, V–

VII). Yrittäjätaustaiset (VIa-c) puolestaan asettuvat pitkäaikaistyöttömyysriskissä ylempien ja alempien professioammattien väliin (Erola & Moisio 2002, 192).

Satu Ojala ja Ari Hautaniemi (2012) vertaavat artikkelissaan *Tietotyöntekijän paremmat työmarkkinat?* tietotyön, puoli-itsenäisen työn ja rutiininomaisen työn tekijöiden välistä työttömyysriskiä. Vaikka asetelma ei perustukaan varsinaiseen luokkateoriaan, niin nämä ammattiryhmät ovat käsitteellistetty tavalla, joka muistuttaa kohtuullisen paljon EG-luokituksen jakoa professioluokkiin, väliluokkiin ja työntekijöihin. Tietotyö on määritelty korkeaa koulutusta vaativaksi työksi, jossa vaaditaan luovuutta sekä itsenäisiä ratkaisuja, mikä ei ole järin kaukana siitä, miten palvelussuhde määritellään EG-luokitusta varten. Aineistona on käytetty Tilastokeskuksen keräämää palkansaajien työolotutkimusta vuosilta 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008, ja tutkimusjakson aikarajaus muistuttaakin läheisesti tämän tutkimuksen aikarajausta. Ojalan ja Hautaniemen käyttämän ammattiluokituksen ja Tilastokeskuksen sosioekonomisen aseman korrelaatiokerroin on myös kohtuullisen korkea 0,5. (Ojala & Hautaniemi 2012, 481–482.)

Logistisessa regressioanalyysissä paljastuu, että tietotyöntekijämiesten työttömyysriski on matalin ja rutiinityöntekijöiden korkein, ja erot tuntuvat myös kasvaneen vuosien 1984 ja 2007 välillä. Naisten keskuudessa palkansaajaryhmät asettuvat samanlaiseen järjestykseen, mutta erojen kasvaminen ei näy yhtä selvästi. Viimeisen kahden aikapisteen (2003 ja 2008) välillä puoli-itsenäistä ja rutiininomaista työtä tekevät naiset ovat sen sijaan ottaneet tietotyöntekijöitä kiinni. Tutkimusjakson alussa naistietotyöntekijöiden työttömyys on miehiä alhaisempaa, mutta tutkimusjakson aikana asetelma kääntyy ympäri. Käännepähtäminen näyttäisi olevan 1990-luvun lama. Vuonna 1984 naistietotyöntekijöiden vakioitu vetosuhde oli vain noin 0,5 verrattuna tietotyöntekijämiehiin, mutta vuonna 2008 se oli noin 1,6. (Ojala & Hautaniemi 2012, 486.)

Julkisessa keskustelussa toistuu usein ajatus siitä, että esimerkiksi korkea koulutus ei enää tarjoa vakaampaa työuraa, ja työsuhteiden epävarmuus on hiipinyt kaikkiin työntekijäryhmiin. Suomalaisessa työolotutkimuksessa on esimerkiksi havaittu merkkejä työolojen kovenemisesta siten, että erityisesti ylemmät toimihenkilöt ovat joutuneet huonon kehityksen kohteeksi (Lehto 2007, 102). Suomessakin on 2000-

luvulla noussut niin kutsuttu prekaariliike, jota ainakin Raija Julkunen (2008, 112) pitää ”reaktiona koulutettujen työmarkkina-aseman epävarmistumiseen”. Prekarisoitumiskeskustelu nostaa esille huolen pätkä- ja keikkatöiden, alityöllistyneisyyden sekä kaikenlaisen työhön liittyvän epävakauden lisääntymisestä, ja se koskee erityisesti humanistisen alan ”luovan luokan” (ks. Florida 2002), mutta myös monien muiden korkeakoulutettujen alojen työntekijöitä. Prekariaatti käännetäänkin joskus tilapäistöksi. (Julkunen 2008, 112–117.) Juhani Vähämäki (2007, 256) näkee prekarisoitumisen olevan ennen kaikkea tietotyötä koskeva ilmiö. Hänen mukaansa ”sekä palkan että työsuhteiden näkökulmasta tietotyöntekijöiden tai tiedon tuottajien asema on heikentynyt ja näyttää jatkuvasti heikentyvän”⁷. Mikäli väite monissa korkeaa koulutusta vaativissa professioammateissa lisääntyvästä epävarmuudesta pitää paikkansa, se ehkä myös nostaa näiden ryhmien kohtaamaa työttömyysriskiä.

Taloustieteen puolella eräs trendikäs teema on työn polarisaatio. Käsitteellä viitataan palkkajakauman ääripäissä olevien ammattien kasvamiseen keskitason töiden vähenemisen kustannuksella. Käytännössä siis erityisesti keskipalkkaiset teollisuuden sekä toimistotyön työpaikat ovat vähentyneet tietotekniikan kehityksen ja automatisaation myötä, kun taas korkeassa asemassa olevien asiantuntijoiden ja toisaalta rutiininomaisten asiakaspalvelutyöntekijöiden määrä on kasvanut. Matti Mitrusen (2013) raportin mukaan polarisaatiota on tapahtunut myös Suomessa. Ilmiö saattaa näkyä myös keskitason ammattiasemaryhmien kohonneena työttömyysriskinä.

5.3 Koulutus ja työttömyys Suomessa

Koulutuksen ja työttömyysriskin välisestä yhteydestä on runsaasti tutkimustietoa. Yleisellä tasolla tuloksena on, että korkea koulutustaso ennustaa pienempää työttömyysriskiä.

Ossi Korkeamäki (2001) on tutkinut koulutuksen ja työttömyysriskin välistä yhteyttä lama-aikaan vuosien 1990 ja 1996 välillä kattavan yritys-työntekijäpaneelin avulla. Tutkimuksessa käy ilmi, että koulutustason nousulla oli suoraviivainen vaikutus työttömyysriskin alenemiseen. Pahimman laman aikaan riskierot kuitenkin tasoittuivat,

---

⁷ Toisaalta on todettava, ettei Vähämäen muotoilema tietotyön prekarisoitumisteesi saanut tukea ainakaan yllä esitetystä Ojalan ja Hautaniemen (2012) empiirisessä analyysissä.

ja ne olivat pienimmillään vuonna 1994. Miehillä koulutusryhmittäiset erot olivat naisia suurempia, mikä on Korkeamäen mukaan merkittävä havainto, jonka painoarvoa lisää se, että tutkimuksessa oli vakioituna esimerkiksi työntekijän palkka-asema ja toimiala.

Vaikka koulutusryhmittäiset erot olisivatkin laman aikana tasoittuneet, niin ne säilyivät Tilastokeskuksen rekisteriaineistojen mukaan silti huomattavan korkeina: ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden työttömyysaste ei missään vaiheessa kohonnut yli 5 prosentin, kun niiden, joilla oli pelkkä perusasteen koulutus, työttömyysaste ylitti 20 prosenttia vuosina 1993, 1994, 1995 ja 1996 (Hämäläinen ym. 2005, 12). Heikki Räisänen (2002) selvityksen mukaan laman jälkeen vuosien 1997 ja 2000 välillä matalampien koulutusryhmien työttömyys pienentyi korkeasti koulutettuja nopeammin. Lisäksi perus- ja keskiasteen koulutuksen saaneilla pitkäaikaistyöttömyysaste aleni ”suhteellisesti enemmän kuin kokonaistyöttömyysaste, mikä indikoi rakenteellisen työttömyyden laskua juuri näissä ryhmissä”. (Räisänen 2002, 22–23.) Toisaalta Jouko Verhon (2005b, 55; ks. myös Verho 2005a, 107) tutkimus antaa näyttöä siitä, että vuosien 1996 ja 1999 välillä korkea koulutus oli merkittävä työllistymistä helpottava tekijä.

Noora Sipilä ym. (2011) tutkivat koulutustason ja työttömyyden välistä yhteyttä 20–28 -vuotiailla nuorilla aikuisilla työssäkäynnin pitkittäisaineistoihin perustuvalla tilastoaineistolla vuosien 2000 ja 2003 välillä. Tutkijat havaitsivat, että varsinkin pelkän peruskoulutuksen varassa toimiminen on vahva riskitekijä työttömyydelle, ja koulutuksen puute näyttää myös olevan tekijä, joka ”polarisoi nuoria varsin vahvasti työmarkkinoilla pärjääviin ja niihin joilla on työmarkkinoilla ongelmia” (Sipilä ym. 2011, 129). Koulutusryhmien väliset erot työttömyysriskissä havaitaan tutkimuksessa huomattavasti suuremmiksi miehillä kuin naisilla (Sipilä ym. 2011, 129–130).

Tilastokeskus kokoaa työvoimatutkimuksessa säännöllistä tietoa koulutustason ja työttömyyden välisestä yhteydestä. Työssäkäyntitilaston mukaan koulutusryhmien väliset työttömyysriskierot ovat olemassa yhä vuonna 2012: matala koulutus kasvattaa yksilön työttömyysriskiä, ja riski on sitä pienempi, mitä korkeampaa koulutusastetta tarkastellaan (Suomen virallinen tilasto 2013b, 2). Miesten koulutusryhmittäiset erot työttömyysriskissä ovat selvästi naisia suurempia 18–29 -vuotiaiden keskuudessa,

mutta tätä vanhemmissa ikäryhmissä ei eroja juuri ole (Suomen virallinen tilasto 2013b, 8).

5.4 Sukupuolittuneet työmarkkinat

Työmarkkinoiden sukupuolisegregaatio ja sukupuolten työttömyysero

Työmarkkinat ovat eriytyneet vahvasti miesten ja naisten aloihin ja ammatteihin. Vaikka kansallisia eroja alojen segregaatiossa onkin ja joidenkin ammattien sukupuolijakaumat ovat ajan saatossa myös muuttuneet voimakkaasti, niin tietyt työmarkkinoiden sukupuolittumisen suuret linjat toistuvat maasta toiseen. Miesten tyypillisiä työtehtäviä on luonnehdittu englanniksi kolmella M:llä, *machinery, money, management*, kun taas naisten töitä kuvaa kolme C:tä, *cleaning, cooking, caring*. (Julkunen 2009, 127–131.) Elinkeinoelämän keskusliiton (2013, 7–9) selvityksen mukaan Suomessa sukupuolten ammatillinen ja toimialoittainen segregaatio on yleiseurooppalaisessa vertailussa varsin suurta ja Pohjoismaiden sekä Länsi-Euroopan maiden suurinta. Sukupuolten ammattisegregaatiossa on toisaalta havaittavissa Suomessa lievää loivenemistä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008).

Ammattialoittaisen horisontaalisen segregaation lisäksi työmarkkinoilla on nähtävissä myös vertikaalista segregaatiota. Tällöin viitataan naisten sijoittumiseen miehiä alemmalle tasolle työpaikkojen hierarkiassa, esimerkiksi naisten vähäiseen osuuteen johtotehtävissä tai pörssiyritysten hallituksissa. Tämän tutkimuksen kannalta kiinnostava on havainto siitä, että ylemmäksi toimihenkilöiksi luettaviin ammatteihin on päätyneet useammin miesvaltaisia ammattinimikkeitä kun taas naisvaltaiset työt ovat saaneet herkemmin alemman toimihenkilön nimikkeen. Tilastointikäytäntöjä on myös syytetty sukupuolihierarkioiden tuottajaksi ja palkkaepätasa-arvon legitimoijaksi esimerkiksi siinä, kun naisvaltaisia työnimikkeitä on asemoitu alemmiksi ja miesvaltaisia ylemmiksi toimihenkilöiksi (Kinnunen 2001).

Tiettyä eroja tasoittavaa muutostrendiä saattaa olla havaittavissa myös työmarkkinoiden vertikaalisessa segregaatiossa, joskin esimerkiksi koulutusrakenteen muutoksen ja aktiivisen tasa-arvopolitiikan huomioon ottaen muutos on ollut varsin hidasta (Julkunen 2009b, 74–75). Naiset ovat olleet jo pitkään miehiä koulutetumpia.

Tämän tutkimuksen tutkimusjakson alkuvuonna 1987 naiset saavuttivat enemmistön kaikissa yliopistollisissa tutkinnoissa (Julkunen 2009, 127) ja tohtorin tutkinnoissakin tutkimusjakson päättymisvuonna 2007 (Julkunen 2009b, 73). Kuitenkaan naisten osuus ylemmistä toimihenkilöistä ei ole käytännössä kasvanut enää 2000-luvulla (Julkunen 2009b, 73; ks myös taulukko 2 tässä tutkimuksessa).

Pohjoismaiseen sosiaalidemokraattiseen hyvinvointivaltiomalliin (ks. Esping-Andersen 1990) on kuulunut naisten vahva osallistuminen työvoimaan ja niin kutsuttu kaksoiselättäjämalli, jossa parisuhteen molemmat aikuiset vastaavat talouden toimeentulosta. Pohjoismaisten naisten työllisyys onkin kansainvälisittäin kärkitasoa, eikä Suomi ole poikkeus Pohjoismaiden joukossa. Tämä näkyy erityisesti täysiaikaiseksi muutetussa työllisyysasteessa, jossa suomalaiset naiset jakavat tanskalaisten kanssa kärkisijaa. (Julkunen 2009a, 125; Elinkeinoelämän keskusliitto 2013, 3–10). Naisten ja miesten väliset erot työttömyysasteessa ovat viime vuosikymmeninä vaihdelleet, mutta pysyneet suuruusluokaltaan useimmiten kohtuullisen maltillisina. Sukupuolittaiset työttömyysasteet vuosien 1988 ja 2012 välillä on esitetty liitteessä 2. 1980-luvun lopulla miesten työttömyys oli aavistuksen verran naisia korkeampaa, mutta erot olivat melko vähäiset. 1990-luvun laman aikaan sukupuolten välinen ero kuitenkin kasvoi voimakkaasti, ja ero työttömyysasteessa oli suurimmillaan yli 50 prosenttia vuonna 1991. Laman jälkeen miesten työttömyys laski kuitenkin nopeammin kuin naisten, ja vuodesta 1996 alkaen se on ollut yleensä hieman naisia matalampi. Vuonna 2007 finanssikriisistä alkanut talouden taantumavaihe kuitenkin nosti jälleen miesten työttömyysastetta enemmän kuin naisten. Miesten työttömyysaste nousikin vuonna 2009 jälleen naisten ohi, ja on pysynyt siitä lähtien korkeammalla tasolla. Näyttäisi siis siltä, että miesten työttömyys on luonteeltaan suhdanneherkempää kuin naisten, mikä ei ole yllättävää, kun tarkastellaan toimialoittaista ja ammatillista segregatiota lähemmin. Esimerkiksi naisten sijoittuminen tyypillisemmin julkiselle ja miesten yksityiselle sektorille (Julkunen 2009a, 134) on luultavasti yksi syy suhdanneherkkyseroihin.

Siviilisääty ja perhetyyppi sukupuolen ja työttömyyden yhteyttä tulkitsevana tekijänä

Siviilisäädyllä ja perhetyypillä näyttäisi olevan eri merkitys yksilön työttömyyteen eri sukupuolilla. Kari Vähätalo toteaa 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa kerätyn työttömien

haastatteluaineistonsa perusteella, että työttömyys kasautuu naimattomiin miehiin ja naimisissa oleviin naisiin (Vähätalo 1983, 46–47, ks. myös Vähätalo 1998, 134). Ilkka Virmasalo (2002, 95–97) sai väitöskirjassaan rekisteriaineistolla suoritettujen analyysien perusteella vahvistusta Vähätalon väitteelle. Erityisesti 30–45-vuotiailla miehillä lapsiperheen isänä oleminen laski työttömyysriskiä tuntuvasti erityisesti perheettömiin miehiin verrattuna. Naisilla perheeseän ja työttömyyden yhteys puolestaan on heikompi kuin miehillä, ja osin erisuuntainen: ”Naimattomien miesten työttömyysriski on kaikissa ikäryhmissä ja kaikkina ajankohtina merkittävästi lapsiperheiden isä korkeampi, mutta naisilla vastaava suhde on useimmiten käänteinen tai merkityksetön.” (Virmasalo 2002, 95) Perhetyyppi myös vaikutti työttömyyden kasautumiseen: puolison työttömyys lisää myös yksilön omaa työttömyyttä.

Jouko Verhon (2005a; 2005b) mukaan välittömästi laman jälkeen, vuosina 1996–1999 miehillä avioituminen nosti työllistymisen todennäköisyyttä noin 50 prosenttia, naisilla vain 10 prosenttia. Alaikäisten lasten huoltajuus oli haittatekijä työllistymisessä naisilla mutta ei miehillä. (Verho 2005a, 107–108.) Kari Vähätalo toteaa puolestaan 1990-luvun lopulla, että perheen on katsottu helpottavan erityisesti naisten sopeutumista työttömyyteen, ja toisaalta perheen puute näkyy erityisen polttavana ongelmana yksinäisten miesten työttömyydestä selviämisessä (Vähätalo 1998, 134–136).

Syytä siviilisäädyn ja työttömyysriskin erilaiseen yhteyteen miehillä ja naisilla voi etsiä perinteisistä sukupuolirooleista, jotka johtavat naisilla huomattavasti miehiä suurempiin ongelmiin työn ja perheen yhdistämisessä (esim. Hochschild 2001). Naisilta odotetaan suurempaa panosta lasten- ja kodinhoidosta, kun taas miesten velvollisuus perhettä kohtaan liittyy perinteisesti enemmänkin taloudellisen toimeentulon turvaamiseen, joka puolestaan haittaamisen sijasta suosii voimakasta omistautumista työlle. Kaksoiselättäjähanteesta ja sosiaalidemokraattisen hyvinvointimallin suosimasta universaalista perhepolitiikasta ja laajasta päivähoidosta huolimatta olettaisin, että tällaisista käsityksistä ei ole täysin irtaannuttu Suomessakaan, vaikka sukupuoliroolierot perhe-elämän velvollisuuksissa saattavatkin olla esimerkiksi Arlie Hochschildin tutkimia Yhdysvaltoja vähäisemmät (ks. myös Vähätalo 1998, 126–136; Julkunen 2009a 153–154).

5.5 Muita tekijöitä

Kieli ja etnisyys

Kansainvälisessä tarkastelussa voidaan usein perustellusti katsoa, että etniset ja kielelliset väestöryhmät ovat yleensä kantaväestöä heikommassa asemassa työmarkkinoilla sekä sinne pääsyn että työelämässä saavutettavan statuksen suhteen. Yaojun Li (2010) on tutkinut vähemmistöryhmien työllisyyttä, ja heidän todennäköisyyttään päätyä palvelustyöluokkaan Britanniassa ja Yhdysvalloissa vuosien 1990 ja 2001 välillä. Vähemmistöryhmien asema työmarkkinoilla oli yleisesti ottaen valkoista väestöä heikompi, joskin eri vähemmistöryhmät olivat hyvin erilaisessa asemassa. Lukuun ottamatta kiinalaisia naisia Yhdysvalloissa vuonna 1990 kaikkien ryhmien työllisyys oli matalampi kuin valkoisella kantaväestöllä. Palvelusluokan osuudesta työllisistä käytännössä kaikki ryhmät olivat Britanniassa (mustia karibialaisia naisia vuonna 1991 lukuun ottamatta) valkoisiin nähden epäedullisessa asemassa. Yhdysvalloissa sen sijaan intialaisten ja kiinalaisten vuosina 1990 ja 2000 sekä pakistanilais-bangladeshilaisten osuudet vuonna 2000 palvelusluokasta ovat valkoista väestöä suuremmat. Yleisesti ottaen vähemmistöryhmien ja valkoisen väestön väliset erot olivat suuremmat Britanniassa kuin Yhdysvalloista. Vuosien 1990 ja 2001 välillä joidenkin ryhmien asema parani ja joidenkin huononi, mutta mitään yksiselitteistä ajallista muutostrendiä ei havaittu.

Suurin vähemmistöryhmä Suomessa ovat suomenruotsalaiset, joita oli 2000-luvun alkupuolella noin 6 prosenttia väestöstä. Suomenruotsalaiset ovat myös kansainvälisellä mittapuulla poikkeus moniin muihin vähemmistöihin nähden, sillä heidän asemansa työmarkkinoilla tuntuu monilla mittareilla olevan varsin hyvä. Myös suomenruotsalaisten työttömyys on huomattavasti harvinaisempaa kuin suomenkielisellä kantaväestöllä. Jan Saarelan ja Fjalar Finnäsin (2003, 2006) tutkimusten mukaan ruotsinkielisten työttömyyden vetosuhte oli koko 1990-luvun ajan noin 30 prosenttia matalampi suhteessa suomenkieliseen väestöön, ja työttömyysjaksot olivat myös suomenkielisiä lyhyempiä. Ero säilyy myös iän, koulutuksen, sukupuolen ja asuinpaikan vakioinnin jälkeen. Kirjoittajat epäilevät matalamman työttömyyden liittyvän ruotsinkielisten hyvään yhteiskunnalliseen integraatioon, kielitaitoisuuteen ja laajempiin sosiaalisiin verkostoihin.

Maahanmuuttajaväestön osuus Suomen väestöstä on suhteellisen vähäinen, ulkomaan kansalaisten osuus siitä oli 3,1 prosenttia vuoden 2010 lopussa. Toisaalta heidän määränsä on kasvanut huomattavasti vuosien 1990 ja 2010 välillä. Vuonna 1990 vieraskielisiä oli Suomessa noin 25 000, kun taas vuonna 2010 heitä oli jo 225 000 (Suomen virallinen tilasto 2010.) Maahanmuuttajien työttömyys on ollut vuosien 1991 ja 2002 välillä kantaväestöä huomattavasti korkeampaa. Maahanmuuttajat ovat toisaalta sisäisesti hyvin heterogeeninen ryhmä: OECD-maista tulleiden miesten vakioimaton työttömyysriski on suurin piirtein kantaväestön tasolla, asuinpaikkaan liittyvät erot vakioituna hieman korkeampi. Pakolaismaista tulleiden työttömyys on korkein, myös entisen Neuvostoliiton alueelta tulleiden työttömyys on aluksi varsin korkea, joskin se alenee melko voimakkaasti, kun Suomessa asuttu aika kasvaa. Maahanmuuttajien kohdalla vertailua kantaväestöön saattaa toisaalta vaikeuttaa se, että työikäisistä maahanmuuttajista huomattavasti kantasuomalaisia suurempi osa on työvoiman ulkopuolella. Ilmiö koskee varsinkin naisia. (Sarvimäki 2005.)

Alueelliset erot

Suomessa on perinteisesti ollut merkittäviä eroja työllisyyden alueellisessa jakautumisessa. Kari Vähätalo havaitsi 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa tekemässä tutkimuksessaan, että ei-ammattitaitoisien työntekijöiden työttömyys antoi aiheita puhua ”periferia-alueiden ’syrjäkyläsuomen’ perinteisestä työttömyysongelmasta”. Ei-ammattitaitoisten työntekijöiden työttömyys keskittyi erityisesti maaseutumaisiin kuntiin suurten kaupunkien kustannuksella, ja kaupunkimaisten kuntien sisälläkin näiden laita-alueille. (Vähätalo 1983, 49–51.)

Petri Böckermanin (2000) tutkimuksen mukaan ainakin 1970-luvulta lähtien Itä- ja Pohjois-Suomi ovat olleet korkean työttömyyden aluetta, kun taas Etelä-Suomessa on ollut matalampaa työttömyyttä. Työttömyys siis tuntuu kasvavan itään ja pohjoiseen päin siirryttäessä. Myös työttömyyden kausi- ja suhdannevaihtelu on suurinta Itä- ja Pohjois-Suomessa, mikä johtunee työmarkkinoiden alueellisista rakenne-eroista, ennen kaikkea palvelusektorin pienuudesta näillä alueilla. Alueelliset erot Böckermanin mukaan ovat olleet varsin pysyviä, joskin lamasta toipuminen oli 1990-luvun lopulla huomattavasti nopeampaa vanhastaan matalamman työttömyyden alueilla, mikä osaltaan lisäsi alueellisia eroja. (Böckerman 2000, 12–14.) Alueelliset erot tuntuvat

kuitenkin supistuneen vuonna 2013 verrattuna 1990-luvun lopun tilanteeseen (Tilastokeskus 2013, 34–35). Tämä selittyy osaltaan muuttoliikkeen synnyttämällä muutoksilla väestörakenteessa, kun työvoima muuttaa matalan työllisyyden alueilta kohti etelän kasvukeskuksia (Böckerman 2000, 19). Huomattavaa myös on, että työttömyyden keskimääräinen kesto oli ainakin vuonna 2004 Lapissa ja Kainuussa lyhyempi ja Uudellamaalla pidempi kuin maassa keskimäärin. Syy tälle löytyy todennäköisesti korkean työttömyyden alueiden aktiivisesta työvoimapolitiikasta. (Hämäläinen ym 2005, 12.)

6 TUTKIMUSASETELMA JA -KYSYMYS

6.1 Tutkimuskysymykset ja -hypoteesit

Pääasiallisena tutkimuskysymyksenä on se, miten yksilön ammattiasema vaikuttaa hänen kokemaansa työttömyysriskiin, ja onko vaikutuksen luonne muuttunut vuosien 1987 ja 2007 välillä. Tutkin myös, onko vaikutus erilainen eri sukupuolilla. Tarkoituksena ei ole luoda poikkileikkausta koko suomalaisen yhteiskunnan luokkarakenteeseen, vaan tutkimus rajataan koskemaan ainoastaan palkansaajaryhmiä. Pitkittäisaineiston avulla päästään myös käsiksi ajallisiin muutoksiin työttömyysriskissä vuosien 1987 ja 2007 välillä, ja täten saadaan tietoa erilaisista periodivaikutuksista, joista dramaattisin on 1990-luvun lama. Kuvailevissa tuloksissa vertaillaan lisäksi vuosittaista lyhyt- ja pitkäaikaista työttömyyttä, ja katsotaan, eroavatko ne luokittain.

Tutkimushypoteesini on, että käyttämäni palkansaajaryhmät asettuvat työttömyysriskin suhteen järjestykseen siten, että palvelussuhteessa olevien työntekijöiden työttömyysriski on työsuhteessa olevia työntekijöitä matalampi. Työttömyysriski on pienempi palvelus- ja työsuhdeammattiryhmien sisällä niillä, joiden työssä kysytään pidemmälle eriytynyttä ammattitaitoa. (Vrt. Lucchinin & Schizzerotton hypoteesi 2010, 235.) Hypoteesini mukaan pienimmässä työttömyysriskissä ovat ylemmät toimihenkilöt. Sen jälkeen tulevat järjestyksessä alemmat toimihenkilöt, sitten erikoistuneet työntekijät ja suurimmassa työttömyysriskissä ovat erikoistumattomat työntekijät. Perustan hypoteesini kahteen luvussa 4 esitettyyn asiaan. Ensimmäinen peruste on teoreettinen, työsopimuksen luonteeseen pohjautuva: pidemmälle eriytynyt yksilöllinen taitopääoma ja työsopimuksessa vähemmän tarkasti määritellyt työsuoritteet johtavat työntekijän vaikeampaan korvattavuuteen. Hypoteesini ei jää kuitenkaan vain käsitteelliselle tasolle, vaan esittelemäni aiempi tutkimus antaa myös vahvaa käytännön näyttöä siitä, että yhteiskuntaluokalla ja yksilön työttömyysriskillä on selvä yhteys kaikissa tutkituissa maissa.

Tähänastisen katsauksen perusteella voidaan melko suurella varmuudella olettaa, että ensimmäinen hypoteesi matalamman luokka-aseman ja korkean työttömyysriskin välisestä yhteydestä toteutuu. Ajallisen muutoksen suhteen hypoteesin asettaminen on puolestaan vaikeampaa. Luvussa 5.2 esittelin keskusteluja, joiden mukaan

tietotyöläisten ja ylipäätään ylempien toimihenkilöiden työolot ovat huonontuneet ja työn epävarmuus lisääntynyt. Toisaalta tutkielman kansainvälisessä kirjallisuuskatsauksessa havaittiin ajalliseksi muutostrendiksi ennemminkin se, että muutosta ei juuri ollut, vaan luokkaerot olivat varsin sitkeitä. Ojalan ja Hautaniemen artikkelin mukaan tietotyöläisten suhteellinen asema olisi varsinkin miehillä jopa parantunut. Täten hypoteesin voisi asettaa varovaisesti: oletan, että joko ajallista eroa ei löydy, tai sitten palkansaajaryhmien väliset erot ovat maltillisesti kaventuneet.

Tutkimuskatsauksen perusteella aikaisemmassa kansainvälisessä tutkimuksessa on saatu jonkin verran näyttöä siitä, että miesten luokittaiset erot olisivat naisia suuremmat. Täten se on hypoteesina myös tässä tutkimuksessa. Lisäksi havainto, että miesten työttömyys ylipäätään on naisia suhdanneherkempää, saattaa ennakoida myös suurempaa jakoa ammattiasemien välillä ainakin niin, että heikkojen suhdanteiden aikaan myös erot miehillä kasvaisivat.

Tutkimukseen on otettu myös koulutusmuuttuja ammattiaseman rinnalle toiseksi sosioekonomiseksi tekijäksi, joka selittää työttömyyttä. Vaikka tutkimuksen pääpaino on työttömyysriskin mallintamisessa nimenomaan palkansaajaryhmän suhteen, ammattiaseman ja koulutuksen vertailu työttömyyttä selittävänä tekijänä saattaa osoittautua kiinnostavaksi. Koulutuksen kautta saadaan esimerkiksi vertailupohjaa ammattiasemittaisten erojen suuruusluokan arviointiin. Toisaalta päästään myös testaamaan, kuinka paljon koulutuksesta riippumatonta selitysvoimaa palkansaajaryhmällä on, ja onko tämä tilanne muuttunut.

Koulutus ja ammattiasema näyttävät tähänastisen katsauksen perusteella liittyvän toisiinsa, ja myös kulkevan samankaltaisia trendejä pitkin. Täten asetan hypoteesit koulutuksen suhteen samoin kuin ammattiasemalla. Toisaalta koulutuksen suhteen yli 30-vuotiailla sukupuolten välillä ei ainakaan enää 2010-luvulla tilastojen mukaan pitäisi olla suurta eroa työttömyysriskissä.

6.2 Tutkimusasetelma

Tutkimus etenee kuvailevasta ja yleisestä aikavertailusta kohti eriytyneempää ja vakioidumpaa asetelmaa. Tutkimusjaksolla työttömien osuus työvoimasta ei ole ollut tasaisesti samankaltainen, vaan ajanjaksolla on ollut voimakkaita periodikohtaisia eroja

työttömyyden kokonaismäärässä, dramaattisimpana näistä 1990-luvun lama. Sen johdosta riskisuhteiden lisäksi on tarkoituksenmukaista esittää myös absoluuttisia työttömyysosuuksia. Esitänkin niitä vuosittain kahdella tavalla: niiden henkilöiden prosenttiosuutena, joilla oli kyseessä olevana vuonna vähintään yksi työttömyyspäivä sekä niiden osuutena, jotka olivat vähintään 3 kuukautta vuodesta työttömänä. Tämä jako perustuu ajatukseen, jonka mukaan pidempikestoinen työttömyys katsotaan lyhytaikaista kitka- ja kausityöttömyyttä haitallisemmaksi. Kolmen kuukauden raja on valittu Räisäsen (2002, 16–18) katsauksen tulosten mukaan, joiden perusteella työttömyys alkaa muuttuja luonteeltaan rakenteelliseksi jo varsin nopeasti, ja ”jo 3–6 kuukauden kuluttua uudelleentyöllistymisen mahdollisuus on melko pieni”.

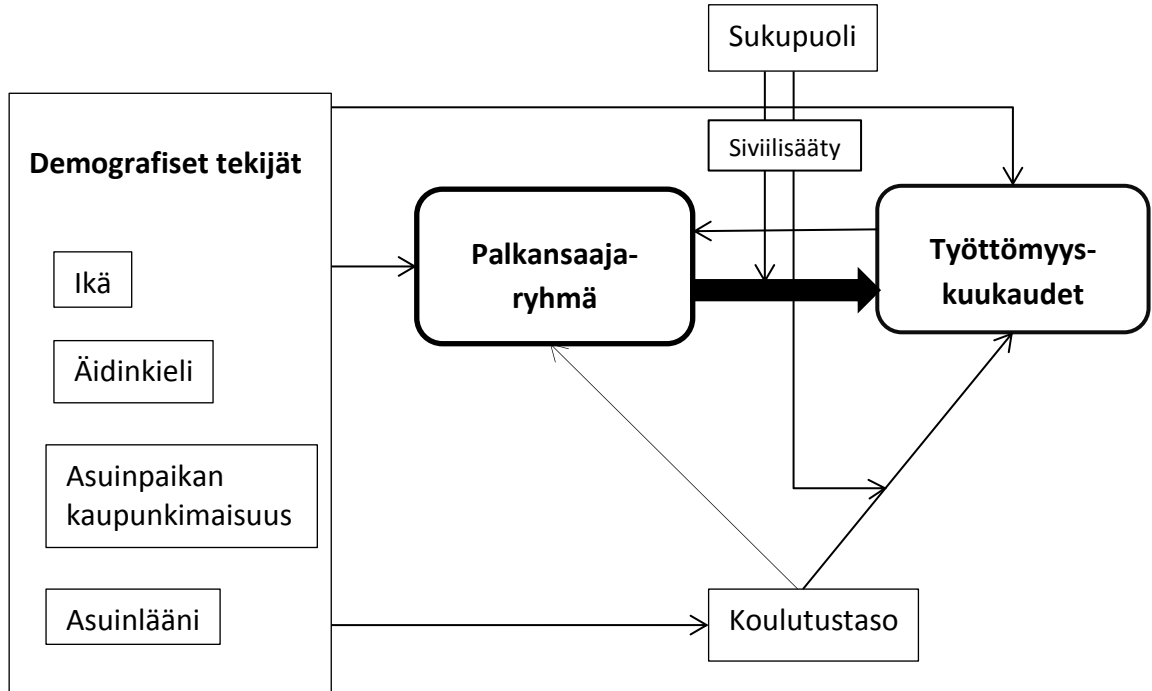
Absoluuttisten osuuksien jälkeen esitän palkansaajaryhmittäisten työttömyysriskisuhteiden eroja suhteessa vertailuryhmänä toimiviin ylempiin toimihenkilöihin vuosien 1987 ja 2007 välillä. Analyysi tehdään miehille ja naisille erikseen. Kuvailevien vuosittaisten tulosten jälkeen asetelmaa vakioidaan sen alku ja loppupisteissä kahden vuoden seurantajaksoissa, joita ovat vuodet 1988–1989 ja 2006–2007. Myös tämä analyysi tehdään sukupuolille erikseen.

Koulutus ja ammattiasema ovat kiinteässä suhteessa toisiinsa. Yksilön ammattiasema välittyy erittäin vahvasti koulutustason kautta, sillä koulutus on tärkein väylä eri luokka-asemiin: korkeampi koulutus ennustaa korkeampaa palkansaajaryhmää (Hout & DiPrete 2006 6–7; Erola 2010b, 23; Naumanen & Silvennoinen 2010, 70–71). Lapsuudenkodin luokka-asemalla ja yksilön koulutustasolla on Suomessakin havaittu varsin vahva yhteys, joskin lapsuudenkodin luokka-asemalle jää myös koulutuksesta riippumatonta vaikutusta yksilön omaan ammattiasemaan (Naumanen & Silvennoinen 2010, 78–86). Koulutustasolla on myös sellaista vaikutusta työttömyysriskiin, joka ei lainkaan välity ammattiaseman kautta, sillä koulutuksen voi olettaa vaikuttavan esimerkiksi ensimmäisen työpaikan saamisen mahdollisuuksiin.

Suomalaisten työmarkkinoiden erityispiirteinä voidaan sukupuolinäkökulmasta pitää naisten korkeaa työssäkäymisastetta sekä suurta aloittaista ja ammatillista sukupuolisegregaatiota. Sukupuolittainen vertailu saattaa antaa kansainvälisittäin mielenkiintoista tietoa siitä, miten nämä työmarkkinoiden sukupuolittuneet makrorakenteet suhtautuvat luokittaiseen eriarvoisuuteen työttömyyden edessä.

Tämän takia useimmat analyysit tehdään miehille ja naisille erikseen. Luokkatutkimuksen suhde sukupuoleen on ollut monimutkainen. Vanhastaan varsinkin liikkuvuustutkimuksessa avioliitossa elävän naisen sosiaaliryhmäksi on yleensä katsottu hänen miehensä ammattiasema, mikä saattoi olla perusteltu luokittelu vahvasti mieselättäjämalliin perustuvissa yhteiskunnissa (Goldthorpe 1983). Sen lisäksi on käytetty pääelättäjämallia, jossa sosiaaliryhmä määräytyy perheen korkeimman statuksen perheenjäsenen perusteella (Sirniö ym. 2011, 311). Tämän tutkimuksen näkökulma on kuitenkin yksilön kohtaamassa työttömyysriskissä, joten luontevin tapa määrittää henkilön asema on hänen oman ammatinsa kautta.

Tutkimusasetelma on vakioitu lisäämällä regressioanalyysiin jo käsitellyn palkansaajaryhmän koulutustason ja sukupuolen lisäksi tavallisia sosiodemografisia taustamuuttujia, joita ovat ikä, kieli, asuinpaikan kaupunkimaisuus sekä asuinlääni. Nämä muuttujat ja tekijöitä, jotka niiden oletetaan vakioivan, esitellään tarkemmin seuraavassa luvussa. Kuviossa 2 esitän tutkimuksen elaboraatioasetelman siinä käytettyjen muuttujien perusteella.

Kuvio 2. Tutkimuksen elaboraatioasetelma: muuttujien oletetut yhteydet

Kaikki tutkimusanalyysit on ikärajattu 30–59-vuotiaisiin. Selvästi tätä nuorempien tutkiminen saattaisi tuottaa validiteettiongelmia, sillä heidän ammattiasemiaan ei voi olettaa vielä kovin vakiintuneiksi ja erityisesti ylemmäksi toimihenkilöksi pääsemiseen useimmiten vaaditaan korkeakoulututkinto, jota nuorimmat työkäiset eivät ole pääsääntöisesti vielä ehtineet suorittaa. Nykyisen tutkimustiedon mukaan suurin osa ihmisistä saavuttaa melko vakiintuneen luokka-aseman tavallisesti noin 30 ikävuoteen mennessä (Härkönen & Bihagen 2011, 454–455, 472). Ylärajaus on taas tehty sillä perusteella, että yli 60-vuotiaiden ikäryhmissä eläköityminen on jo hyvin voimakasta ja keskimääräinen eläkkeellesiirtymisikä on myös noussut kohtuullisen paljon tutkimusjaksolla (Suomen virallinen tilasto 2010), mikä saattaisi sekoittaa aikavertailuja.

Tutkimusasetelma rajataan palkansaajiin. Palkansaajaryhmien sisällä työttömyyden voidaan katsoa olevan sisällöllisesti suhteellisen samankaltainen ilmiö, kun taas yrittäjien työttömyydessä lienee laadullisia eroja. Yrittäjillä voisi olettaa varsinaisen työttömyyden lisäksi esimerkiksi sellaista alityöllistyneisyyttä, joka olisi käytännössä verrattavissa työttömyyteen, mutta jota ei tästä aineistosta tule ilmi. Tällä rajauksella tutkimusasetelma pyritään pitämään pro gradu -tutkielmalle sopivissa kompakteissa mitoissa. Lisäksi käytössä olevien luokitusten tasolla yrittäjät jäävät ryhmänä sisäisesti hyvin heterogeeniseksi. Vaikuttaisi myös siltä, että EG-luokkajaottelu on herkimmillään juuri palkansaajaryhmien erojen tutkimuksessa (Goldthorpe 2007b, 102–103), pohjautuuhan se eroihin työsopimuksen luonteessa.

Päähypoteesina, kuten jo todettua, on se, että korkeampi palkansaajaryhmä suojaa yksilöä työttömyydeltä. Ammattiaseman ja työttömyysriskin kausaalista yhteyttä ei voi kuitenkaan olettaa täysin yksisuuntaiseksi. Tämän takia olen piirtänyt kuviossa 2 ohuen nuolen kulkemaan myös työttömyysriskistä palkansaajaryhmään. Richard Layte ym. (2000) havaitsivat neljä maata kattaneessa tutkimuksessa, että koetut työttömyysjaksot nostavat riskiä ammattiaseman heikentymiseen uudelleen-työllistyttäessä. Myös Duncan Gallie ym. (1998, 301–302) huomasivat koetun työttömyyden heikentävän yksilön asemaa tulevaisuudessa työsuhteissa. Tutkimusryhmän jäsenet näkevät tämän osittain liittyvän myös tekijöihin, jotka suojaavat korkeammassa ammattiasemassa olevia henkilöitä työttömyydeltä, sillä heidän uusien mahdollisten työpaikkojensa valikoima on laajempi. Jos ei uutta työpaikkaa löydy omasta luokasta,

varavaihtoehtona on usein hakea töitä myös alemmasta luokasta (Gallie ym. 1998, 313).

7 AINEISTO JA MENETELMÄT

7.1 Aineisto

Tässä tutkimuksessa on käytetty Tilastokeskuksen Helsingin yliopiston sosiologian oppiaineelle toimittamaa ”Elinolot ja kuolinsyyt” -aineistoa (EKSY) vuosilta 1987–2007, ja lisäksi analyysissä on käytetty yhtä muuttujaa vuoden 1985 tiedoilla. Aineisto on koottu väestökisterin pohjalta ja se sisältää 11 prosentin satunnaisotoksen Suomen väestöstä. Aineistosta on poistettu ennen vuotta 1925 ja vuoden 1985 jälkeen syntyneet.

Analyysivaiheessa aineistosta rajautuvat pois analyysistä riippuen kunkin vuoden tai kahden vuoden seurantajakson (1988–1989 ja 2006–2007) osalta ne, jotka eivät olleet työvoimassa, siis ne joilla ei ollut kyseisenä jaksona lainkaan työssäolo- eikä työttömyyspäiviä. Samoin kaikki analyysit rajoitetaan niihin, jotka ovat kunkin vuoden tai kahden vuoden seurantajakson alussa 30–59-vuotiaita. Tämän jälkeen pois rajautuvat yhä edelleen ne, jotka eivät mahdu tässä tutkimuksessa käytettyyn palkansaajaryhmien jakoon, siis esimerkiksi päätoimiset opiskelijat ja yrittäjät (ks. tarkemmin luku 7.2.). 30–59-vuotiaista työvoimaan kuuluvista henkilöistä rajautuu tällöin pois noin 15 prosenttia, vuosittainen vaihtelu ei ole kovin suurta. Näin ollen havaintoyksiköiden määrä vaihtelee vuosittaisten tietojen osalta miehillä välillä 68504–90643 ja naisilla 68962–95375. Vuosien 1988–1989 jaksolla tutkittavia miehiä on 81 743 ja naisia 80 825. Vuosien 2006–2007 välisellä jaksolla miehiä puolestaan on 91 408 ja naisia 96 474. Tutkittavien määrän voimakas kasvu tutkimusajanjaksolla selittyy ennen kaikkea Suomen ikärakenteen muutoksella ja keskimääräisen eläkeiän nousulla, joka johtuu ainakin osittain eläkejärjestelmän uudistuksista (Hakola & Ilmakunnas 2005, 115–117; Suomen virallinen tilasto 2010, 67–68).

7.2 Käytetyt muuttujat

Useimpien selittävien muuttujien – koulutuksen, iän, siviilisäädyn, äidinkielen, asuinpaikan kaupunkimaisuuden ja asuinläänin – valinnat on tehty työttömyyskuukausia edeltävän vuoden lopun tietojen perusteella. Poikkeuksen muodostavat sukupuoli ja äidinkieli, jotka katsotaan muuttumattomiksi, sekä sosioekonominen asema, josta on saatavilla tiedot viiden vuoden välein (1985, 1990, 1995, 2000, 2005). Myös

sosioekonominen asema -muuttujasta on otettu mahdollisimman tuore tutkimusvuotta edeltävä tieto.

Selitettävä muuttuja: työttömyyskuukaudet

Työttömyysriskin mallintamiseen käytetty vastemuuttuja on henkilön kohtaamat *työttömyyskuukaudet*, joista on saatavilla vuosittaiset tiedot. Olen muodostanut aineiston alkuperäisistä työttömyyskuukausimuuttujista uuden muuttujan siten, että mikäli henkilöllä on 1–14 työttömyyspäivää (alkuperäisen työttömyyskuukausimuuttujan nollaluokka), uusi työttömyyskuukausimuuttuja saa arvon 0,5. Muuttuja saa arvon 0 silloin, kun henkilöllä on tutkimusvuonna työssäolo- muttei työttömyyskuukausia. Muuten työttömyyskuukausimuuttuja saa arvokseen positiivisia kokonaislukuja henkilön kohtaamien työttömyyskuukausien lukumäärän mukaan, työttömyyspäivät pyöristettynä lähimpään kokonaiseen kuukauteen (esim. 15–44 työttömyyspäivää -> 1 työttömyyskuukausi).

Absoluuttisten työttömyysosuuksien tarkastelemista varten olen muodostanut jokaiselle tutkimusjakson vuodelle kaksi kaksiluokkaista muuttujaa: ne joilla oli vähintään 1 työttömyyspäivä, ja ne jotka olivat vähintään 6 kuukautta vuodesta työttömänä. Regressioanalyysin elaboraatioasetelmaa varten olen summannut kahden peräkkäisen vuoden (1988–1989 ja 2006–2007) työttömyyskuukausien tiedot yhteen.

Pääasialliset selittäjät: palkansaajaryhmä ja koulutus

Tutkimusasetelma rajataan palkansaajiin. Pääselittäjänä on yksilön *palkansaajaryhmä*, joka on operationalisoitu Tilastokeskuksen sosioekonomisen aseman luokituksella, josta tähän tutkimusasetelmaan on erotettu neljä palkansaajaryhmää: I) Ylemmät toimihenkilöt, II) Alemmat toimihenkilöt, III) Erikoistuneet työntekijät ja IV) Erikoistumattomat (muut kuin erikoistuneet) työntekijät. Muuttuja on takautuva: mikäli aikajärjestyksessä edellisen sosioekonomisen aseman tiedot tai työntekijän tieto erikoistumisesta puuttuu, on otettu aikaisemman sosioekonomisen aseman tiedot. Kuten jo todettua, sosioekonominen asema -muuttuja poikkeaa muista tutkimuksessa käytetyistä muuttujista siten, että muut käytetyt muuttujat katsotaan ajassa muuttumattomiksi tai niistä on vuosittaiset tiedot, kun taas sosioekonomisesta asemasta on saatavilla tiedot ainoastaan viiden vuoden välein. Näin ollen esimerkiksi

vuoden 2000 työttömyystilannetta on arvioitu vuoden 1995 takautuvien tietojen perusteella.

Alkuperäisestä aineistossa olleesta sosioekonominen asema -muuttujasta ylempien toimihenkilöiden ja erikoistuneiden työntekijöiden ryhmät on säilytetty sellaisenaan. Alemmat toimihenkilöt on muodostettu yhdistämällä vaihtoehdot ”alempi toimihenkilö, esimies tai itsenäinen työ” ja ”alempi toimihenkilö, epäitsenäinen työ”. Näiden luokkien välinen työttömyysriski vaikuttaisi suhteellisen samansuuruiselta⁸. Samoin erikoistumattomien työntekijöiden ryhmä on muodostettu yhdistämällä alkuperäisestä muuttujasta ryhmät ”erikoistumaton työntekijä” ja ”työntekijä, ei tietoa erikoistumisesta”. Niiden työntekijöiden, joiden erikoistumisesta ei ole tietoa, työttömyysriski on huomattavasti suurempi kuin ei-erikoistuneiden. Katsoin kuitenkin muuttujaluokkien yhdistämisen perustelluksi ”ei tietoa erikoistumisesta”-ryhmän pienen koon, taustateorian ja ryhmien samankaltaisen koulutustason perusteella.

Tilastokeskuksen luokitusta voidaan pitää jossain määrin EG-luokitusta muistuttavana, joskaan se ei ole aivan täsmällisesti sitä. Erikoistuneet ja erikoistumattomat työntekijät vastaavat suhteellisen pitävästi EG-luokituksen ryhmää VI ja VIIa+b. Toimihenkilöluokat vastaavat melko hyvin EG-luokituksen ryhmiä I-IIIa, joskin siinä on joitakin eroja, mitkä ammatit luokitellaan ylempiin ja mitkä alempiin toimihenkilöihin tai professioammatteihin (Erola & Moisio 2002, 189; Sirniö ym. 2011, 311). Operationalisoinnin voi katsoa onnistuvan kuvaamaan EG-luokkaskeeman keskeisiä eroja kohtuullisen hyvin, sillä sen avulla päästään melko hyvin tarkastelemaan eroja palvelus- ja työsuhteellisten ryhmien välillä (toimihenkilöt ja työntekijät). Toisaalta puutteena epäilemättä on se, että ”väliluokkiin” (IIIa+b) ei päästä oikein hyvin käsiksi, sillä ne sekoittuvat muihin ryhmiin. EG:n rutiinomaiset toimistotyöt ovat useimmiten Tilastokeskuksen luokituksessa alempia toimihenkilöitä, asiakaspalvelijat puolestaan erikoistumattomia työntekijöitä tai alempia toimihenkilöitä työn fyysisyydestä riippuen. Monet alemmat professioammatit, esimerkiksi opettajat, lasketaan ylemmiksi toimihenkilöiksi. Fyysisen työn työnjohto kuuluu Tilastokeskuksen luokituksessa lähinnä alempiin toimihenkilöihin. Onkin mahdollista tulkita niin, että alemmat toimihenkilöt

---

⁸ Useimpina vuosina niiden alempien toimihenkilöiden, jotka kuuluvat ryhmään ”esimies tai itsenäinen työ”, työttömyysriski on kuitenkin aivan aavistuksen verran matalampi kuin epäitsenäistä työtä tekevien.

edustavatkin siis ensisijaisesti EG:n väliluokkia, joskin liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä niiden asemasta on syytä välttää. Ongelmista huolimatta tilastokeskuksen sosioekonomisen aseman luokitusta voidaan pitää kohtuullisen analogisena EG-mallille ja olettaa, että sen lainalaisuuksiin päästään myös tällä asetelmalla käsiksi. Näin operationalisoituna tutkimusasetelmani palkansaajaryhmäjako muistuttaa sivumennen sanoen huomattavasti McGinnityn ja Hillmertin (2004) tutkimuksessaan käyttämää jakoa.

Toimihenkilöiden ja työntekijöiden välinen ero perustuu pitkälti perinteiseen erotteluun henkisen ja ruumiillisen työn välillä. Erottelu ylempiin ja alempiin toimihenkilöihin taas pohjautuu siihen, että ylemmät toimihenkilöt sijaitsevat päätöksenteko-organisaation ylempällä tasolla, ja heidän työssään vaaditaan ”suhteellisen suurta itsenäisyyttä ja vastuullisuutta” sekä laajempaa teoreettista tietomäärää kuin alemmilla toimihenkilöillä, joiden työnkuva on suorittavampi. (Tilastokeskus 1989.)

Alemman toimihenkilönhenkilön toimenkuvalle on ominaista ”suoritusvastuu mutta ei vastuu itse toiminnasta”. Alemmat toimihenkilöt puolestaan ”suorittavat tavanomaista toimisto tai myyntityötä tai toimivat ammateissa, jotka ovat kehittyneet tavanomaisen toimisto- ja myyntityön pohjalta korvaten sen”. Alemmiksi toimihenkilöiksi luetaan myös ”sellaisissa hoito-, huolto- ja turvallisuuspalveluja tuottavissa ammateissa toimivat, joiden tehtävänä on huolehtia ihmisestä tai käsitellä häntä koskevaa tai muuta informaatiota.” (Tilastokeskus 1989.)

Työntekijät puolestaan ovat tilastokeskuksen mukaan palkansaajia, jotka osallistuvat tuotantotoimintaan tai siihen välittömästi liittyviin huolto-, korjaus-, tai vastaaviin tehtäviin tai ”suorittavat varasto, jakelu, tai kuljetustehtäviä tai työskentelevät sellaisissa palvelutehtävissä, joissa symbolien käsittelyä ei ole luokiteltu toimihenkilötyöksi.” (Tilastokeskus 1989, 15–17.)

Ylempien toimihenkilöiden osuus on kasvanut ja erikoistuneiden työntekijöiden vähentynyt vuosien 1987–2007 välillä (taulukko 2). Ylempien toimihenkilöiden osuuden kasvu heijastelee lähtökohtaisesti suomalaisen elinkeinorakenteen muutosta. Muutos on ollut voimakkaampaa naisilla kuin miehillä. Huomioitavaa on myös

erikoistuneiden työntekijöiden ryhmän miesvaltaisuus, joka on ajanjaksolla myös lisääntynyt. Erola ja Moisio (2002, 199) huomauttavat, että ajallista vertailua saattaa vaikeuttaa myös pelkkä ammattinimikkeiden muuttuminen. Väestön koulutustason kasvaessa ammattinimikkeet saattavat kokea inflaatiota: ne voidaan korjata korkeammiksi vastaamaan työntekijän muodollista pätevyyttä, vaikka työtehtävien sisältö ei juuri muuttuisikaan. Toisaalta toiseen suuntaan tapahtuva ammattinimikkeiden deflaatiokaan ei ole mahdotonta. Esimerkiksi tietotekniikan levittäytyessä yhä laajemmin työelämään myös rutiinitehtäviä tekeviltä on kadonnut mekaanisia tehtäviä, ja ne ovat korvautuneet laajempaa taitopohjaa vaativilla tehtävillä.

Taulukko 2. Palkansaajaryhmän ja koulutuksen sukupuolittaiset jakaumat 1988 ja 2006. Työvoimaan kuuluneet 30–59-vuotiaat palkansaajat, %

	Miehet		Naiset	
	1988	2006	1988	2006
Palkansaajaryhmä				
Ylemmät toimihenkilöt	20	25	12	22
Alemmat toimihenkilöt	23	23	54	53
Erikoistuneet työntekijät	37	28	13	7
Erikoistumattomat työntekijät	20	23	21	19
Yhteensä	100	100	100	100
Koulutustaso				
Ylempi korkea	8	12	4	16
Alempi korkea	19	23	19	33
Keskiaste	33	45	33	39
Perusaste/tuntematon	40	21	43	16
Yhteensä	100	100	100	100
N	79297	90643	77746	95375

Tutkimuksen kannalta toinen kiinnostava yhteys palkansaajaryhmän ja työttömyyden lisäksi on työttömyyden ja *koulutuksen* välillä. Aineistossa alkuperäinen koulutusmuuttuja kertoo sekä koulutusalan että -tason. Tässä tutkimuksessa ei tarkastella alakohtaisia eroja, vaan tarkasteluun on otettu ainoastaan erot koulutustasossa. Luokituksena on käytetty tilastokeskuksen vuoden 2007 koulutusluokitusta. Koulutustaso on luokiteltu neljään ryhmään: 1) Ylempi korkeakoulututkinto, johon on yhdistetty ylempi korkeakouluaste ja tutkijakoulutus tai vastaava taso. Tähän ryhmään kuuluvat esimerkiksi maisterit, diplomi-insinöörit,

liseniaatit ja tohtorit. 2) Alempi korkeakoulututkinto, johon on yhdistetty alimman ja alemman korkeakoulututkinnon suorittaneet, esimerkiksi teknikot, opistomerkonomit, alemmat yliopistotutkinnot ja ammattikorkeakoulututkinnot. 3) Keskiaste, johon kuuluvat liiketalouden perustutkinnon, ammattitutkinnon tai ylioppilastutkinnon suorittaneet. 4) Korkeintaan perusasteen suorittaneet taas ovat ne, joiden koulutusaste on edellä mainittuja ryhmiä matalampi tai ne, joiden koulutusaste on tuntematon. (Tilastokeskus 2007.)

Taulukosta 2 käy ilmi koulutustason nousu ajanjaksolla. Vain perusasteen koulutettujen osuus vähentynyt ja muiden koulutusryhmien osuus on kasvanut vuodesta 1988 vuoteen 2006. Muutos on ollut dramaattisempaa naisilla kuin miehillä: korkeakoulutettujen osuus on tutkimusajanjaksolla myös kasvanut naisilla miehiä suuremmaksi.

Muut selittävät muuttujat

Työttömyyskuukausimuuttujan, palkansaajaryhmämuuttujan, koulutustasomuuttujan ja seuranta-aikamuuttujan lisäksi regressioanalyysiin on otettu 7 muuta muuttujaa, joita ovat sukupuoli, ikä, siviilisäätty, äidinkieli, asuinpaikan kaupunkimaisuus ja asuinlääni.

Sukupuoli on aineistossa jaoteltu miehiin ja naisiin.

Ikä on mukana tutkimuksessa kahdellakin tasolla: toisaalta tutkimus on rajattu 30–59-vuotiaisiin, ja tämän lisäksi ikää käsitellään myös regressioanalyysissä luokiteltuna kymmenvuotisikäryhmiin, joita ovat 30–39 ja 40–49 ja 50–59. Ikämuuttuja kuvaa henkilön ikää kunkin vuoden viimeisenä päivänä. Ikärajaus on otettu kutakin seurantavuotta tai kahden vuoden seurantajaksoa edeltävän vuoden muuttujasta. Poikkeuksen muodostaa vuosi 1987, jolloin edeltävän vuoden tiedoista ei ole aineistossa muuttujaa. Tällöin tiedot on otettu vuoden 1987 muuttujasta ikärajauskella 31–60-vuotiaat.

Suomen väestö on ikääntynyt tutkimusjakson aikana, ja tämä muutos ulottuu myös 30–59-vuotiaiden ikäryhmän sisälle (liite 3). Tässä tutkimuksessa tehtävän vakioinnin kannalta keskeisempää on kuitenkin ehkä se, että koulutustasossa ja ammattiasemissa on ikäryhmittäisiä eroja: nuoret ikäryhmät ovat vanhoja koulutetumpia ja se vaikuttaa

myös ammattiasemaan. Jos otamme huomioon myös teesin ammattinimikkeiden koulutusinflaatiosta, voi olla että vanhemmissa ikäryhmissä tätä on nuoria vähemmän.

Kieliryhmien välille voidaan tutkimuskirjallisuuden perusteella olettaa analyysissä myös huomattavia eroja työttömyysriskissä, jotka eivät palaudu tavanomaisten demografisten tekijöiden tai esimerkiksi koulutustason vakiointiin. Muuttuja jakautuu suomen-, ruotsin-, ja muunkielisiin. Äidinkieli muuttujaa voidaan pitää mielenkiintoisena paitsi suomen- ja ruotsinkielisen väestön vertailemiseksi, myös siksi, että ”muu” äidinkieli on varsin hyvä maahanmuuttajataustaisuuden indikaattori (Vilkama 2011, 63–66). Jälkimmäisen ryhmän osuus on kasvanut tutkimusaineistossa tutkimusajanjaksolla huomattavasti, vaikkakin se on yhä varsin pieni (liite 3).

Tutkimusjoukossa olevien henkilöiden *siviilisäätty* on myös vakioitu. Alkuperäinen siviilisäätymuuttuja jakautuu neljään luokkaan joita ovat naimaton, avioliitossa⁹, eronneet ja lesket. Lisäksi perhemuotomuuttujasta siihen on yhdistetty avoliitossa elävät omaksi luokakseen. Tutkimusajanjaksolla naimattomien ja eronneiden osuus on kasvanut erityisesti avioliitossa olevien kustannuksella (liite 3). Avoliitossa olevien määrä on peräti kaksinkertaistunut.

Siviilisäättyryhmien osuudet väestöstä ovat tutkimusajanjaksolla muuttuneet huomattavasti ja niiden erot työttömyysriskissä ovat suuret (liite 3). Sen sijaan ei ole kovinkaan helppo keksiä niitä kausaalimekanismeja, joita sen vakioimisen yhteydessä vakioidaan suhteessa luokitukseen työttömyysriskiin. Tähän ongelmaan törmäsivät myös Elias ja McKnight (2003, 12), vaikka sen tutkimukseen lopulta ottivatkin. Toisaalta tämän tutkimuksen teoriaosuudessa (luku 5.3) on toisaalta esitetty näyttöä siitä, että perhemuoto vaikuttaa henkilön kohtaamaan työttömyysriskiin huomattavan eri tavalla eri sukupuolilla. Katsonkin siviilisäädyn vakioinnin perustelluksi vähintään siitä syystä, että tutkimuksessa analyysit tehdään sukupuolet erikseen.

Asuinpaikkaan liittyviä eroja vakioimalla pyritään kontrolloimaan alueellisia eroja työmarkkinoiden rakenteessa. Suoritan vakionnin kahden muuttujan avulla, joita ovat asuinlääni ja asuinpaikan kaupunkimaisuus. *Asuinlääni* on määritelty vuoden 1997

---

⁹ Avioliitossa-luokka sisältää myös asumuserossa ja vuodesta 2002 alkaen mahdollisessa rekisteröidyssä parisuhteessa olevat.

lääniin mukaan, jossa Suomi on jaettu viiteen lääniin, joita ovat Etelä-Suomen, Länsi-Suomen, Itä-Suomen, Oulun, Lapin ja Ahvenanmaan läänit. *Asuinpaikan kaupunkimaisuus* taas on määritelty Tilastokeskuksen tilastollisen kuntaryhmittelyn 2009 mukaan kaupunkimaisiin, taajaan asuttuihin ja maaseutumaisiin kuntiin. Kuntajaon keskeisin peruste on se, kuinka suuri osa sen asukkaista asuu taajama-alueilla. Kaupunkimaisissa kunnissa taajamissa asuu yli 90 % asukkaista, tai suurimman taajaman väkiluku on yli 15000 asukasta, taajaan asutuissa kunnissa taajamissa asuu 60–90 % asukkaista ja kunnan suurimman taajaman väkiluku on yli 4000 asukasta. Muut kunnat ovat maaseutumaisia. (Tilastokeskus 2009.)

7.3 Menetelmät

Poisson-regressio

Työssä käytetty pääasiallinen analyysimenetelmä on Poisson-jakaumaan perustuva regressioanalyysi. Poisson-jakauma sisältää vain yhden parametrin λ (lambda), joka on tapahtuman odotusarvo. Varianssi oletetaan sen kanssa yhtä suureksi. Jakauma ei voi saada negatiivisia arvoja, ja se soveltuu muuttujien analyysiin, jotka voivat saada arvokseen positiivisia kokonaislukuja – käytännössä siis lukumäärätapausten analyysiin. Regressiomallissa analyysit voidaan suhteuttaa myös havaintoyksikkökohtaiseen mittayksiköiden määrään. (Herron 2004, 829; Dunteman & Ho, 2006, 43; Bednarczyk & McNutt 2008, 902–903.) Mittayksikkömuuttujaa kutsutaan offset- tai exposure-muuttujaksi, joka tämän tutkimuksen tapauksessa on työttömyysriskissä vietetty aika (työssäolo + työttömyyskuukaudet, ks. tarkemmin alla). Työttömyyskuukausien lukumäärä suhteutetaan siis työttömyysriskissä vietettyyn aikaan 1 tai 2 vuoden seurantajaksoittain.

Poisson-jakauman tiheysfunktio noudattaa varsin yksinkertaista kaavaa, jossa tapahtuma Y saa (lukumäärä)arvon k todennäköisyydellä (Shanmugam 2007, 772; Post 2004, 829):

$$p(Y = k) = \frac{e^{-\lambda} \lambda^k}{k!}, \text{ jossa } k = 0, 1, 2, \dots \text{ ja } \lambda: \text{ tapahtuman odotusarvo}$$

Vastemuuttujana olevien työttömyyskuukausien voidaan katsoa noudattavan Poisson-jakaumaa riittävän hyvin, vaikka kaksi huomautusta työttömyyskuukausimuuttujan sovittamisesta siihen onkin syytä tehdä:

- 1) Todellisuudessa työttömyyskuukausimuuttuja saa positiivisten kokonaislukujen tai nollan lisäksi vielä kolmannenkin mahdollisen arvon, sillä olen koodannut 1–14 päivän mittaiset työttömyysjakson arvolla 0,5. Vaikka periaatteessa Poisson-jakautunut satunnaismuuttuja ei voi saada puolikkaita arvoja, niin teknisesti Poisson-regressiossa voidaan kuitenkin käyttää ei-kokonaislukuarvoja. Tämä on mahdollista, sillä estimoinnissa ei tarvita Poisson-jakauman kertomatermiä ($k!$) joka on määritelty vain kokonaisluvuille, palautuuhan Poisson-regressio yleistettyjen lineaaristen mallien teoriaan, eikä itse regressioanalyysissä tulosten estimointi poikkea suuresti esimerkiksi lineaarisesta regressiosta (Dunteman & Ho, 2–7). Erityisesti kun tarkastellaan lukumääriä suhteutettuna exposure-muuttujaan, niiden osamäärä voidaan aina laskea, vaikka käytössä ei olisikaan vain kokonaislukuja. (Lavery 2010, 1.)
- 2) Käytännön tutkimuksen kannalta usein haasteellinen oletus varianssin ja odotusarvon yhtäsuuruudesta ei toteudu tutkimuksessa kovinkaan hyvin, vaan tutkimusjoukossa työttömyyskuukausien varianssi on moninkertainen verrattuna keskiarvoon¹⁰, ja tätä ongelmaa kutsutaan ylidispersioksi. Ongelma johtuu suurelta osin työttömyyskuukausimuuttujan ylisuuresta nollaluokasta. On todettu, että varianssin ja odotusarvon erisuuruusongelmaa voidaan vähentää huomattavasti käyttämällä karkeita jäännösvariانسsien estimaatteja (eng. robust error variances). (Bednarczyk & McNutt 2013, 903; ks. myös Zou 2004.) Analyysissä niiden käyttö johtaa leveämpiin luottamusväleihin ja sitä kautta pienempään tilastolliseen voimaan.

Regressioanalyysien tunnusluvut esitän ilmaantumistiheyksien suhteena (IRR, eng. incidence rate ratio), joihin tekstissä viitataan riskin ja riskisuhteen käsitteellä. Ilmaantuvuus eli insidenssi on alun perin epidemiologinen termi, jolla viitataan väestössä havaittuihin uusiin tautitapauksiin (Kotus 2012). Tässä tutkimuksessa käytän ilmaantuvuuskäsitettä hiukan soveltavassa ja käsitettä laajentavassa mielessä. Työttömyyttä ei voi pitää sairautena, mutta teknisessä mielessä epidemiologisen ilmaantuvuuden analyysi sopii työttömyyden mallintamiseen hyvin. Tässä tutkimuksessa ilmaantumistiheys (IR) saadaan, kun selittävien muuttujien eri luokissa

---

¹⁰ 1988–1989 jaksolla naisten työttömyyskuukausien keskiarvo on 0,75, varianssi 5,6 ja miesten 0,78 ja 6,2. 2006–2007 jaksolla. Naisten keskiarvo on 1,8 ja varianssi 23,8; miehillä 2,1 ja 29,0

ilmaantuneiden työttömyyskuukausien yhteenlaskettu määrä suhteutetaan kyseisessä luokassa riskiajassa vietettyjen kuukausien kokonaismäärään. Tällöin Poisson-regressioanalyysin ilmaantumistiheys saadaan havainnon j kohdalla seuraavanlaisella kaavalla (StataCorp 2013, 3):

$$IR_j = e^{\ln(E_j) + \beta_0 + \beta_1 x_{1,j} + \beta_2 x_{2,j} + \dots + \beta_n x_{n,j}},$$

jossa IR : selitettävän muuttujan ilmaantumistiheys, E seuranta-aikamuuttuja β_0 vakiotermi ja $\beta_n x_n$ selittävän muuttujan regressiotermi, joita on yhteensä n kappaletta.

Ilmaantuvuustiheyksien suhde saadaan, kun tutkittavana olevan muuttujan luokan ilmaantumistiheys suhteutetaan vertailuluokan ilmaantuvuuteen. Tällöin (tämän tutkimuksen tapauksessa) nähdään se, moninkokertainen riski tutkittavan luokan jäsenellä on kokea työttömyyskuukausia verrattuna vertailuluokkaan kuuluvaan.

$$\text{Siis } IRR_a = \frac{IR_a}{IR_{ref}},$$

jossa IR_a : tutkittavan luokan ilmaantumistiheys ja IRR_{ref} : vertailuluokan ilmaantumistiheys. (Martin 2009.) Vertailuluokan IRR on täten aina 1.

IRR -muotoisten regressiotermien tilastollinen merkitsevyys ja 95 prosentin luottamusvälit on laskettu z -testillä. Regressiomalleissa ilmoitetaan myös McFaddenin pseudo- R^2 -selitysaste, joka periaatteessa kertoo kuinka suuri osa vastemuuttujan kokonaisvaihtelusta selittyy kyseisten muuttujien vaihtelulla. On kuitenkin huomioitava, että kyseessä ei ole lineaarisen regression tavoin "aito" selitysaste vaan luku, joka yrittää jäljitellä sitä, minkä vuoksi johtopäätösten vetämisessä on syytä noudattaa malttia. Myös mallikohtaiset tilastolliset merkitsevyydet on testattu Waldin χ^2 -testillä, ja niitä käytetään periodi- ja sukupuoli-interaktioiden tulkinnan yhteydessä.

Seuranta-aika (exposure) muuttuja: työvoimassa vietetty aika

Tutkimuksen Poisson-regressioanalyysissä saatu pääasiallinen tunnusluku on ilmaantuvuustiheyksien suhde, joka määrittellään tapahtumien lukumääränä suhteessa seuranta-aikaan. Tapahtumiksi lasketaan työttömyyskuukaudet, seuranta ajaksi on katsottu työttömyysriskissä vietettyjen kuukausien luonnollinen logaritmi.

Työttömyysriskissä vietetyksi ajaksi on katsottu puolestaan ne kuukaudet, jolloin henkilö on ollut joko työssä tai työttömänä. Tilastokeskus kutsuu työllistä ja työttömistä koostuvaa ryhmää työvoimaksi (Suomen virallinen tilasto 2013a), ja käytän termiä myös tässä tutkimuksessa. Tutkimusaineistosta löytyy valmiiksi vuosittaiset muuttajat vuosille 1987–2004, joista käy ilmi, kuinka monta kuukautta henkilö on kuulunut työvoimaan. Vuosien 2005–2007 osalta muuttuja on muodostettu laskemalla yhteen henkilön työssäolo ja työttömyyskuukausimuuttujien tiedot. Näin laskettuna joillekin havaintoyksilöille muodostuu yli 12 työssäolo- ja työttömyyskuukautta vuodessa. Ongelma johtuu siitä, että tutkimusasetelmassa yksikin työttömyyspäivä on laskettu puoleksi kuukaudeksi. Tällöin mikäli joillakin henkilöillä on vuoden aikana hyvin lyhyitä työsuhhteita, pyöristetyt vajaat kuukaudet summautuvat yhteen, ja summa voi olla enemmän kuin todelliset kuukaudet vuodessa. Olen katsonut riittävän tarkaksi ratkaisuksi käyttää muuttujaa sellaisenaan, kun se saa arvoksi korkeintaan kaksitoista. Tilanteet, joissa työttömyyskuukausimuuttuja saa arvoksi yli 12, tulkitseen siten, että tällöin henkilö on ollut 12 kuukautta työttömyysriskissä.

Esimerkiksi kuolema, vanhempainvapaalle jääminen, eläkkeelle siirtyminen tai maasta pois muuttaminen katkaisee ainakin väliaikaisesti seurannan. Mikäli henkilö saa uudelleen työpaikan tai ilmoittautuu työttömäksi työnhakijaksi, hän palaa tutkimuksen seuranta-asetelmaan.

7.4 Mallinnusstrategia

Tutkimuksen analyysiosio etenee siten, että aluksi esittelen vuosittaisia absoluuttisia työttömyysosuuksia eri palkansaajaryhmien välillä, jolloin erottelen sekä kitkatyöttömyyden että pidempiaikaisen työttömyyden. Sen jälkeen esitän vuosittaiset vakioimattomat työttömyyden riskisuhteet eri palkansaajaryhmillä sukupuolittain erikseen. Lopuksi otan tarkasteluun kaksi kahden vuoden aikajaksoa tutkimusjakson alku- ja loppupäästä, jotka ovat vuodet 1987–1988 ja 2006–2007. Näille analyysijaksoille teen vakioidut regressioanalyysit neljässä mallissa sukupuolittain.

Absoluuttisten osuuksien tarkastelu on perusteltua siksi, että tutkimusajanjaksolla 1987–2007 talouden suhdanteet vaihtelevat Suomessa huomattavasti, mikä heijastuu vahvasti myös koettuun työttömyyteen kaikilla palkansaajaryhmillä. Pelkkien riskisuhteiden tarkastelussa näiden vaikutuksen huomioonotto on vaikeaa. Kuvailevaa

analyysiä varten tutkin sekä niiden osuutta, joilla oli vähintään yksi työttömyyspäivä, että niiden osuutta, jotka olivat tutkimusvuonna vähintään kolme kuukautta työttömänä. Tutkimusanalyysin keskeisin painopiste on kuitenkin eri palkansaajaryhmien välisten erojen selvittämisessä, mikä onnistuu riskisuhteiden (IRR) avulla. Kuvailevassa tutkimusosiossa esitellään myös näitä riskisuhteita, ja niiden muutosta vuosittain.

Vakioidut regressioanalyysit tehdään vuosien 1987–1988 ja 2006–2007 seurantajaksoissa ja sukupuolittain erikseen. Katson melko lyhyen kahden vuoden seurantajakson tarkoituksenmukaiseksi toisaalta aineiston asettamien rajoitusten, toisaalta ulkomaailman periodivaikutusten takia. Toisin kuin muut tutkimuksessa käytetyt EKSU-aineiston aikaan sidotut muuttajat (joita ovat kaikki muut paitsi sukupuoli ja äidinkieli), aineistossa on saatavilla takautuva sosioekonominen asema (palkansaajaryhmä) -muuttuja vain viiden vuoden välein (vuosilta 1985, 1990, 1995, 2000 ja 2005). Näin ollen esimerkiksi 2005–2007 seurantajakso johtaisi kiusalliseen valintatilanteeseen: Tällöin sosioekonominen asema jouduttaisiin ottamaan joko vuoden 2000 tietojen perusteella, mikä on varsinkin nuoremmissa ikäryhmissä varsin kaukainen aikapiste, tai vaihtoehtoisesti vuodelta 2005, joka taas sisältää käänteisen kausaation ongelman: tiedot sosioekonomisesta asemasta otettaisiin vasta seurannan aloittamisen jälkeen. Silloin saattaisi olla esimerkiksi niin, että alempien ammattiryhmien kohonnut työttömyysriski selittyisi siten, että jo koettu lyhyt työttömyysjakso vaikuttaisi ammattiasemaan alentavasti. Toisaalta tätä pidempi seuranta-aika olisi hankala 1980-luvun jaksolla. Esimerkiksi 5 vuoden seurantajaksossa 1988–1992 olisi mukana jo varsin vastakkaiset suhdanteet: sekä 1980-luvun lopun poikkeuksellisen matalan että 1990-luvun laman korkean työttömyyden kaudet, eikä näin voimakas periodivaihtelu ole välttämättä mielekäs tutkimuksen kannalta.

Periodien välinen interaktio testataan tutkimuksessa myös, samoin sukupuoli-interaktio molemmissa periodeissa erikseen. Tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita ensisijaisesti juuri palkansaajaryhmän ja työttömyyden välisestä yhteydestä ja toissijaisesti koulutustason ja työttömyyden yhteydestä. Tutkimuksessa esitetyt taulukot ilmoittavat näiden kahden muuttujan riskisuhteet vertailuryhmänä toimiviin ylempiin toimihenkilöihin tai ylempään korkeakoulutuksen suorittaneisiin verrattuna.

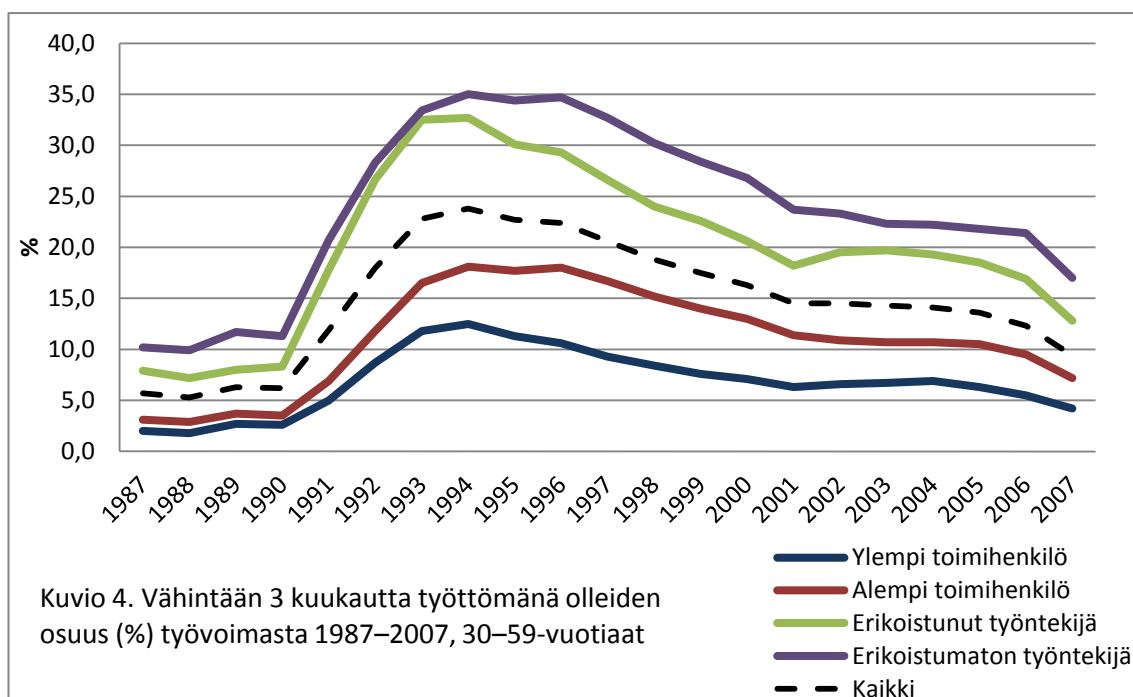
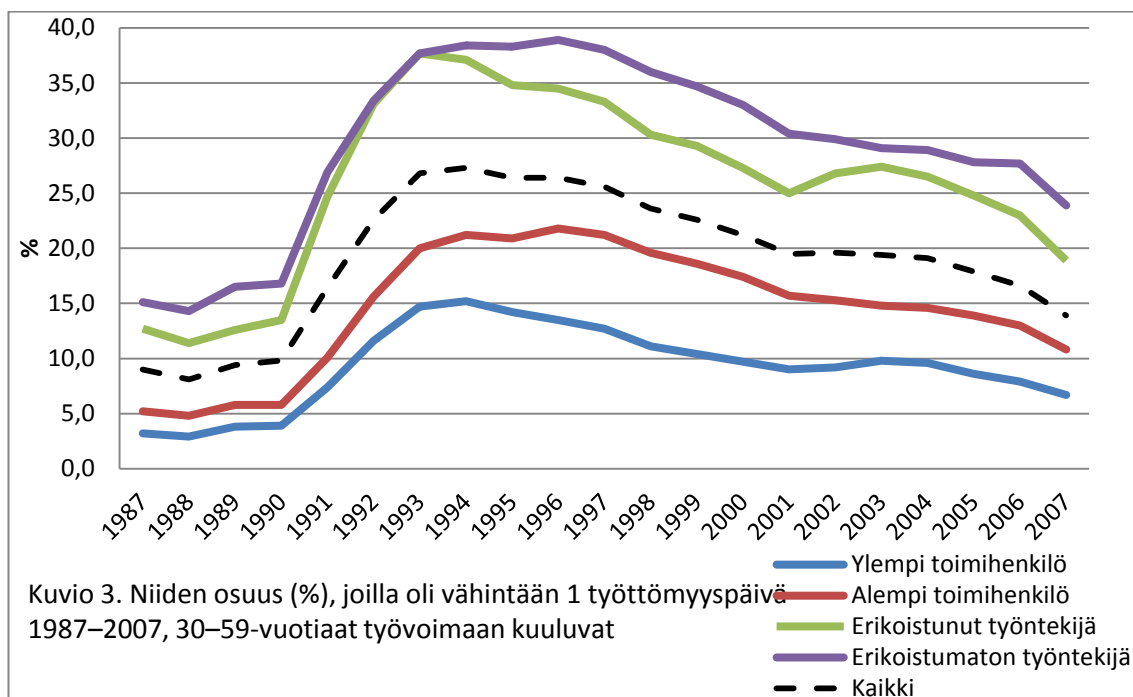
län, äidinkielen, asuinpaikan kaupunkimaisuuden ja asuinläänin rooli tässä tutkimuksessa on toimia vakioivana taustamuuttujana, ja riskikertoimet niiden osalta voi tarkistaa liitteistä 3–7.

Regressiomalleja ajetaan kolme. Mallissa 1 nähdään muuttujien vakioimattomat yhteydet. Mallissa 2 palkansaajaryhmä ja koulutus on vakioitu kaikilla taustamuuttujilla (ikä, äidinkieli, asuinlääni, asuinpaikan kaupunkimaisuus ja siviilisääty) muttei toisillaan. Mallissa 3 on vakioitu kaikki muuttujat.

Aineistoa käsitellään tutkimuksessa niin kutsutussa leveässä muodossa, jossa jokainen henkilö saa aineistossa yhden rivin, ja ajassa vaihtuvat muuttujat on ilmoitettu kunkin vuoden osalta omana muuttujanaan. Poikkeuksen muodostaa periodi-interaktion testaaminen, jota varten aineisto rajattiin kahteen aikaperiodiin, 1987–1988 ja 2006–2007. Tämän jälkeen aineisto muutettiin ”pitkään” muotoon, jossa jokainen henkilö saa aineistossa kaksi riviä, molemmille periodeille yhden. Tällöin muuttujille riittää vain yksi sarake. Pitkää muotoa käytetään vain interaktion testaamiseen. Varsinaiset periodeittaiset analyysit on tehty leveässä muodossa.

Kaikki analyysit olen tehnyt Stata-ohjelmiston versiolla 11.2.

8 TULOKSET

8.1 Kuvailevat tulokset

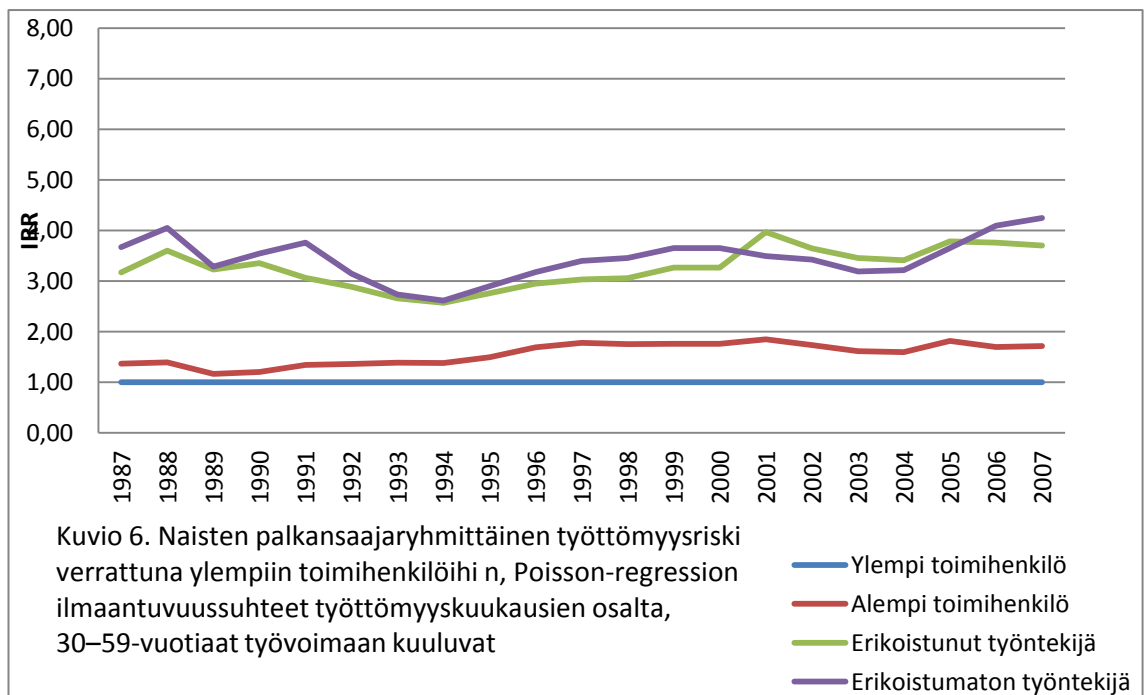
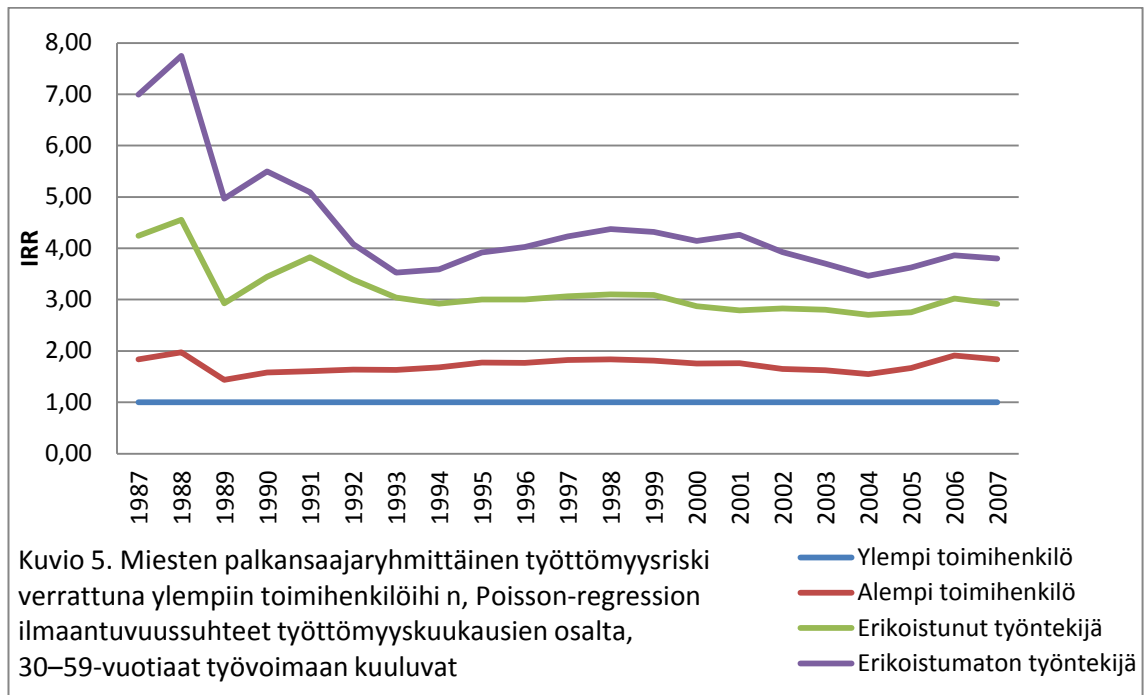
Kuvioiden 3 ja 4 perusteella palkansaajaryhmät asettuvat varsin selkeään hierarkkiseen järjestykseen niin, että työttömyysriski on pienin ylemmillä toimihenkilöillä ja suurin erikoistumattomilla työntekijöillä koko tutkimusajanjakson 1987–2007 ajan. Ajanjakso

1987–2007 näyttäisi jakautuvan työttömyysriskin osalta kolmeen osaan: aikaan ennen 90-luvun lamaa, lama-aikaan ja aikaan sen jälkeen.

Ennen lamaa vallitsi kauttaaltaan varsin matala työttömyys, eikä toimihenkilöryhmien välillä ollut suurta eroa työttömyysasteessa. Laman aikaan työttömyys kasvoi kaikissa työntekijäryhmissä. Lamatyöttömyyden kasvuvaiheessa erikoistuneiden ja muiden työntekijöiden työttömyydessä ei ollut suurta eroa. Toisaalta laman jälkeen erikoistuneiden työntekijöiden työllisyys parani huomattavasti erikoistumattomia työntekijöitä nopeammin. Samoin vaikuttaisi siltä, että työttömyyden kasvu taittui ylempillä toimihenkilöillä aiemmin kuin alemmilla toimihenkilöillä tai erikoistumattomilla työntekijöillä. Alempien toimihenkilöiden työttömyys oli ennen 1990-luvun lamaa vain aavistuksen verran ylempiä suurempi, mutta laman aikana ylempien ja alempien toimihenkilöiden välille syntyi ero, joka näyttää vakiintuneen ja säilyneen vakaana vuoteen 2007 asti.

1990-luvun laman jälkeen työttömyys on vähentynyt kaikissa palkansaajaryhmissä tutkimusjakson loppuun asti, joskin lasku on ollut 2000-luvulla 1990-luvun loppua kenties aavistuksen verran hitaampaa.

Suuria eroja palkansaajaryhmien välille ei paljastu, kun verrataan kaikkien työttömyyttä kokeneiden osuuksia (kuvio 3) vähintään kolme kuukautta työttömänä olleisiin (kuvio 4). Merkittävin ero näyttäisi olevan erikoistuneiden ja erikoistumattomien työntekijöiden välillä. Näyttäisi siltä, että erikoistuneet työntekijät joutuvat kohtaamaan kitkатыöttömyyttä suurin piirtein yhtä paljon, mutta erikoistuneiden työntekijöiden työttömyys pitkittyy hieman erikoistumattomia työntekijöitä harvemmin. Samankaltainen lievä ero näyttäisi olevan myös ylempien ja alempien toimihenkilöiden välillä. Jos kaikista työttömistä vähennetään yli kolme kuukautta työttömänä olleet, niin nähdään, että vuodesta 1991 alkaen erikoistuneiden työntekijöiden lyhytaikainen työttömyys on ollut useimpina vuosina hiukan erikoistumattomia yleisempää.

Kuvioista 5 nähdään miesten palkansaajaryhmittäisen työttömyysriskin erot. Miehillä keskeiset havainnot ovat ryhmien selkeä järjestys työttömyysriskissä ja se, että varsinkin 1990-luvun laman jälkeen tilanne on säilynyt varsin muuttumattomana. Työntekijäryhmien työttömyysriski verrattuna ylempiin toimihenkilöihin on 1980-luvun lopulla hyvin suurta. Työttömyysriskin vuosittainen vaihtelu on sekin suurta, mikä

selittynee sillä, että tuolloin varsinkin ylempien toimihenkilöiden työttömyys oli erittäin vähäistä ja jo pienet muutokset absoluuttisissa eroissa näkyvät suurena vaihteluna riskisuhteissa. Laman aikaan erot riskisuhteissa tasoittuivat. Vuodesta 1993 alkaen erikoistuneiden työntekijöiden työttömyysriski on ollut noin kolminkertainen verrattuna ylempiin toimihenkilöihin ja erikoistumattomien noin nelinkertainen. Erot riskisuhteissa ovat pysyneet varsin vakaina, erikoistumattomilla työntekijöillä vaihtelu on ollut erikoistumattomia suurempaa. Alempien toimihenkilöiden työttömyysriski suhteessa ylempiin on vaihdellut noin puolitoista- ja kaksinkertaisen välillä, eikä mitään selkeään muutostrendiä ole tutkimusajanjaksolla havaittavissa.

Naisilla (kuviot 6) ylempät toimihenkilöt, alemmat toimihenkilöt ja työntekijät asettuva hierarkkiseen järjestykseen työttömyysriskin suhteen, mutta toisaalta erikoistuneet ja erikoistumattomat työntekijät eivät käytännössä keskenään eroa työttömyysriskissä. Mitään selkeää muutosta ei ole työntekijöiden ja ylempien toimihenkilöiden välisissä riskisuhteissa havaittavissa – poikkeuksena 90-luvun lama, jolloin erot hetkittäisesti hiukan tasoittuivat. Lisäksi erot ylempien toimihenkilöiden ja työntekijöiden välillä näyttäisivät olevan tutkimusjakson lopussa myös kasvamaan päin, mutta voi ehkä olla ylitulkitsevaa päätellä tästä mitään varsinaista muutostrendiä. Laman aikaan työntekijöiden ja ylempien toimihenkilöiden välinen työttömyysriski oli parin vuoden ajan alle kolminkertainen mutta muutoin se on pysynyt kolmin- ja nelinkertaisen välissä. Erikoistuneiden työntekijöiden suhteellinen työttömyysriski nousi laman jälkeen hitaammin kuin erikoistumattomien, mutta 2000-luvulla ne ovat jälleen olleet suurin piirtein samansuuruiset. Naisilla alempien ja ylempien toimihenkilöiden välisen työttömyysriskin ero on puolestaan kasvanut. Ennen vuotta 1995 se pysyi alle 1,4:ssä, mutta 2000-luvulla riskisuhde on ollut noin 1,6 ja 1,8-välillä. Pienimmillään se oli vuonna 1989 1,17, kun taas suurimmillaan vuosina 2001 ja 2005 yli 1,8.

Ajanjaksolla 1987–2007 näkyvimmit muutokset ovat miehillä työntekijöiden ja toimihenkilöiden välisen eron supistuminen sekä naisilla alempien ja ylempien toimihenkilöiden välisen eron kasvaminen. Kun sukupuolia vertaillaan, voidaankin todeta, että sukupuolten palkansaajaryhmittäiset työttömyysriskisuhteet ovat lähentyneet toisiaan. 1980-luvun lopulla naisten palkansaajaryhmittäiset erot olivat kauttaaltaan, alempien toimihenkilöiden ja erikoistumattomien työntekijöiden välistä

eroa lukuun ottamatta, pienemmät kuin miehillä. 2000-luvulla puolestaan ainoaksi merkittäväksi eroksi miesten ja naisten välillä jää se, että naisilla erikoistuneet ja erikoistumattomat työntekijät eivät mitenkään järjestelmällisesti eroa toisistaan, kun taas miehillä erikoistuneiden työntekijöiden työttömyysriski on jokaisena tutkimusvuonna erikoistumattomia matalampi.

8.2 Regressiomallit

Taulukko 3. Poisson-regressiomalli työttömyyskuukausien ilmaantumistiheyksien suhdeluista (IRR), jakson alussa 30–59-vuotiaiden työvoimaan kuuluvien palkansaajien keskuudessa. Sulkeissa 95 prosentin luottamusvälit mallin 3 osalta.

	Miehet							
	1988–1989 (N: 81 743)				2006–2007 (N: 91 408)			
	Malli 1	Mallit 2a&b	Malli 3	(95 % LV)	Malli 1	Mallit 2a&b	Malli 3	(95 % LV)
Palkansaajaryhmä								
Ylemmät toimihenkilöt	1,00	1,00	1,00		1,00	1,00	1,00	
Alemmat toimihenkilöt	1,64	1,36	1,00	(0,88–1,14)	1,88	1,75	1,37	(1,27–1,48)
Erik. työntekijät	3,47	2,39	1,54	(1,35–1,75)	2,97	2,37	1,56	(1,45–1,68)
Muut työntekijät	6,01	3,35	2,16	(1,89–2,46)	3,80	2,85	1,77	(1,65–1,91)
Koulutustaso								
Ylempi korkea	1,00	1,00	1,00		1,00	1,00	1,00	
Alempi korkea	2,53	1,92	2,03	(1,58–2,60)	1,76	1,59	1,33	(1,19–1,48)
Keskiaste	6,88	3,63	2,96	(2,29–3,83)	3,47	2,75	1,89	(1,69–2,10)
Perusaste/tuntematon	8,17	3,90	2,98	(2,30–3,86)	6,05	4,16	2,76	(2,47–3,09)
Pseudo R ² (palk.ryhmä)	0,057	0,162	0,165		0,046	0,142	0,154	
Pseudo R ² (koulutus)	0,037	0,155			0,058	0,150		

	Naiset							
	1988–1989 (N: 80 825)				2006–2007 (N: 96 474)			
	Malli 1	Malli 2a&b	Malli 3	(95 % LV)	Malli 1	Malli 2a&b	Malli 3	(95 % LV)
Palkansaajaryhmä								
Ylemmät toimihenkilöt	1,00	1,00	1,00		1,00	1,00	1,00	
Alemmat toimihenkilöt	1,23	1,10	0,69	(0,60–0,79)	1,71	1,63	1,15	(1,07–1,24)
Erik. työntekijät	3,41	2,82	1,53	(1,33–1,76)	3,76	3,43	1,99	(1,82–2,17)
Muut työntekijät	3,54	2,74	1,47	(1,28–1,69)	4,15	3,57	1,99	(1,85–2,16)
Koulutustaso								
Ylempi korkea	1,00	1,00	1,00		1,00	1,00	1,00	
Alempi korkea	1,15	1,01	1,25	(0,96–1,63)	1,35	1,29	1,14	(1,04–1,26)
Keskiaste	3,74	2,96	2,89	(2,21–3,77)	3,03	2,71	1,92	(1,73–2,12)
Perusaste/tuntematon	4,57	3,58	3,22	(2,46–4,20)	5,48	4,55	3,00	(2,69–3,34)
Pseudo R ² (palk.ryhmä)	0,047	0,081	0,090		0,057	0,091	0,112	
Pseudo R ² (koulutus)	0,030	0,069			0,069	0,098		

Malli 1: Vakioimattomat yhteydet

Malli 2a: Palkansaajaryhmä vakioituna iällä, äidinkielellä, perhetyypillä, asuinpaikan kaupunkimaisuudella ja asuinläänilä

Malli 2b: Koulutustaso vakioituna iällä, äidinkielellä, perhetyypillä, asuinpaikan kaupunkimaisuudella ja asuinläänilä

Malli 3: Kaikki selittäjät mallissa

Kaikki esitetyt regressiotermit eroavat vertailuluokasta z-testin perusteella tilastollisesti merkitsevästi ($p < 0,001$) seuraavin poikkeuksin: Miehet 1988–1989: alemmat toimihenkilöt mallissa 3 (ei merk.). Naiset 1988–1989: alemman korkeakoulututkinnon suorittaneet kaikissa malleissa (ei merk.) ja alemmat toimihenkilöt mallissa 2a (ei merk.). Naiset 2006–2007: alemmat toimihenkilöt mallissa 3 ($p = 0,008$)

Vakioivien tekijöiden regressiokertoimet liitteissä 4–7

Palkansaajaryhmän ja periodin 1988–1988 ja 2006–2007 välinen (muilla muuttujilla) vakioimaton interaktiovaikutus on tilastollisesti merkitsevä. Se saa χ^2 -testissä arvon 345,26 (df=3, p<0,001). Sukupuolen ja palkansaajaryhmän välisen periodeittaisen interaktion χ^2 -testisuure vuosien 1988–1989 seurantajaksolla on 156,16 (df=3; p<0,001). Sukupuoli-interaktion 2006–2007 testisuure on vain noin puolet 1988–1989-periodista mutta se säilyy tilastollisesti merkitsevänä (χ^2 : 80,12; df: 3; p<0,001). Palkansaajaryhmän ja periodien välinen interaktio siis löytyy, ja kummallakin periodilla palkansaajaryhmän ja sukupuolen välillä vallitsee myös tilastollisesti merkitsevä toisen asteen interaktio, mikä toimii osaperusteluna sille miksi mallit ajetaan periodit ja sukupuolet erikseen. Se, että sukupuoli-interaktion χ^2 -testisuure vähenee merkittävästi jälkimmäisellä periodilla, viittaa osaltaan todennäköisesti siihen, että sukupuolten väliset erot ovat kaventuneet palkansaajaryhmien työttömyysriskisuhde-eroissa.

Taulukossa 3 on esitetty miesten ja naisten riskisuhteita työttömyyskuukausien kohtaamiselle eri palkansaaja- ja koulutusryhmillä vuosien 1988–1989 ja 2006–2007 jaksoilla. Kun tarkastellaan miesten vakioimattomia yhteyksiä mallista 1, huomataan, että palkansaajaryhmien lisäksi myös koulutusryhmät asettuvat selkeään järjestykseen työttömyysriskin suhteen siten, että korkeampi koulutus ennustaa matalampaa työttömyysriskiä. Riskisuhteiden valossa näyttää siltä, että koulutusryhmien väliset erot ovat suuremmat kuin palkansaajaryhmien, joskin ne tasoittuvat jonkin verran, kun siirrytään vuosien 1988–1989 seurantajaksolta 2006–2007 -jaksolle, ja alkavat muistuttaa enemmän toisiaan.

Jos riskisuhteiden valossa näyttää siltä, että koulutusryhmien väliset erot ovat palkansaajaryhmittäisiä suuremmat erityisesti 1988–1989, niin pseudoselitysteiden tarkastelu saattaa antaa ristiriitaiselta vaikuttavaa tietoa. Palkansaajaryhmän ja työttömyyden välinen selityste on koulutusta ja työttömyyttä suurempi 1988–1989. Tämä saattaa selittyä taulukossa 1 havainnollistuvalla koulutus- ja ammattirakenteen muutoksella. Esimerkiksi ylempi korkeakoulututkinto oli vain kahdeksalla prosentilla ja pelkän perusasteen koulutus 40 prosentilla vuonna 1988, kun taas palkansaajaryhmien suuruus oli melko tasaisesti jakaantunut. On luontevaa ajatella, että hyvin pienen ryhmän voimakkaastikin eroava työttömyysriski ei vielä kokonaisvaihtelun osalta olisi

kovin selitysvoimainen verrattuna tasasuuruisten ryhmien vaihtelueroihin. Tätä tulkintaa puoltaa myös se havainto, että selitysteiden suuruusjärjestys vaihtuu 2006–2007, minkä voi ajatella liittyvän koulutusekspansioon.

Malleissa 2a ja 2b koulutus ja palkansaajaryhmä vakioidaan taustamuuttujilla muttei toisillaan. Tällöin miesten osalta ilmaantuvuussuhteet tasoittuvat kaikilla koulutus- ja palkansaajaryhmillä kohtuullisen paljon mutta niiden väliset erot säilyvät samanmuotoisina. Taustamuuttujien vakiointi kaventaa 2000-luvun jaksolla koulutus- ja palkansaajaryhmittäisiä eroja kuitenkin vähemmän kuin 1980-luvulla. Vakioimattomat riskisuhde-erot olivat 1988–1989 vuosina 2006–2007 suuremmat, mutta vakiointien jälkeen ajanjaksojen väliset erot pienevät olennaisesti. 1988–1989 jaksolla taustamuuttujien vakioinnilla selittyy erityisesti melko suuri osa erikoistumattomien työntekijöitten vakioimattomana poikkeuksellisen suuresta työttömyysriskistä. Vakioinnin jälkeen vuosina 1988–1989 perusasteen ja keskiasteen koulutetut eivät eroa enää suuresti toisistaan. Mallien 2a ja b perusteella koulutusaste ja näyttää enää vain vähän palkansaajaryhmää vahvemmalta selittäjältä työttömyysriskin suhteen.

Mallissa 3 vakioidaan koulutus ja palkansaajaryhmä toisillaan sekä kaikilla taustamuuttujilla. Sen perusteella miesten palkansaajaryhmälle jää myös koulutuksesta riippumatonta itsenäistä selitysvoimaa, ja palkansaajaryhmän itsenäinen merkitys tuntuu kasvaneen 1980-luvulta 2000-luvulle. 1980-luvun lopulla ylempien ja alempien toimihenkilöiden välille ei jäänyt enää koulutuksesta ja taustamuuttujista riippumatonta eroa, kun taas 2000-luvulla se oli selvästi havaittavissa. Koulutuksen vakioinnin jälkeen ei ole yleisesti ottaen enää selvää, kummalla periodilla palkansaajaryhmien selitysvoima on suurempi, 1980-luvulla erikoistumattomien työntekijöiden riskisuhde on suurempi verrattuna ylempiin toimihenkilöihin mutta 2000-luvulla puolestaan alempien toimihenkilöiden.

Mallin 3 tulkinassa on kuitenkin noudatettava tiettyä maltillisuutta. Vaikka teknisessä mielessä palkansaajaryhmän ja koulutuksen välinen korrelaatio ei vielä ole niin vahva,

että se aiheuttaisi merkittävää multikollineaarisuusongelmaa¹¹, niin muuttajat sisältönsä puolesta herättävät tiettyjä kysymyksiä. Koska koulutus on niin vahva väylä eri ammattiasemiin, voidaan esimerkiksi pelkän perusasteen koulutuksen varassa toimiviin ylempiin toimihenkilöihin tai korkeakoulutettuihin erikoistumattomiin työntekijöihin suhtautua melko lailla poikkeavina ryhminä¹². Myös Lucchini ja Schizzerotto (2010, 242) kiinnittävät huomiota tähän seikkaan, ja varoittavat tekemästä liian voimakkaita päätelmiä työttömyyden kausaalisuhteista, kun sekä koulutus että työttömyys on vakioitu. Mallien 2a ja b luvut antavatkin kenties informatiivisempia tuloksia riskisuhteiden suuruusluokan arviointiin. Malleja 3 tulkitsen analyysissäni lähinnä ilmoittamaan sen, onko palkansaajaryhmällä myös koulutuksesta riippumatonta itsenäistä selitysvoimaa, vai riittäisikö tutkimuksessa esimerkiksi pelkän koulutuksen tarkastelu työttömyyden selittäjänä. Analyysin perusteella 1980-luvun toimihenkilöryhmiä lukuun ottamatta itsenäistä selitysvoimaa jää, eli palkansaajaryhmittäisen työttömyysriskin vaihtelua ei voi palauttaa pelkästään ryhmien erilaiseen koulutustasoon. Palkansaajaryhmän koulutuksesta riippumaton merkitys on myös kasvanut, kun periodeja vertaillaan.

Naisilla palkansaajaryhmissä keskeinen rajalinja kulkee toimihenkilöiden ja työntekijöiden välillä. Kuten jo kuvailevassa analyysissä huomattiin, erikoistumattomien ja erikoistuneiden työntekijöiden välille ei voi naisilla käytännössä todeta eroa kummallakaan periodilla. Naisilla myös ylempien ja alempien toimihenkilöiden välillä on vain hyvin pieni ja vakioinnin myötä mallissa 2a poistuva ero 80-luvun lopulla. 2000-luvun jaksolle tultaessa ero kuitenkin kasvaa huomattavasti ja on hyvin lähellä miesten eroja vastaavilla ryhmillä.

Koulutusasteen suhteen naiset jakautuvat myös suurin piirtein samalla tavalla kuin miehet. Koulutusasteen kasvaessa työttömyysriski vähenee. Poikkeuksena kuitenkin on se, että 1987–1988 jaksolla ylempien ja alempien korkeakoulututkinnon suorittaneiden

---

¹¹ Koulutuksen ja palkansaajaryhmän välinen Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin on vuosien 1987–1988 jaksolla miehillä -0,59 ja naisilla -0,46 sekä 2006–2007 jaksolla miehillä -0,61 ja naisilla -0,57. Korrelaatioista voidaan myös ehkä alustavasti päätellä, että koulutus ennustaa 1980-luvun lopun jaksolla palkansaajaryhmää jonkin verran paremmin miehillä kuin naisilla. Toisaalta erot ovat tasoittuneet tässäkin asiassa sitä kautta, että naisilla yhteys on vahvistunut.

¹² Koulutustason ja palkansaajaryhmän välisten yhdysvaikutusten tarkastelu saattaisikin osoittautua kiinnostavaksi jatkotutkimusaiheeksi. Niihin ei kuitenkaan nyt mennä tarkemmin.

välillä ei ole vakioimattomanakaan tilastollisesti merkitsevää eroa työttömyysriskissä. Vuosien 2006–2007 jaksolla puolestaan koulutusryhmien väliset työttömyyserot ovat nähtävissä myös korkeakoulutetuilla.

Kun tarkastellaan malleja 3 naisten osalta, paljastuu eräs yllättävä tulos. Koulutuksen vakioinnin jälkeen alempien toimihenkilöiden työttömyysriski painuu 1988–1989 huomattavasti ylempiä toimihenkilöitä pienemmäksi, vastaavasti alemman ja ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden ero kasvaa jälleen. Muihin koulutusryhmiin palkansaajaryhmien vakiointi ei vaikuta merkittävästi. Vuosina 2006–2007 tätä ei tapahdu enää, vaan palkansaajaryhmittäisen työttömyysriskin järjestys ylemmät toimihenkilöt – alemmat toimihenkilöt – työntekijät säilyy. Sen sijaan erikoistuneiden ja erikoistumattomien työntekijöiden välistä eroa ei löydy. Myös ylempien ja alempien toimihenkilöiden välinen ero ei ole enää vakiointien jälkeen kovin suuri.

Sukupuolia verrattaessa voidaan toistaa se kuvailevan analyysin havainto, jonka mukaan sukupuolet ovat lähentyneet toisiaan työttömyysriskissä. Muutosta luonnehtii ennen kaikkea se, että naisilla erot ovat kasvaneet ja ne ovat alkaneet muistuttaa yhä enemmän miesten eroja. 1980-luvulla naisten väliset erot olivat kokonaisuudessaan pienemmät kuin miehillä mutta samaa ei voi sanoa enää 2000-luvun tilanteesta, vaan erot ovat jopa hiukan miehiä suuremmat. Miehillä palkansaajaryhmittäiset erot eivät ainakaan vakioidussa mallissa 2a ole yleisesti juuri muuttuneet, alempien toimihenkilöiden suhteellinen riski on kasvanut mutta erikoistumattomien työntekijöiden puolestaan kaventunut. Koulutusryhmittäiset erot ovat mahdollisesti hiukan supistuneet.

Miesten työttömyysriski jakautuu koko jakson ajan selkeään hierarkkiseen järjestykseen: ylemmät toimihenkilöt – alemmat toimihenkilöt – erikoistuneet työntekijät – erikoistumattomat työntekijät. Naisten jako on vaihtunut 1980-luvun lopun vielä melko karkeasta toimihenkilöt–työntekijät-hierarkiasta 2000-luvulla jo jäsentyneempään ylemmät toimihenkilöt – alemmat toimihenkilöt – työntekijät - jakoon. Toisaalta yksi ero on myös säilynyt sukupuolten välillä: erikoistuneiden ja erikoistumattomien työntekijöiden välillä ei ole 2000-luvullakaan naisilla eroja työttömyysriskissä, kun taas miehillä ero on selkeä ja stabiili. Tähän saattaa vaikuttaa myös se, että ammatit, joiden harjoittajat lasketaan erikoistuneiksi työntekijöiksi, ovat

perinteisesti olleet varsin miesvaltaisia, ja varsinkin 2000-luvulla erikoistuneiden työntekijöiden osuus kaikista naispalkansaajista on supistunut varsin vähäiseksi.

Sukupuolten välisten erojen muutos näkyy myös, kun tarkastellaan mallin 1 selitysasteita. Sekä koulutuksen että palkansaajaryhmän selitysaste jää naisilla 1988–1989-jaksolla miehiä matalammaksi. Ero on kuitenkin kääntynyt ympäri vuosien 2006–2007-seurantajaksolle tultaessa, sillä tällöin selitysaste on suurempi naisilla kuin miehillä.

9 POHDINTA

9.1 Tutkimushypoteesien toteutuminen

Palkansaajaryhmät asettuvat työttömyysriskin suhteen järjestykseen. Keskeinen jakolinja kulkee toimihenkilöiden ja työntekijöiden välillä: toimihenkilöillä on työntekijöitä matalampi työttömyysriski molemmilla sukupuolilla koko tutkimusjakson ajan. Toimihenkilö- ja työntekijäryhmien sisäisiä eroja koskeva hypoteesini – ylempillä toimihenkilöllä ja erikoistuneilla työntekijöillä on alempia ja erikoistumattomia pienempi riski – toteutuu melko hyvin. Toisaalta kaksi poikkeusta siitä havaitaan: naisten keskuudessa työntekijäryhmien välille ei muodostu eroja, eikä vakioinnin jälkeen ylempien ja alempien toimihenkilöiden välille kummallakaan sukupuolella 1980-luvun lopulla. Koulutuksen vakioinnin jälkeen yhteys naisilla on tällöin jopa käänteinen: alempien toimihenkilöiden riski on ylempiä pienempi.

Muutosta koskeva hypoteesini oli se, että joko muutosta ei ole tai sitten palkansaajaryhmien erot ovat hiukan kaventuneet. Ajanjakso 1987–2007 sisältää hyvin monenlaisia talouden suhdanteita, mikä näkyy myös työttömyydessä. Ennen 90-luvun lamaa työttömyys oli hyvin matalaa tasoa, laman aikaan Suomessa nähtiin suurtyöttömyyttä, ja sen jälkeen alkoi nousukausi, joka kesti aina tutkimusjakson loppuun vuoteen 2007. Vaikka suhdanteet vaihtelevat ja myös työmarkkinoiden rakenne, esimerkiksi palkansaajaryhmien suuruudet ovat tutkimusjaksolla huomattavasti muuttuneet, niin tulosten perusteella työttömyyden luokkarakenne pysyy yleisesti ottaen sitkeänä. Riskisuhteiden vuosittainen vaihtelu on 80-luvun lopun miesten tilannetta lukuun ottamatta yllättävänkin vähäistä.

Hypoteesi siitä, että miesten erot olisivat naisia suuremmat, toteutuu kyllä 1980-luvun lopun seurantajaksolla, muttei enää 2000-luvulla. Näyttäisi jopa siltä, että naisten palkansaajaryhmittäiset erot – jos erikoistumattomien ja erikoistuneiden työntekijöiden välisen eron puuttumista naisilla ei lasketa – olisivat 2006–2007 seurantajaksolla hiukan miehiä suuremmat.

Miehillä 80-luvun lopun erot tasoittuivat hieman 90-luvun laman aikaan, ja sen jälkeen ne ovat pysyneet hyvin vakaina siten, että alempien toimihenkilöiden työttömyysriskin

ero on noin kaksinkertainen, erikoistuneiden työntekijöiden kolminkertainen ja erikoistumattomien nelinkertainen verrattuna ylempiin toimihenkilöihin. Miesten luokittaiset työttömyysriskierot olivat kohtuullisen suuria 1980-luvun lopulla ennen lamaa, ja ne vaihtelivat runsaasti vuosittain. Voimakasta vaihtelua selittää todennäköisesti se, että 1980-luvun lopulla erityisesti ylempien toimihenkilöiden työttömyys oli niin vähäistä, että pienetkin absoluuttiset erot näkyvät suurina vaihteluina riskisuhteissa. Tällöin esimerkiksi yksittäiset suuret irtisanomiset saattavat selittää suurta vaihtelua. Mikäli 1980-luvun tilannetta haluttaisiin verrata tarkemmin laman jälkeiseen aikaan, olisi kenties hyvä, jos aineiston puolesta olisi mahdollista tehdä hiukan pidempi seurantajakso, joka tasoittaisi vuosittaisia vaihteluja.

Naisilla suhdanteisiin liittyvät vaihtelut ovat olleet vielä vähäisemmät kuin miehillä. Sitä voidaan pitää odotettavissa olevana tuloksena, kun otetaan huomioon naistyyppillisen työttömyyden ylipäättäänkin vähempi suhdanneherkkyys. Laman aikaan nähdään hetkellinen työntekijöiden ja toimihenkilöiden työttömyysriskin lähentyminen, mutta muita suhdanne-eroja ei ole havaittavissa. Sen sijaan yleisenä trendinä naisilla tuntuu olevan luokkaerojen vähittäinen kasvu, mikä näkyy erityisesti ylempien ja alempien toimihenkilöiden välisen eron kasvussa.

Koulutus noudattaa yleisesti ottaen samanlaisia suuntaviivoja kuin palkansaajaryhmä: korkea koulutus suojaa työttömyydeltä ja keskeinen rajalinja kulkee korkeakoulutettujen ja muiden välillä. 2000-luvulla näkyy 1980-luvun loppuun verrattuna myös se, että pelkästään peruskoulutuksen varassa olevien suhteellinen asema keskiasteen koulutettuihin verrattuna on heikentynyt. Sukupuolten väliset erot ovat tässäkin kaventuneet. Miehillä erot ovat pienentyneet, kun taas naisilla ainakin mallin 2b perusteella jopa hiukan kasvaneet. Näin ollen 2006–2007 jaksolla sukupuolten välillä ei ole juurikaan eroja koulutusryhmittäisissä työttömyysriskeissä, mikä myös vastaa tutkimushypoteesiani.

Koulutus selittää työttömyyttä hiukan enemmän kuin palkansaajaryhmä. Palkansaajaryhmälle jää itsenäistä selitysvoimaa työttömyysriskin suhteen myös koulutuksen vakioinnin jälkeen. Poikkeuksena on ylempien ja alempien toimihenkilöiden välinen ero 1980-luvun lopun seurantajaksolla, joka miehillä poistuu ja naisilla kääntyy jopa ympäri. Vuosien 2006–2007 jaksolla erot ovat kuitenkin selvät

myös koulutuksen vakioinnin jälkeen, ja ylipäätään molemmilla sukupuolilla on havaittavissa ammattiaseman koulutuksesta riippumattoman selitysvoiman kasvaminen.

Seuraavaksi siirryn pohtimaan tulosten merkitystä taustakirjallisuuden valossa. Tällöin palaan luokkakäsitteen käyttöön palkansaajaryhmän sijaan.

9.2 Tulosten pohdinta

Luokkaerojen luonne ja suuruusluokka

Luokkaerot näkyvät tutkimuksessa jopa yllättävän selkeästi aiempaan tutkimukseen verrattuna, mikä kertonee ennen kaikkea vahvasta aineistosta, joka on mahdollistanut luotettavan tutkimusasetelman ja suuren tilastollisen voiman – ei välttämättä erojen suuruudesta sinänsä. Aiemmissä tutkimuksissa (Gallie ym. 1998; McGinnity & Hillmert 2004) havaittu luokkaerojen muuttumattomuus näyttää pätevän myös 2000-luvulla, ainakin Suomen osalta.

Kitkатыöttömydessä ja pidempiaikaisessa työttömydessä on eroja ainoastaan erikoistuneiden ja erikoistumattomien työntekijöiden välillä, muuten luokkien väliset erot ovat samankaltaiset. Erikoistuneiden työntekijöiden työttömyys pitkittyy hiukan erikoistumattomia harvemmin. Lyhytaikaisen ja kaiken työttömyyden välinen samankaltaisuus poikkeaa Britanniassa saaduista tuloksista (Elias & McKnight 2003; Goldthorpe & McKnight 2006), joiden mukaan luokkaerot kasvavat huomattavasti kun siirrytään tarkastelemaan yli vuoden kestänyttä työttömyyttä verrattuna kaikkeen työttömyyteen. Tutkimusasetelman eroista johtuen tulokset eivät toisaalta ole välttämättä täysin vertailukelpoiset, mutta kyse saattaa hyvinkin olla myös aidosta eroista Suomen ja Ison-Britannian välillä.

Ylipäätään vertaillessa kansainvälisiin tutkimuksiin työttömyysriskin jakautuminen Suomessa noudattaa samanlaisia linjoja kuin muissakin maissa, mikä oli oletettavaa. Tulosten suuruusluokan vertailu on hankalaa esimerkiksi tutkimusaineistojen, erilaisten taustamuuttujien ja luokkajaotteluiden sekä analyysien antamien erilaisten tunnuslukujen vuoksi, mutta joitakin vertailuja riskisuhteiden suuruudesta voidaan tehdä. Verrattuna Gallien ym. (1998, 143) saamiin tuloksiin Ison-Britanniassa vuosien 1979–1992 jaksolla Suomessa erot ovat jopa suuremmat. Gallien ja kumppaneiden

mukaan ammattitaitoisten työntekijöiden riskisuhde oli noin 2,5-kertainen ja ammattitaidottomien kolminkertainen erikoistumattomiin työn-tekijöihin verrattuna. Ajalliset vaihtelut olivat tämän tutkimuksen tavoin varsin vähäisiä. Goldthorpen ja McKnightin (2006, 113) artikkelin mukaan rutiininomaista työtä tekevien työttömyysriskisuhde ylempien professioammattien harjoittajiin verrattuna Britanniassa 1990-luvulla oli (pitkään työttöminä olleilla) noin nelinkertainen, mikä on hiukan suurempi kuin tämän tutkimuksen ero ylempien toimihenkilöiden ja erikoistumattomien työntekijöiden välillä mallissa 2a (Taulukko 3). Goldthorpen ja McKnightin tuloksissa oli toisaalta vakioitu hiukan vähemmän tekijöitä. Suomen ja Ison-Britannian välillä ei siis näiden tarkastelujen perusteella näyttäisi olevan suuria eroja työttömyysriskisuhteissa. Havainto on mielenkiintoinen, kun otetaan huomioon se, kuinka Iso-Britannia joskus mielletään oppikirjamaiseksi esimerkiksi luokkayhteiskunnasta ja Suomi taas vastaavasti tasa-arvoiseksi maaksi, jossa luokkahierarkioita ei tunneta.

Koulutusryhmittäiset erot

Koulutustason noustessa työttömyysriski pienenee, mikä vastaa aiempaa hyvin tunnettua käsitystä koulutuksen ja työttömyyden välisestä yhteydestä. Ossi Korkeamäen (2001) lama-ajalta tekemä havainto miesten naisia suuremmista koulutusryhmittäisistä eroista toteutuu myös 1980-luvun lopun jaksolla. Tällöin miesten koulutusryhmittäiset erot ovat naisia selvästi suurempia, mutta 2006–2007-jaksolla sukupuolierot kutistuvat dramaattisesti, mikä oli odotettavissa myös aiemman tutkimustiedon valossa (Suomen virallinen tilasto 2013b). Ainoastaan alemman korkeakoulututkinnon suorittaneiden työttömyysriski suhteessa ylempiin jää miehillä naisia suuremmaksi.

Tutkimusjaksolla näkyy myös pelkän peruskoulun varassa olevien aseman suhteellinen heikentyminen erityisesti keskiasteen tutkinnon suorittaneisiin verrattuna. Perusasteen koulutettujen aseman heikkous koskee yhtä lailla molempia sukupuolia, mikä eroaa Sipilän ym. (2011) tuloksista, joiden mukaan matala koulutus olisi polttava riskitekijä erityisesti nuorilla miehillä. Tutkimusten ikärajaus on erilainen, Sipilä ja kumppanit tutkivat alle 30-vuotiaita, kun minä taas keskityn yli 30-vuotiaisiin. Jää nähtäväksi, tasoittuvatko sukupuolten väliset erot iän kasvaessa, vai onko

tulevaisuudessa oletettavissa eroa miesten ja naisten välille myös yli 30-vuotiaiden keskuudessa. Yli 30-vuotiaiden keskuudessa havainto sukupuolierojen vähäisyydestä vallitsee Tilastokeskuksen mukaan (Suomen virallinen tilasto 2013b) vielä kymmenen vuotta Sipilän seurantajaksoa myöhemminkin, mikä näyttäisi viittaavan siihen, että ero kuroutuu jossain vaiheessa umpeen.

Työn prekarisaatio ja polarisaatio

Luokkaerojen ajallisen muutoksen jäykkyudesta johtuen työn prekarisoitumisteesi – mikäli se ymmärretään nimenomaan ylempien ammattiryhmien epävarmuuden kasvuna – ei saa tutkimuksessa tukea. Työttömyysriskisuhteiden luokittaisissa eroissa ei näy ainakaan vuoteen 2007 mennessä mitään yleistä kaventumista. Toisaalta tulokset antavat viitteitä siitä, että koulutusryhmien väliset riskisuhteet ovat tutkimusajanjaksolla kaventuneet ammattiryhmien erojen kasvun kustannuksella. Jos prekarisoitumisteesi ymmärretään niin, että korkeakaan koulutus ei tarjoa enää turvattua asemaa työmarkkinoilla, niin väite näyttää tutkimuksen perusteella jonkin verran pitävämmältä.

Myöskään Matti Mitrusen (2013) Suomessakin tekemää havaintoa työn polarisoitumisesta ei pystytä tällä tutkimusasetelmalla ja ammattiasemajaottelulla yksiselitteisesti laajentamaan koskemaan myös työttömyysriskiä. Toisaalta jos jotain muutosta työttömyysriskissä nähdään, liittyy se alempien toimihenkilöiden suhteellisen aseman hitaaseen mutta tasaiseen huonontumiseen, mikä voisi puhua polarisaation puolesta. Toisaalta erikoistuneiden työntekijöiden, joita voidaan myös pitää keskitason ryhmänä, asema ei näytä suhteellisesti heikentyneen vaikkakin kyseisen ryhmän koko on huomattavasti pienentynyt.

Sekä prekarisoitumis- että varsinkin polarisoitumisteesiä arvioitaessa on toisaalta kiinnitettävä huomiota siihen, että tutkimuksessa käytetty luokkajako on varsin karkea niiden arvioimisen näkökulmasta: tarvittaisiin hienojakoisempaa ja mielellään myös alakohtaista tarkastelua, tämän tutkimuksen havaintoja voi pitää vain alustavina. Lisäksi prekarisoitumiskeskustelussa esiintyvä keskiluokan epävarmuuden lisääntymiseen liittyy osittain freelance-muotoinen yrittäjyys (Julkunen 2008, 112–113), mihin ei palkansaajiin rajoittuvalla tutkimusasetelmalla päästä käsiksi. Työn polarisoituminen on ilmiönä sinänsä mielenkiintoinen myös luokkatutkimuksen

kannalta, ammattiryhmien eriytyminen voi näkyä tulevaisuudessa myös selvärajaisempina yhteiskuntaluokkina.

Sukupuolten väliset erot

Sukupuolet ovat lähentyneet toisiaan työttömyysriskissä. Muutosta luonnehtii ennen kaikkea se, että naisilla erot ovat kasvaneet ja ne ovat alkaneet muistuttaa yhä enemmän miesten eroja. Miehillä palkansaaja- ja koulutusryhmittäiset erot ovat puolestaan hiukan kaventuneet mutta muutos ei ole suuri. 1980-luvulla naisten väliset erot olivat kokonaisuudessaan pienemmät kuin miehillä, mutta samaa ei voi sanoa enää 2000-luvun tilanteesta. Tulos vaikuttaa ristiriitaiselta verrattuna Ojalan ja Hautaniemen (2012) tuloksiin, jonka mukaan erot työttömyysriskissä tietotyöläisten ja muiden välillä ovat kasvaneet erityisesti miehillä. Ero liittyy kenties muuttujien operationalisointiin: voi olla että Ojala ja Hautaniemi ovat onnistuneet tietotyön määrittelyssään vangitsemaan sellaisia työn piirteitä, joiden kysyntä työmarkkinoilla on erityisesti kasvanut.

Aiemmissä tutkimuksissa, joissa on tarkasteltu luokittaista työttömyysriskiä erikseen miehillä ja naisilla, sekä Layte ym. (2000) että Gallie ym. (1998) havaitsivat miesten välille suuremmat luokkaerot kuin naisille. Molempien tutkimuksien aineisto päättyy vuoteen 1992, jolloin tilanne oli sama myös Suomessa. Naisten välinen luokkahierarkia oli Suomessa EG-teorian näkökulmasta 1980-luvun lopulla suhteellisen ylimalkainen ja jäsentymätön. Se sisälsi käytettävissä olevan palkansaajaryhmäjaottelun puitteissa ainoastaan luokkamallin kaikkein keskeisimmän ja kaikissa tutkimuskatsauksessa esitellyissä kansainvälisissä tutkimuksissa havaitun erottelun manuaalisen ja ei-manuaalisen työn välille. 2000-luvulle tultaessa luokkarakenne oli kuitenkin saanut selkeämmät ja voimakkaammat piirteet. Kiinnostava on kysymys siitä, onko naisten ja miesten välisten luokkaerojen pieneneminen työttömyysriskin suhteen ainoastaan suomalainen ilmiö, vai onko kyse jostakin suuremmasta prosessista, joka on käynnissä Suomen lisäksi muissakin maissa.

Tutkimusajanjaksolla on yhtä aikaa tapahtunut sekä sukupuolten välisen vertikaalisen segregaaation hidasta loivenemista että naisten välisten luokkaerojen kasvua työttömyysriskissä. Mikä on näiden kahden trendin välinen yhteys: Onko naisten tasa-arvoistuminen työmarkkinoilla suhteessa miehiin edennyt naisten keskinäisen tasa-

arvon kustannuksella? Tämä tutkimus ei pysty vastaamaan siihen. Saattaa kuitenkin olla niin, että tutkimusjakson aikana sukupuolten suhde työhön – ja sitä kautta myös työttömyyteen – on muuttunut jollakin tavalla enemmän toistensa kaltaiseksi, ja tämä näkyy osaltaan myös segregaatorakenteessa.

9.3 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Tutkimuksessa käytetty rekisteriaineisto on mahdollistanut työttömyysriskin luokkaerojen tutkimisen sellaisella reliabiliteetilla ja tilastollisella voimalla, jota vastaavassa tutkimuksessa ei ole aiemmin kyetty saavuttamaan. Myös se, että tutkimuksessa on ollut mahdollista muodostaa lukumäärämuuttuja työttömyyskuukausista, ja suhteuttaa se Poisson-regressiossa työvoimassa vietettyyn aikaan antaa todennäköisesti informatiivisempia tuloksia esimerkiksi kaksiluokkaiseen jakoihin perustuviin työttömyysmuuttujiin verrattuna. Lisäksi pitkittäisasetelmalla on päästy käsiksi ajalliseen muutokseen sellaisella luotettavuudella, mikä ei ole ollut aikaisemmassa tutkimuksessa itsestään selvää.

Tutkimusasetelman suurin heikkous puolestaan liittyy luultavasti käytettyyn ammattiasemaluokitukseen. Tilastokeskuksen sosioekonomisen aseman luokitus ei täysin vastaa teoriaosiossa kuvailtua EG-luokitusta, minkä vuoksi tutkimuksen teoreettisen ja empiirisen osan välillä on tiettyä yhteensopimattomuutta. Sen johdosta on noudatettava malttia eri maiden ja Suomen välisessä vertailussa sekä tulosten yhdistämisessä kansainväliseen tutkimusperinteeseen. Erityisesti Tilastokeskuksen luokituksen puutteet teoriaan sovittamisessa näkyvät alempien toimihenkilöiden ryhmän heterogeenisuudessa. Se näyttäisi sisältävän EG-luokituksen rutiininomaisia toimistotyöntekijöitä, fyysisen työn työnjohtoa ja alempia professionaaleja sekä jonkin verran myös asiakaspalvelu- ja erikoistuneita työntekijöitä. Alemmat toimihenkilöt voisi kenties lähinnä tulkita EG-luokituksessa välimallin työsopimuksella toimiviksi ryhmiksi. Toinen puute on se, ettei ylempien ja alempien professionaalien välille voi tehdä juuri eroja. Molempia löytyy ylempien toimihenkilöiden ryhmästä, mutta alempien professioammattien harjoittajia on myös alempien toimihenkilöiden joukossa.

Joitakin pienempiä tekijöitä on myös, jotka saattavat heikentää tutkimuksen luotettavuutta. Suuri vuosittainen vaihtelu työttömyyden riskisuhteissa 1980- ja 1990-

lukujen vaihteessa miehillä saattaa johtaa virheellisiin päätelmiin, kun trendinomaisia vaihtelua 21 vuoden tutkimusjaksolla yritetään havainnoida. Kahta vuotta pidempi seurantajakso 1980-luvulla parantaisi luotettavuutta. Nyt sitä ei voitu tehdä, koska 1990-luvun lama olisi tuonut jaksolle liian vaihtelevat suhdanteet, ja toisaalta vuoden 1987 mukaanotto johtaisi käänteisen kausaation ongelmaan monilla taustamuuttujilla. Voidaan myös kyseenalaistaa, kuinka hyvin pystyin tekemään erottelun kitka- ja rakennetyöttömyyden välille. Kolmen kuukauden työttömyyden raja yhtenä vuonna ei välttämättä tavoita eroa. Erityisesti työttömyysmuuttujan operationalisointitavasta johtuen kolme työttömyyskuukautta voi kertyä esimerkiksi pätkätyöläiselle useista hyvin lyhyistä työttömyysjaksoista, ja toisaalta vuoden vaihtuessa myös työttömyyskuukausien laskeminen alkaa nolasta. Kolmanneksi asetelman rajaaminen palkansaajiin rajaa ulkopuolelleen tiettyjä ryhmiä, yrittäjien lisäksi ennen kaikkea ne kenties työmarkkinoilla kaikkein heikommassa asemassa olevat, jotka eivät ole missään vaiheessa olleet palkansaajia tai yrittäjiä. Erolan ja Moision (2002, 191) luvussa 5.3 esitellyn tutkimuksen mukaan ainakin lapsuuden perheen asema on voimakkaassa yhteydessä yksilön riskiin kokea pitkäaikaistyöttömyyttä.

Neljänneksi työttömyyskuukausi-muuttujan tulkitseminen Poisson-jakautuneeksi saattaa olla suuresta nolaluokasta johtuen arveluttavaa, sillä muuttujan odotusarvo ja varianssi ovat kaukana toisistaan. Ongelmaa kierrettiin karkeistamalla jäännösvariانسsien estimointia, mutta samalla menetettiin huomattavasti mallien tilastollista voimaa. Rekisteriaineistolla tähän toisaalta voidaan katsoa olevan varaakin.

9.4 Tulosten merkitys ja jatkotutkimusaiheita

Tutkimus tuo omalta osaltaan vahvistusta käsitykseen, jonka mukaan yhteiskuntaluokat eivät ole suinkaan kadonneet Suomesta. Yksilön asema luokkahierarkiassa on merkittävä selittävä tekijä hänen kohtaamaansa työttömyysriskin suhteen. Myös yhteiskuntaluokan operationalisointi nimenomaan ammattiaseman kautta esimerkiksi pelkkien koulutusryhmittäisten erojen tarkastelun sijaan puolustaa tutkimuksen perusteella paikkansa varsinkin, kun ammattiaseman koulutustasosta (samoin kuin vakioivista taustamuuttujista) riippumaton vaikutus näyttäisi kasvaneen.

Tutkimuksen merkityksen voi nähdä kahdelta suunnalta. Voidaan ensinnäkin todeta, että työttömyysriski ja työaseman vakaus on eräs tekijä, joka erottaa luokkia toisistaan,

siis on osavastaus kysymykseen ”miksi luokka merkitsee”. Riskisuhteiden pysyminen vakaina huolimatta vuosien 1987 ja 2007 välillä tapahtuneista talouden suhdannevaihteluista ja suomalaisen ammattirakenteen muutoksesta näyttäisi minusta viittaavan siihen, että luokkajaottelu pystyy vangitsemaan jotain olennaista työsuhteen – ja viime kädessä laajempienkin yhteiskunnallisten rakenteiden, jotka luokkaan liittyvät – luonteesta. Tässä tutkimuksessa vahvistusta saanut havainto luokkaerojen pysyvyydestä vuosikymmenestä toiseen on ilmiönä laajemminkin mielessä mielenkiintoinen. Kuten John Goldthorpe (2007b, 22–23) on huomauttanut, se vastustaa sekä Kerrin ja Parsonsin kannattamaa liberaalia hypoteesia luokkaerojen vähittäisestä katoamisesta että Marxin toisen ääripään näkemystä luokkaerojen väijäämättömästä kärjistymisestä. Sen sijaan yhteiskuntaamme luonnehtii vakaa ja pysyväisluonteinen eriarvoisuuden rakenne – ainakin työttömyyden suhteen.

Toiseksi luokkanäkökulma luo syvyyttä myös työttömyyden ymmärtämiseen. Jani Erola (2010d, 241) päättää *Luokaton Suomi* -artikkelikokoelman viittaamalla luokan merkitykseen yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ymmärtämisessä väittämällä, että eriarvoisuutta ei voi tutkia eikä siitä voi puhua viittaamatta samalla yhteiskuntaluokkiin. Tämän tutkimuksen perusteella väitteelle näyttäisi olevan katetta myös, kun puhutaan eriarvoisuudesta työttömäksi joutumisessa ja työttömyyden kestossa.

Käyttämäni teoriakehitys antaa viitteitä niistä mekanismeista, jotka saattavat vaikuttaa työttömyysriskisuhteiden eroihin. Sellaisiksi olen esittänyt yksilöllisten erityistaitojen ja valvonnan vaikeuden johtavan professioammattissa toimivan palkansaajan vaikeaan korvattavuuteen ja työnantajan motivaatioon sitouttaa työntekijä urakehitykseen. Siihen tämä tutkimus ei pääse kovin syvälle, ovatko nämä tekijät nimenomaan merkityksellisimmät, ja onko niissä nimenomaan suomalaisia erityispiirteitä Suomeen. Empiiristä tutkimusta vaikutusmekanismeista olisi toki paikallaan harjoittaa Suomessakin. Luokkanäkökulmaa voisi suoraviivaisen työttömyyden määrän ja riskin jakautumisen tutkimisen lisäksi soveltaa ainakin työhön liittyvien asenteiden ja sitoutumisen tutkimuksessa sekä työn luonnetta ja työehtoja selvittävässä tutkimuksessa.

Tarkempaa tietoa yhteiskuntaluokan ja työttömyysriskin välisestä yhteydestä Suomessa saataisiin myös, mikäli tutkimus kyettäisiin toistamaan nimenomaan EG-

luokitukseen tai vastaavaan luokitukseen perustuvalla luokkaskeemalla. Mitään periaatteellista estettä sille ei ole, täytyisi vain muodostaa tarkoituksenmukaisempi luokittelu. Tietojeni mukaan Tilastokeskus on muodostamassa tällä hetkellä yleiseurooppalaista ESeC-mallia vastaavaa uutta luokitusta myös Suomen aineistoihin.

Tutkimus päättyy vuoteen 2007. Kiinnostavaa olisi tietää, onko samana vuonna alkaneesta finanssikriisistä käynnistynyt uusi korkean työttömyyden jakso muuttanut luokittaisia työttömyysriskisuhteita. Ainakin näyttäviä toimihenkilöirtisanomisia on uutisoitu ja julkisessa keskustelussa puhuttu runsaasti nimenomaan korkeakoulutettujen työttömyyden voimakkaasta kasvusta (esim. Neittaanmäki & Ärje 2010).

LÄHTEET

- Beck, Ulrich 1992: *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth 2002: *Individualization: Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences*. London: Sage.
- Bednarczyk, Robert & McNutt, Louise-Anne 2008: *Regression*. Teoksessa Sarah Boslaugh (toim.): *Encyclopedia of Epidemiology*. Thousand Oaks: Sage.
<http://knowledge.sagepub.com/view/epidemiology/n396.xml>. Viitattu 22.10.2013.
- Bergman, Manfred & Joye, Dominique 2001: *Comparing Social Stratification Schemas: CAMSIS, CSP-CH, Goldthorpe, ISCO-88, Treiman, and Wright*. *Cambridge Studies in Social Research*, 9, 1-37.
- Bessudnov, Alexey 2011: *Social Class, Employment Contracts and Economic Security in the Russian Labour Market*. EUI Florence: Max Weber Programme Working Papers.
- Blom, Raimo, Kerkelä, Heikki, Kivinen, Markku, Melin, Harri, Järvelä, Marja, Rantalaiho, Liisa, Nikula, Jouko, Tyrkkö, Arja, Keinänen, Pirjo & Julkunen, Pertti 1984: *Suomalaiset luokkakuvassa*. Tampere: Vastapaino.
- Borjas, George J. 2005: *Labor Economics*. New York: McGraw-Hill.
- Bourdieu, Pierre 1984: *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bourdieu, Pierre 1986: *The Forms of Capital*. Teoksessa Richardson, John G. (toim.): *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York: Greenwood, 241–258.
- Bourdieu, Pierre 2013: *Symbolinen pääoma ja yhteiskuntaluokat*. *Sosiologia* 50 (2), 87–95.
- Böckerman, Petri 2000: *Suomen työttömyys – alueellinen näkökulma*. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos.
- Dunteman, George H. & Ho, Moon-Ho R. 2006: *An Introduction to Generalized Linear Models. Quantitative applications in the social sciences 145*. SAGE Research Methods Online. Viitattu 18.1.2014.
- Elias, Peter & McKnight, Abigail 2003: *Earnings, Unemployment & the NS-SEC*. Teoksessa Rose, David & Pevalin, David J. (toim.): *A Researcher's Guide to the National Statistics Socio-economic Classification*, 151–172. London: SAGE Publications, Ltd.
- Elinkeinoelämän keskusliitto 2013: *Naiset ja miehet työelämässä*. Maaliskuu 2013. Helsinki: EK.
- Erikson, Robert & Goldthorpe, John 1992: *The Constant Flux: a Study of Class Mobility in Industrial Societies*. London: Clarendon Press.

- Erola, Jani 2010a: Luokkarakenne ja luokkiin samaistuminen Suomessa. Teoksessa Erola, Jani (toim.): Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 27–44.
- Erola, Jani 2010b: Johdanto. Teoksessa Erola, Jani (toim.): Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 19–26.
- Erola, Jani (toim.) 2010c: Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Erola, Jani 2010d: Yhteenveto: yhteiskuntaluokat 2000-luvun alun Suomessa. Teoksessa Erola, Jani (toim.): Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 237–241.
- Erola, Jani & Moisio, Pasi 2002: Jähmettyikö Suomi? Sosiaalinen liikkuvuus ja pitkäaikaistyöttömyys Suomessa 1970–1995. *Sociologia* 38 (3), 185–199.
- Esping-Andersen, Gøsta 1990: *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity.
- Eurostat: Employment and unemployment (Labour Force Survey). Tilastotietokanta. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_ifs/data/database 2.12.2013
- Florida, Richard L. 2002: *The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. New York: Basic Books.
- Gallie, Duncan, White, Michael, Cheng, Yuan & Tomlinson, Mark 1998: *Restructuring the Employment Relationship*. Oxford: Clarendon Press.
- Galobardes, Bruna, Shaw, Mary, Lawlor, Debbie A., Lynch, John W. & Smith, George Davey 2006: Indicators of Socioeconomic Position (part 1). *Journal of Epidemiology and Community Health* 60 (1), 7–12.
- Giddens, Anthony 1994: *Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Goldthorpe, John H. 2000: *On Sociology: Numbers, Narratives, and the Integration of Research and Theory*. Oxford: Oxford University press.
- Goldthorpe, John H. 2007a: *On Sociology, Second Edition: Volume One: Critique and Program*. Stanford University Press.
- Goldthorpe, John H. 2007b: *On Sociology, Second Edition: Volume Two: Illustration and Retrospect*. Stanford: Stanford University Press.
- Goldthorpe, John H. & McKnight, Abigail 2006: The Economic Basis of Social Class. Teoksessa Morgan, Stephen L, Grusky, David B., Fields, Gary S. (toim.): *Mobility and Inequality: Frontiers of Research in Sociology and Economics*, 109–133. Stanford: University press.

Granovetter, Mark S. 1973: The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology* 78 (6): 1360–1380.

Hakola, Tuulia & Ilmakunnas, Seija 2005: Eläkeuudistuksen vaikutus ikääntyneiden työttömyyteen. Teoksessa Hämäläinen, Kari, Taimio, Heikki & Uusitalo, Roope (toim.): Työttömyys – taloustieteellisiä puheenvuoroja. Palkansaajien tutkimuslaitos: Helsinki, 113–131.

Harrison, Eric & Rose, David 2006: The European Socio-economic Classification (ESeC) User Guide. Colchester: University of Essex.

Harrison, Eric & Rose, David 2010: From Derivation to Validation. Evidence from the UK and Beyond. Teoksessa Rose, David & Harrison, Eric (toim.) 2010: *Social Class in Europe: an Introduction to the European Socio-economic Classification*. London: Routledge, 39–60.

Herron, Michael C 2004: Poisson Regression. Teoksessa Lewis-Beck, Michael S., Bryman, Alan & Liao, Tim Futing (toim.): *The SAGE encyclopedia of social science research methods*. SAGE Research Methods Online. Viitattu 18.1.2014.

Hochschild, Arlie 2001: *The Time Bind: When Work Becomes Home and Home Becomes Work*. New York: Holt.

Hout, Michael & DiPrete, Thomas A. 2006: What We Have Learned: RC28's Contributions to Knowledge about Social Stratification. *Research in Social Stratification and Mobility* 24 (1), 1–20.

Hämäläinen, Kari, Taimio, Heikki & Uusitalo, Roope 2005: Työttömyys – taloustieteellisiä puheenvuoroja. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos.

Härkönen, Juho & Bihagen, Erik 2011: Occupational Attainment and Career Progression in Sweden. *European Societies* 13 (3), 451–79.

Julkunen, Raija 2008: Uuden työn paradoksit: keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista. Tampere: Vastapaino.

Julkunen, Raija 2009a: Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere: Vastapaino.

Julkunen, Raija 2009b: Työelämän tasa-arvopolitiikka. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009: 53. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Järvinen, Katriina & Kolbe, Laura 2007: Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa: Nykysukupolven Kokemuksia Tasa-arvosta. Helsinki: Kirjapaja.

Kahma, Nina. 2010: Keskiluokan valossa: suomalaisten luokkasamastuminen empiirisessä tarkastelussa. *Sosiologia* 81 (2), 81–96.

Kahma, Nina 2011: *Yhteiskuntaluokka ja maku*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kasvio, Antti & Tjäder, Johanna (toim.) 2007: Työ murroksessa. Artikkelikokoelma. Helsinki: Työterveyslaitos, 93–105.

Kerr, Clark, Harbison, Frederick H., Dunlop, John T. & Myers, Charles A. 1960: *Industrialism and Industrial Man*. *International Labour Review* 82, 236–250.

Kinnunen, Merja 2001: *Luokiteltu sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.

Korkeamäki, Ossi 2001: *Työttömyysriskiin Vaikuttavat Yksilö- Ja Yrityskohtaiset Tekijät Suomessa 1990-1996*. VATT-Keskustelua. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

Kotus 2012: *Kielitoimiston sanakirja*. Uusittu ja laajennettu versio Suomen kielen perussanakirjasta. *Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja* 170. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.

Kurz, Karin & Steinhage, Nikolei 2001: *Globaler Wettbewerb und Unsicherheiten beim Einstieg in den Arbeitsmarkt*. *Berliner Journal Fur Soziologie* 11 (4): 513–531.

Kähkönen, Lotta & Mannevuola Mona & Pajala, Mari 2012: *Televisiomaku paljastaa yhteiskuntaluokan? Luokan tutkimuksen metodologisia haasteita*. *Sociologia* 49 (4): 335–341.

Lahelma, Eero & Rahkonen, Ossi 2011: *Sosioekonominen asema*. Teoksessa Laaksonen, Mikko & Silventoinen Karri (toim.): *Sosiaaliepideologia*. Helsinki: Gaudeamus, 41–60.

Lavery, Russ 2010: *An Animated Guide: An Introduction to Poisson Regression*. Nesug, Northeast SAS-Users Group. <http://www.nesug.org/Proceedings/nesug10/sa/sa04.pdf> Viitattu 27.1.2014.

Layte, Richard & Levin, Henrik & Hendrickx, John & Bison Ivano 2000: *Unemployment & Cumulative Disadvantage in the Labour Market*. Teoksessa Gallie, Duncan & Paugan, Serge (toim.): *Welfare Regimes & the Experience of Unemployment in Europe*, 153–174.

Lehto, Anna-Maija 2007: *Työelämän laatu muutoksessa*. Teoksessa Kasvio, Antti & Tjäder, Johanna (toim.): *Työ murroksessa*. Artikkelikokoelma. Helsinki: Työterveyslaitos, 93–105.

Li, Yaojun 2010: *The Labour Market Situation of Minority Ethnic Groups in Britain and the US*. *EurAmerica* 40 (2), 259–309.

Lucchini, Mario & Schizzerotto, Antonio 2010: *Unemployment Risks in Four EU Countries: a Validation Study of the ESeC*. Teoksessa Rose, David & Harrison, Eric (toim.): *Social Class in Europe: an Introduction to the European Socio-economic Classification*. London: Routledge, 235-244.

Martin, Jeff 2009: *Rate ratio*. CTSPedia: Knowledge Base for Clinical and Translational Science. <https://www.ctspedia.org/do/view/CTSPedia/RateRatio>. Viitattu 27.1.2014

Marx, Karl. 1974: *Pääoma: kansantaloustieteen arvostelua*. 1. osa, ensimmäinen kirja: pääoman tuotantoprosessi. Moskova: Edistys.

Marx, Karl & Engels, Friedrich 1998: *Kommunistinen manifesti*. Tampere: Vastapaino.

McGinnity, Frances & Hillmert, Steffen 2004: Persisting Class Inequality? *European Societies* 6 (3), 383–408.

Mitrunen, Matti. 2013. Työmarkkinoiden polarisaatio Suomessa. VATT Muistiot 33. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

Muhonen, Reetta 2013: Työläisten lapsista ei herroja kouluteta. Kokemuksia opintiellä etenemisestä itsenäisyyden alun Suomessa. *Sosiologia* 50 (1), 29–45.

Naumanen, Päivi & Silvennoinen, Heikki 2010: Koulutus, yhteiskuntaluokat ja eriarvoisuus. Teoksessa Erola, Jani (toim.): *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 67–88.

Neittaanmäki, Pekka & Ärje, Johanna 2010: Suomen korkeakoulutetut työttömät koulutusaloittain ja -asteittain 2005–2010. Jyväskylän yliopisto: Tietotekniikan laitos.

Ojala, Satu & Hautaniemi, Ari 2012: Tietotyöntekijän paremmat työmarkkinat? *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (5), 479–493.

Parsons, Talcott 1971: *The System of Modern Societies*. New Jersey: Englewood Cliffs.

Post, Alison E. 2004: Poisson Distribution. Teoksessa Lewis-Beck Michael S., Bryman, Alan & Liao Tim Futing (toim.): *Encyclopedia of Social Science Research Methods* *Encyclopedia of Social Science Research Methods*. Thousand Oaks: SAGE.

Purhonen, Semi 2013: Media, luokka, uusintaminen – ja televisio. *Sosiologia* 50 (1): 61–66.

Rose, David & Harrison, Eric (toim.) 2010: *Social Class in Europe: an Introduction to the European Socio-economic Classification*. London: Routledge.

Rose, David, Harrison, Eric & Pevalin, David 2010: *The European Socio-Economic Classification: A Prolegomenon*. Teoksessa Rose, David & Harrison, Eric (toim.) 2010: *Social Class in Europe: an Introduction to the European Socio-economic Classification*. London: Routledge, 3–38.

Räisänen, Heikki 2002: Rakenteellinen työttömyys. Tutkimusinventaari ja politiikkajohtopäätökset. VATT-Tutkimuksia Nro 92. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

Saarela, Jan & Finnäs, Fjalar 2003: Unemployment and Native Language: The Finnish Case. *Journal of Socio-Economics* 32 (1), 59–80.

Saarela, Jan & Finnäs, Fjalar 2006: Can the Low Unemployment Rate of Swedish Speakers in Finland Be Attributed to Structural Factors? *The Journal of Socio-Economics* 35 (3), 498–513.

Saarikoski, Saska & Mäkinen, Esa 2014: Suomi sai uudet säädyt. *Helsingin sanomien kuukausiliite* 1/2014, 30–39.

Sarvimäki, Matti. 2005. Maahanmuuttajien työttömyys. Teoksessa Hämäläinen, Kari, Taimio, Heikki & Uusitalo, Roope (toim.): Työttömyys – taloustieteellisiä puheenvuoroja. Palkansaajien tutkimuslaitos: Helsinki, 152–169.

Schanz, Hans-Jørgen 1996: Karl Marxin teoria muurin murtumisen jälkeen. Helsinki: Tutkijaliitto.

Shanmugam, Ramalingam 2007: Poisson Distribution. Teoksessa Salkind, Neil J. & Rasmussen, Kristin (toim.): Encyclopedia of Measurement and Statistics. Thousand Oaks: Sage.

Sipilä, Noora 2011: Koulutuksen yhteys nuorten työttömyyteen: mihin peruskoulututkinto riittää 2000-luvun alussa? Yhteiskuntapolitiikka 76 (2), 121–134.

Sirniö, Outi, Martikainen, Pekka & Moisio, Pasi 2011: Sulkeutuiko keskiluokka?: rekisteripohjainen tarkastelu sosiaalisesta liikkuvuudesta Suomessa 1985–2005. Sosiologia 48 (4), 309–322.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2008: Segregaatio ja sukupuolten väliset palkkaerot -hankkeen loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2008.

Suomen virallinen tilasto 2010: Väestörakenne [verkkajulkaisu].
Vuosikatsaus 2010, Katsaus Suomen väestöön 2010. Helsinki: Tilastokeskus.
http://www.tilastokeskus.fi/til/vaerak/2010/01/vaerak_2010_01_2011-09-30_kat_001_fi.html Viitattu: 1.2.2014

Suomen virallinen tilasto 2013a: Työssäkäynti [verkkajulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus.
<http://tilastokeskus.fi/til/tyokay/kas.html> Viitattu: 25.10.2013

Suomen virallinen tilasto 2013b: Työssäkäynti [verkkajulkaisu].
pääasiallinen toiminta ja ammattiasema 2012. Helsinki: Tilastokeskus
http://tilastokeskus.fi/til/tyokay/2012/02/tyokay_2012_02_2013-06-05_tie_001_fi.html Viitattu: 5.2.2014

Sørensen, Aage B. 2000: Toward a Sounder Basis for Class Analysis. American Journal of Sociology 105 (6), 1523–1558.

StataCorp 2013: Poisson regression. Stata 13 Base Reference Manual. College Station, TX: Stata Press. <http://www.stata.com/manuals13/rpoisson.pdf> Viitattu 1.2.2014

Tilastokeskus 1989: Sosioekonomisen aseman luokitus 1989. Käsikirja. Helsinki: Tilastokeskus.

Tilastokeskus 2003: Työttömyys ja työllisyys tilastoissa. Tilastokeskuksen ja Työministeriön tilastojen vertailua. Helsinki: Tilastokeskus.

Tilastokeskus 2007: Koulutusluokitus 2007.
<http://www.stat.fi/meta/luokitukset/koulutus/001-2007/kuvaus.html>.

Tilastokeskus 2009: Tilastollinen kuntaryhmitys 2009.
<http://www.stat.fi/meta/luokitukset/kuntaryhmitys/001-2009/index.html>.

Tilastokeskus 2013: Työvoimatutkimus. Helsinki: Tilastokeskus.

http://tilastokeskus.fi/til/tyti/2013/09/tyti_2013_09_2013-10-22_fi.pdf

Tolonen, Tarja. 2008: Yhteiskuntaluokka: menneisyyden dinosaurusten luiden kolinaa? Teoksessa Tolonen, Tarja (toim.): Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 8–19.

Tossavainen Pekka 2005: Mitä tilastot kertovat työttömyydestä? Teoksessa Hämäläinen, Kari, Taimio, Heikki & Uusitalo, Roope (toim.): Työttömyys – taloustieteellisiä puheenvuoroja. Palkansaajien tutkimuslaitos: Helsinki, 17–34.

Valkonen, Jarno & Kinnunen, Veera 2013: Yhteiskuntaluokat ja sosiologian tehtävä. *Sociologia* 50 (2), 85–86.

Verho, Jouko 2005a: Työttömyyden kesto ja pitkäaikaistyöttömyys Teoksessa Hämäläinen, Kari, Taimio, Heikki & Uusitalo, Roope (toim.): Työttömyys – taloustieteellisiä puheenvuoroja. Palkansaajien tutkimuslaitos: Helsinki, 92–112.

Verho, Jouko 2005b: Unemployment Duration and Business Cycles in Finland. *Lisensiaatintyö*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Vilkama, Katja 2011: Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat?: Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellinen eriytyminen ja muuttoliike pääkaupunkiseudulla. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Virmasalo, Ilkka 2002: Perhe, työttömyys ja lama. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research*: 204. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Vähämäki, Juhani. 2007. Prekarisaatio ja tietotyö. Teoksessa Kasvio, Antti & Tjäder, Johanna (toim.): Työ murroksessa. Artikkelikokoelma. Helsinki: Työterveyslaitos, 243–278.

Vähätalo, Kari 1983: Työtön ja yhteiskunta: tutkimus työttömyyden vaikutuksista työttömiin ja yhteiskuntaan. Helsinki: Työvoimaministeriö. Suunnitteluosasto. Työvoimapolitiittisia tutkimuksia; 46.

Vähätalo, Kari 1998: Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus.

Weber, Max 1978: *Economy and Society : An Outline of Interpretive Sociology*. Berkeley: University of California Press.

White, Michael 1991: *Against Unemployment*. London: Policy Studies Institute.

Wright, Erik Olin 1997: *Class Counts: Comparative Studies in Class Analysis*. Cambridge: University Press.

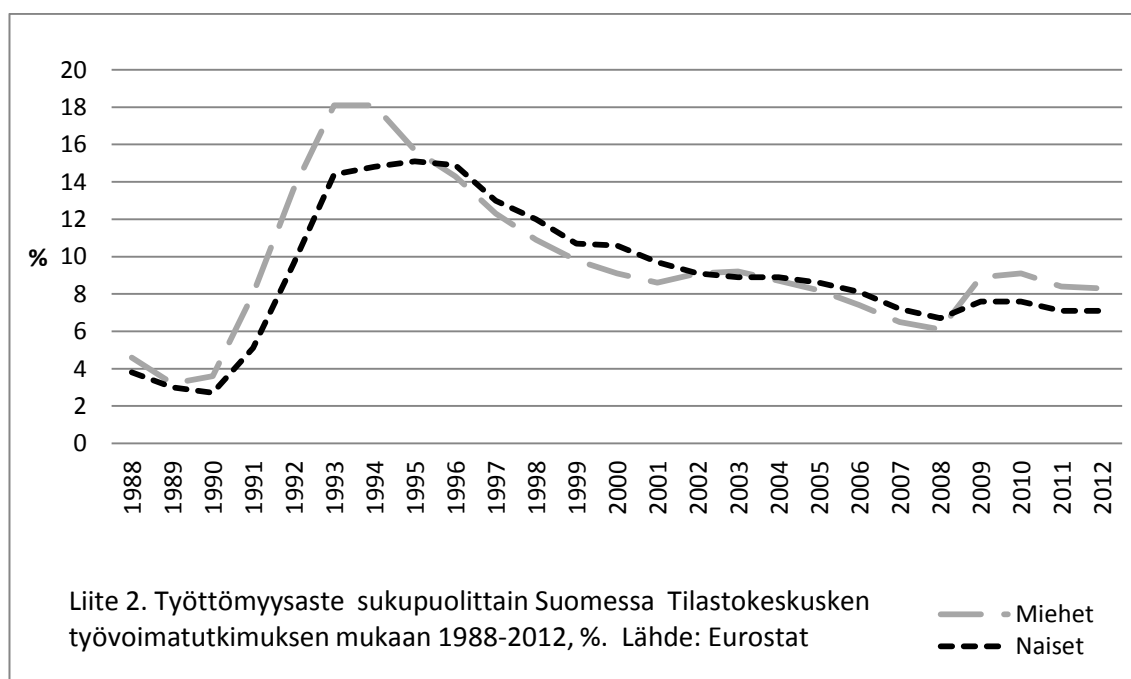
Zou, Guangyong. 2004: A Modified Poisson Regression Approach to Prospective Studies with Binary Data. *American Journal of Epidemiology* 159 (7): 702–6.

LIITTEET

Liite 1. EG, NS-SEC ja ESEC -luokitukset, hakasulkeissa luokan suurpiirteinen vastaavuus EG-luokitukseen, jos se ei ole suoraan vastaava (Erikson and Golthorpe 1992, 38–39; Goldthorpe & McKnight 2006, 110; Harrison & Rose 2006, 5)

Erikson-Goldthorpe	NS-SEC	ESEC
I: Ylemmät ammattiprofessionit	1 Ylemmät ammattiprofessionit	1 Ylempi palvelustyöluokka (eng. salariat)
II: Alemmat ammattiprofessionit	2 Alemmat ammattiprofessionit	2 Alempi palvelustyöluokka
IIIa: Rutiininomaisen toimistotyön tekijät	3 [IIIa]Välitason ammatit	3 Välitason ammatit
IIIb: Asiakaspalvelutyöntekijät		
IVa: Yksityisyrittäjät, joilla on työntekijöitä	4 [IVa+b+c] Yksityisyrittäjät	4 [IVa+b] Yrittäjät
IVb: Yksityisyrittäjät ilman työntekijöitä		
IVc: Maatalousyrittäjät		5 [IVc] Maatalousyrittäjät
V: Fyysisen työn työnjohto	5 Alemmat valvovat ja tekniset (ammattitaitoiset) työntekijät	6 [V+VI]Alemmat valvovat ja tekniset (ammattitaitoiset) työntekijät
VI: Ammattitaitoinen työväestö	6 Puolittaiset rutiinityöntekijät	7 [IIIb] Rutiininomaiset asiakaspalvelutyöntekijät
VIIa: Muu työväestö	7 [IIIb & VIIa+b] Rutiinityöntekijät	8 [VI] Alemmat tekniset (ammattitaitoiset) työntekijät
VIIb: Muu maataloustyöväestö		9 Rutiininomaiset työntekijät
		10 Ei koskaan työskennelleet ja pitkäaikaistyöttömät

Liite 3. Vakioivien muuttujien jakaumat (%) ja keskimääräiset työttömyyskuukauden kussakin luokassa seuraavana vuonna, Työvoimaan kuuluneet palkansaajat, jotka olivat vuoden alussa 30–59-vuotiaita

	1988 (N: 141998)			2006 (N: 186018)		
	%	Työttömyyskk. keskiarvo	Keskihajonta	%	Työttömyyskk. keskiarvo	Keskihajonta
Ikä						
30-39	45	0,38	0,006	31	0,75	0,010
40-49	35	0,35	0,007	35	0,90	0,010
50-59	20	0,47	0,011	34	1,54	0,014
Äidinkieli						
Suomi	94	0,40	0,004	93	1,08	0,007
Ruotsi	6	0,17	0,012	5	0,59	0,023
Muu	0,3	0,41	0,068	2	1,57	0,050
Siviilisääty						
Naimaton	12	0,73	0,017	15	1,74	0,021
Avoliitossa	8	0,60	0,018	16	0,99	0,016
Avioliitossa	72	0,29	0,004	57	0,78	0,008
Eronnut	7	0,66	0,021	10	1,75	0,026
Leski	2	0,46	0,037	1	1,71	0,082
Asuinpaikan koko						
Kaupunkimainen	70	0,32	0,005	70	1,02	0,008
Taajaan asuttu	16	0,45	0,012	16	1,07	0,017
Maaseutumainen	15	0,66	0,014	14	1,29	0,019
Asuinlääni						
Etelä-Suomi	43	0,24	0,005	44	0,92	0,010
Länsi-Suomi	35	0,40	0,007	34	1,05	0,011
Itä-Suomi	11	0,66	0,016	10	1,39	0,023
Oulu	7	0,62	0,019	8	1,35	0,025
Lappi	4	0,86	0,031	3	1,70	0,043
Ahvenanmaa	0,5	0,11	0,028	0,5	0,21	0,038
Kaikki	100	0,39	0,004	100	1,07	0,007

Liite 4. Poisson-regressiomalli työttömyyden ilmaantumistiheyksien suhdeluista (IRR) 1988–1989 jakson alussa 30–59-vuotiaiden työvoimaan kuuluvien palkansaajamiesten keskuudessa, sulkeissa 95 % luottamusväli mallin 3 osalta. N: 81 743.

	Malli 1	Malli 2a	Malli 2b	Malli 3	(95 % luottamusv.)
Palkansaajaryhmä					
Ylemmät toimihenkilöt	1,00	1,00		1,00	
Alemmat toimihenkilöt	1,64***	1,36***		1,00	(0,88–1,14)
Erikoistuneet työntekijät	3,47***	2,39***		1,54***	(1,35–1,75)
Muut työntekijät	6,01***	3,35***		2,16***	(1,89–2,46)
Koulutus					
Ylempi korkea	1,00		1,00	1,00	
Alempi korkea	2,53***		2,12***	2,03***	(1,58–2,60)
Keskiaste	6,88***		4,39***	2,96***	(2,29–3,83)
Perusaste/tuntematon	8,17***		4,85***	2,98***	(2,30–3,86)
Ikä					
30–39	1,00	1,00	1,00	1,00	
40–49	0,95	1,13***	1,09**	1,11***	(1,06–1,17)
50–59	1,28***	1,56***	1,49***	1,53***	(1,43–1,63)
Kieli					
Suomi	1,00	1,00	1,00	1,00	
Ruotsi	0,47***	0,68***	0,66***	0,68***	(0,58–0,79)
Muu	1,04	1,59**	1,32**	1,50*	(1,09–2,06)
Siviilisääty					
Naimaton	1,00	1,00	1,00	1,00	
Avoliitossa	0,56***	0,67***	0,63***	0,67***	(0,62–0,72)
Avioliitossa	0,20***	0,24***	0,22***	0,24***	(0,23–0,26)
Eronnut	1,17**	1,32***	1,23***	1,31***	(1,22–1,42)
Leski	0,59***	0,57***	0,53***	0,57***	(0,52–0,62)
Asuinpaikan kaupunkimaisuus					
Kaupunkimainen	1,00	1,00	1,00	1,00	
Taajaan asuttu	1,27***	1,00	1,02	1,00	(0,93–1,06)
Maaseutumainen	1,85***	1,15***	1,21***	1,14***	(1,07–1,21)
Asuinlääni					
Etelä–Suomi	1,00	1,00	1,00	1,00	
Länsi–Suomi	1,61***	1,56***	1,58***	1,56***	(1,46–1,66)
Itä–Suomi	2,64***	2,24***	2,29***	2,23***	(2,08–2,40)
Oulu	2,44***	2,24***	2,30***	2,23***	(2,06–2,41)
Lappi	2,77***	2,26***	2,36***	2,25***	(2,05–2,47)
Ahvenanmaa	0,46**	0,57*	0,55**	0,56*	(0,33–0,97)
Pseudo R ² (palk.ryhm)	0,057	0,162		0,165	
Log likelihood	–219117	–194916		–194223	
Pseudo R ² (koulutus)	0,037		0,162		
Log likelihood	–223901		–194915		

*p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001

Liite 5. Poisson-regressiomalli työttömyyden ilmaantumistiheyksien suhdeluvuista (IRR) 1988–1989 jakson alussa 30–59-vuotiaiden työvoimaan kuuluvien palkansaajanaisten keskuudessa, sulkeissa 95 % luottamusväli mallin 3 osalta. N: 80 825.

	Malli 1	Malli 2a	Malli 2b	Malli 3	(95 % luottamusv.)
Palkansaajaryhmä					
Ylemmät toimihenkilöt	1,00	1,00		1,00	
Alemmat toimihenkilöt	1,23***	1,10		0,69***	(0,60–0,79)
Erikoistuneet työntekijät	3,41***	2,82***		1,53***	(1,33–1,76)
Muut työntekijät	3,54***	2,74***		1,47***	(1,28–1,69)
Koulutus					
Ylempi korkea	1,00		1,00	1,00	
Alempi korkea	1,15		1,01	1,25	(0,96–1,63)
Keskiaste	3,74***		2,96***	2,89***	(2,21–3,77)
Perusaste/tuntematon	4,57***		3,58***	3,22***	(2,46–4,20)
Ikä					
30–39	1,00***	1,00	1,00	1,00	
40–49	0,86***	0,86***	0,82***	0,82***	(0,78–0,88)
50–59	1,57***	1,39***	1,33***	1,28***	(1,20–1,37)
Kieli					
Suomi	1,00	1,00	1,00	1,00	
Ruotsi	0,53***	0,68***	0,65***	0,69***	(0,59–0,81)
Muu	1,69*	2,09**	1,92**	1,92**	(1,24–2,96)
Siviilisääty					
Naimaton	1,00	1,00	1,00	1,00	
Avoliitossa	1,76***	1,56***	1,57***	1,47***	(1,31–1,65)
Avioliitossa	1,05	0,91*	0,88**	0,87**	(0,79–0,96)
Eronnut	1,54***	1,37***	1,35***	1,30***	(1,16–1,46)
Leski	1,68***	1,08	1,07	1,03	(0,88–1,21)
Asuinpaikan kaupunkimaisuus					
Kaupunkimainen	1,00	1,00	1,00	1,00	
Taajaan asuttu	1,41***	1,10**	1,12**	1,08*	(1,01–1,59)
Maaseutumainen	1,79***	1,34***	1,36***	1,31***	(1,22–1,40)
Asuinlääni					
Etelä–Suomi	1,00	1,00	1,00	1,00	
Länsi–Suomi	2,16***	1,92***	2,04***	1,93***	(1,81–2,07)
Itä–Suomi	2,55***	2,19***	2,28***	2,21***	(2,02–2,41)
Oulu	2,39***	2,16***	2,21***	2,17***	(1,97–2,37)
Lappi	3,08***	2,57***	2,72***	2,63***	(2,36–2,92)
Ahvenanmaa	0,26***	0,30**	0,29***	0,29***	(0,15–0,57)
Pseudo R ² (palk,ryhm)	0,047	0,081		0,090	
Log likelihood	–186093	–179349		–177641	
Pseudo R ² (koulutus)	0,030		0,069		
Log likelihood	–189330		–181688		

*p<0,05; **p<0,01;***p<0,001

Liite 6. Poisson-regressiomalli työttömyyden ilmaantumistiheyksien suhdeluvuista (IRR) 30–59-vuotiaiden työvoimaan kuuluvien palkansaajamiesten keskuudessa, seurantajakso 2006–2007, sulkeissa 95 % luottamusväli mallin 3 osalta. N: 91 408

	Malli 1	Malli 2a	Malli 2b	Malli 3	(95 % luottamusv.)
Palkansaajaryhmä					
Ylemmät toimihenkilöt	1,00	1,00		1,00	
Alemmat toimihenkilöt	1,88***	1,75***		1,37***	(1,27–1,48)
Erikoistuneet työntekijät	2,97***	2,37***		1,56***	(1,45–1,68)
Muut työntekijät	3,80***	2,85***		1,77***	(1,65–1,91)
Koulutus					
Ylempi korkea	1,00		1,00	1,00	
Alempi korkea	1,76***		1,59***	1,33***	(1,19–1,48)
Keskiaste	3,47***		2,75***	1,89***	(1,69–2,10)
Perusaste/tuntematon	6,05***		4,16***	2,76***	(2,47–3,09)
Ikä					
30–39	1,00	1,00	1,00	1,00	
40–49	1,34***	1,40***	1,38***	1,37***	(1,31–1,44)
50–59	2,41***	2,73***	2,54***	2,53***	(2,42–2,65)
Kieli					
Suomi	1,00	1,00	1,00	1,00	
Ruotsi	0,51***	0,68***	0,67***	0,67***	(0,60–0,75)
Muu	1,29***	1,82***	1,52***	1,58***	(1,43–1,75)
Siviilisääty					
Naimaton	1,00	1,00	1,00	1,00	
Avoliitossa	0,46***	0,49***	0,48***	0,49***	(0,47–0,52)
Avioliitossa	0,32***	0,31***	0,30***	0,31***	(0,30–0,33)
Eronnut	1,03	0,81***	0,79***	0,81***	(0,76–0,84)
Leski	1,12	0,77**	0,75**	0,77**	(0,63–0,93)
Asuinpaikan koko					
Kaupunkimainen	1,00	1,00	1,00	1,00	
Taajaan asuttu	0,98	0,88***	0,87***	0,86***	(0,82–0,90)
Maaseutumainen	1,26***	0,99	0,97	0,95*	(0,90–0,99)
Asuinlääni					
Etelä–Suomi	1,00	1,00	1,00	1,00	
Länsi–Suomi	1,03	1,00	1,03	1,02	(0,97–1,06)
Itä–Suomi	1,56***	1,36***	1,41***	1,38***	(1,31–1,46)
Oulu	1,44***	1,40***	1,45***	1,43***	(1,35–1,51)
Lappi	1,81***	1,53***	1,61***	1,58***	(1,47–1,69)
Ahvenanmaa	0,28***	0,35***	0,33***	0,33***	(0,21–0,52)
Pseudo R ² (palk,ryhm)	0,046	0,142		0,154	
Log likelihood	–395368	–355860		–350718	
Pseudo R ² (koulutus)	0,058		0,150		
Log likelihood	–390525		–352590		

*p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001

Liite 7. Poisson-regressiomalli työttömyyden ilmaantumistiheyksien suhdeluista (IRR) 30–59-vuotiaiden työvoimaan kuuluvien palkansaajanaisten keskuudessa, seurantajakso 2006–2007, sulkeissa 95 % luottamusväli mallin 3 osalta. N: 96 474

	Malli 1	Malli 2a	Malli 2b	Malli 3	(95 % luottamusv.)
Palkansaajaryhmä					
Ylemmät toimihenkilöt	1	1		1	
Alemmat toimihenkilöt	1,71***	1,63***		1,15**	(1,07–1,24)
Erikoistuneet työntekijät	3,76***	3,43***		1,99***	(1,82–2,17)
Muut työntekijät	4,15***	3,57***		1,99***	(1,85–2,16)
Koulutus					
Ylempi korkea	1		1	1	
Alempi korkea	1,35***		1,29***	1,14**	(1,04–1,26)
Keskiaste	3,03***		2,71***	1,92***	(1,73–2,12)
Perusaste/tuntematon	5,48***		4,55***	3,00***	(2,69–3,34)
Ikä					
30–39	1	1	1	1	
40–49	1,03	1,01	0,95*	0,97	(0,92–1,01)
50–59	1,89***	1,79***	1,49***	1,52***	(1,46–1,59)
Kieli					
Suomi	1	1	1	1	
Ruotsi	0,56***	0,70***	0,66***	0,69***	(0,62–0,77)
Muu	1,9***	1,91***	1,86***	1,73***	(1,58–1,89)
Siviilisääty					
Naimaton	1	1	1	1	
Avoliitossa	0,80***	0,74***	0,73***	0,73***	(0,68–0,77)
Avioliitossa	0,71***	0,63***	0,61***	0,63***	(0,60–0,66)
Eronnut	1,19***	0,95	0,93*	0,93*	(0,87–0,99)
Leski	1,31***	0,82**	0,80***	0,79***	(0,71–0,89)
Asuinpaikan koko					
Kaupunkimainen	1	1	1	1	
Taajaan asuttu	1,10***	0,98	1,00	0,97	(0,92–1,01)
Maaseutumainen	1,25***	1,06*	1,07**	1,03	(0,98–1,08)
Asuinlääni					
Etelä–Suomi	1	1	1	1	
Länsi–Suomi	1,28***	1,20***	1,29***	1,23***	(1,18–1,28)
Itä–Suomi	1,54***	1,41***	1,53***	1,48***	(1,40–1,56)
Oulu	1,50***	1,48***	1,57***	1,54***	(1,45–1,64)
Lappi	1,90***	1,76***	1,91***	1,86***	(1,72–2,00)
Ahvenanmaa	0,23***	0,28***	0,27***	0,26***	(0,15–0,47)
Pseudo R ² (palk,ryhm)	0,057	0,091		0,112	
Log likelihood	–371393	–358013		–349794	
Pseudo R ² (koulutus)	0,069		0,098		
Log likelihood	–366951		–355483		

*p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001